

UIT

NORGES
ARKTISKE
UNIVERSITET

UiT – Alta

En casestudie av Ski- og Skredworkshopen i Sogndal – med fokus på menneskelige faktorer

Elias Grimstad Holstad

Masteroppgave i Idrettsvitenskap, mai 2019

Forord

Jeg tror ikke jeg kunne valgt et tema som passer meg bedre enn dette. Det å skrive en masteroppgave er krevende, men det hjelper å skrive om noe som man brenner for. Selv om veien var lang og hard nådde jeg målet til slutt ved hjelp av litt «commitment».

Jeg vil gjerne takke veilederen min, Carsten Rolland, som gjennom regelmessig kognitiv assistanse, i tillegg til en og annen treningsøkt, hjalp meg med å bruke den logiske delen av hjernen for å skrive ferdig oppgaven.

I tillegg vil jeg takke min venn/kollega/mentor/PhD kandidat, June Antonsen Rosbø, som bidro med hjelp til utforming av intervjuguide og diverse andre innspill.

Jeg vil også takke Center for Avalanche Research and Education (CARE) for økonomisk støtte. De lot meg også delta i forskningsgruppa deres, som jeg lærte mye av.

Til slutt vil jeg takke alle informantene i undersøkelsen, spesielt arrangøren av Ski- og Skredworkshopene. Uten dere hadde det ikke vært mulig å gjennomføre denne undersøkelsen.

Elias Grimstad Holstad

Alta, mai 2019

Sammendrag

I Norge var det flere dødsfall som følge av snøskred sesongen 2018/19 enn det har vært på mange år. De fleste snøskredulykkene som involverer folk med kunnskap om snøskred er en følge av menneskelige faktorer. Selv om mange har kunnskapen som skal til for å holde seg trygge, fører menneskelige faktorer til at de ikke klarer å benytte denne kunnskapen for å unngå å havne i snøskredulykker.

I denne masteroppgaven har jeg studert Ski- og Skredworkshopen i Sogndal og sett på hvordan arrangør og deltakere jobber aktivt med menneskelige faktorer for å unngå å bli tatt av snøskred. Metoden jeg har valgt å bruke i undersøkelsen er casestudie. Innenfor casestudier går det an å benytte flere ulike metoder, men de jeg har regnet som mest relevant for å besvare forskningsspørsmålet er deltakende observasjon, intervju og fokusgruppeintervju.

Jeg gjennomførte et intervju med en av arrangørene av Ski- og Skredworkshopen for å få oversikt over hvordan workshopene ble til, formålet med dem og hvordan arrangørens tilnærming er til menneskelige faktorer. På Ski- og Skredworkshopen i Sogndal benyttet jeg deltakende observasjon for å få innsikt i spesifikke situasjoner som oppstod på turene hvor deltakerne måtte forholde seg til menneskelige faktorer. Etter observasjonen på turene gjennomførte jeg et fokusgruppeintervju med gruppen jeg hadde vært på tur med. Dette var for å få et innblikk i deltakernes erfaringer i de spesifikke situasjonene hvor de måtte forholde seg til menneskelige faktorer.

Undersøkelsen viser at arrangøren av Ski- og Skredworkshopen i Sogndal har en dynamisk tilnærming til det å ferdes trygt i snøskredfarlig terreng, og at måten det jobbes på bidrar til å skape gode forutsetninger for at deltakerne også utvikler en slik tilnærming. Ved å kontinuerlig samle inn informasjon om forholdene, og bruke denne informasjonen aktivt til å gjøre vurderinger og ta beslutninger, ser det ut til at de øker sannsynligheten for å unngå å bli påvirket av enkelte menneskelige faktorer som «commitment»-fellen og magedfølelsen. Ski- og Skredworkshopen er en arena hvor deltakerne kan øve på å delta i grupper, håndtere gruppeprosesser og kommunisere med andre i grupper. Ved hjelp av god og åpen kommunikasjon jobber deltakerne aktivt med menneskelige faktorer for å unngå å bli tatt av snøskred.

Innholdsfortegnelse

Forord	I
Sammendrag	II
1 Innledning og Tema.....	1
1.1 Tidligere forskning.....	2
1.2 Forskningsspørsmål	4
1.3 Konteksten: Ski- og Skredworkshop.....	5
1.3.1 Oppstarten av Ski- og Skredworkshopene.....	5
1.3.2 Hva er en Ski- og Skredworkshop?.....	6
1.4 Organisering av oppgaven.....	8
2 Teori.....	9
2.1 Menneskelige faktorer.....	9
2.1.1 Kommunikasjon	12
2.1.2 Gruppedynamikk.....	13
2.1.3 Kognitive feller («Heuristic traps»)	14
2.1.4 Følelser, lyster og preferanser.....	19
2.1.5 Tro og Forventninger.....	22
2.1.6 Vær og forventninger	23
2.1.7 Regelbaserte metoder	24
2.1.8 Risikoaksept.....	27
3 Metode	28
3.1 Vitenskapsteoretisk grunnlag	28
3.2 Casestudie.....	32
3.2.1 Vanlige misforståelser	33
3.2.2 Valg av Case	36
3.3 Intervju	37
3.3.1 Intervju med en av arrangørene av Ski- og Skredworkshopene	37

3.4	Deltakende observasjon.....	38
3.4.1	Min rolle som deltakende observatør	39
3.4.2	Deltakende observasjon på Ski- og Skredworkshopen i Sogndal.....	40
3.5	Fokusgruppeintervju	41
3.6	Utvalg.....	42
3.7	Bearbeiding av datamaterialet	43
3.8	Analyse av datamaterialet	43
3.9	Presentasjon av datamaterialet.....	44
3.10	Vurdering av det metodiske verktøyet	44
3.10.1	Validitet	44
3.10.2	Reliabilitet.....	45
3.10.3	Etiske betraktninger.....	46
4	Resultat og drøfting	47
4.1	Kommunikasjon og gruppedynamikk.....	47
4.1.1	Kommunikasjon	47
4.1.2	Gruppestørrelse	52
4.1.3	Gruppedynamikk.....	53
4.2	Kognitive feller («Heuristic traps»).....	55
4.2.1	«Familiarity».....	57
4.2.2	«Acceptance»	58
4.2.3	«Commitment».....	61
4.2.4	«Expert halo»	66
4.2.5	«Scarcity»	71
4.3	Følelser, lyster og preferanser	71
4.3.1	Magefølelsen.....	71
4.4	Forventninger.....	73
4.4.1	Vær og forventninger	73

4.5	Regelbaserte metoder	75
4.5.1	Sjekkpunktlister	75
4.6	Risikoaksept.....	76
4.7	Ulike tilnærminger	77
4.8	Hva synes deltakerne om Ski- og Skredworkshopens tilnærming til menneskelige faktorer?	77
5	Avslutning og konklusjon	79
5.1	Sentrale funn og veien videre	83
	Referanseliste	85
	Vedlegg	89
	Vedlegg 1: Intervjuguide for intervju med en av arrangørene av Ski- og Skredworkshopene	89
	Vedlegg 2: Liste med fokuspunkter til deltakende observasjon på Ski- og Skredworkshopen i Sogndal	94
	Vedlegg 3: Informert samtykkeerklæring – Intervju med arrangør	98
	Vedlegg 4: Informert samtykkeerklæring – Deltakende observasjon og gruppeintervju på Ski- og Skredworkshopen i Sogndal	101
	Vedlegg 5: Svar på meldeskjema for behandling av personopplysninger fra NSD.....	104

1 Innledning og Tema

Antallet personer som blir tatt av snøskred stiger i takt med den økende populariteten innenfor rekreasjonsaktiviteter i bratt, snødekt terreng (Furman, Shooter & Schumann, 2010; Hallandvik, Andresen & Aadland, 2017; Odden, 2002, 2008). Utvikling av forståelsen om snøskredfenomenet er et viktig forebyggende tiltak, men økt kunnskap om fysikken bak fenomenet er ikke alltid nok for å unngå ulykker. Det viser seg at over 90 prosent av snøskredulykker som fører til dødsfall involverer personen eller gruppa som utløste skredet, og ofte har snøskredofferet kunnskap og erfaring innenfor snøskredfarevurdering. Det betyr at selv om folk vet hvordan de skal holde seg trygge, så tar de beslutninger som ender med snøskredulykker (Brattlien, 2015; Tremper, 2008). Kunnskap om snøskred er altså ikke nødvendigvis nok for å forbli trygg. Det skjer stadig vekk at erfarne, snøskredutdannede folk blir tatt av snøskred, til tross for stor kunnskap om risikoen. Ulike menneskelige faktorer, som kognitive feller, er også med på å gjøre problemet enda mer innviklet og komplisert (Brattlien, 2015; Fredston & Fesler, 2011; McCammon, 2004; Tremper, 2008).

Det er utviklet flere regelbaserte modeller og metoder for å hente inn og vurdere informasjon man har samlet inn om faktorer som påvirker snøskredfaren (Tremper, 2008, 2013). Slike modeller bidrar til å gjøre det enklere å vurdere snøskredfaren. I tillegg til at disse modellene er videreutviklet og testet slik at de har blitt gjort meget anvendbare for folk som ferdes i snøskredfarlig terreng, har også utviklingen av snøskredvarslingen kommet langt (Brattlien, 2016; Tremper, 2013). Dermed har dagens toppturgåere og andre som beveger seg i snøskredfarlig terreng mer informasjon om snødekket og forholdene i fjellet, samt bedre verktøy til å ta i bruk denne informasjonen enn noensinne. Likevel er det stadig folk som havner i snøskredulykker (Furman et al., 2010). Det var flere dødsfall i Norge som følge av snøskredulykker sesongen 2018/19 enn det har vært på mange år (Larsen, 2019). Dette tyder på at selv om folk har den informasjonen de trenger, og verktøy for å ta i bruk denne informasjonen, tar de valg som utsetter de for snøskredulykker. Menneskelige faktorer som påvirker beslutningstakingen i snøskredfarlig terreng er altså fortsatt til stede, og fortsatt vanskelig å unngå.

Mange har altså kunnskapen som skal til for å holde seg trygg på topptur, men likevel havner de i snøskredulykker. Det må derfor være noe med motivasjonen og beslutningene folk tar, som forårsaker disse snøskredulykkene (Brattlien, 2015; Tremper, 2008). Derfor er det relevant å fremskaffe mer kunnskap om hvordan menneskelige faktorer påvirker

beslutningstakingen til folk som går på toppturer, og hvordan folk forholder seg til dette. I denne masteroppgaven er det nettopp det jeg undersøker.

I dette første kapitlet vil jeg forsøke å lede leseren inn på temaet for denne studien. Jeg gjør rede for hvordan jeg kom frem til problemet som jeg har identifisert, og argumenterer for hvorfor forskningsspørsmålet mitt kan bidra til ny og viktig kunnskap om temaet, ved å vise til tidligere forskning. For å skape et bilde av konteksten undersøkelsen tar plass i, presenterer jeg også Ski- og Skredworkshopene i dette innledende kapitlet.

Etter hvert som topptur og ferdsel i snøskredutsatt terreng blir stadig mer populært øker også behovet for kunnskap og forskning på snøskred for å kunne forebygge fremtidige ulykker. Jeg håper jeg kan bidra til dette arbeidet.

1.1 Tidligere forskning

Forskning på menneskelige faktorer i forbindelse med ferdsel i snøskredfarlig terreng kan dateres så langt tilbake som til Fesler (1980), som identifiserte tre årsaker til at folk havnet i snøskredulykker, ved å undersøke statistikk av tidligere snøskredulykker i Alaska. Disse årsakene bunnet i dårlig beslutningstaking og lite erfaring. På den tiden fantes det ikke like avansert redningsutstyr som vi har i dag, derfor konkluderte han med at den eneste effektive måten å redde snøskredoffer var å unngå ulykkene ved å ta gode beslutninger i forhold til rutevalg. Atkins (2000) skriver at snøskredulykker ikke er en følge av problemer med terreng, vær eller snødekke, men en følge av problemer knyttet til mennesket. I sin undersøkelse av snøskredulykker i USA fant Atkins (2000) ut at folk med en viss kunnskap om snøskred stort sett havner i snøskredulykker som følge av menneskelige feil. Derfor mente han at mer forskning på menneskelige faktorer var nødvendig, og foreslo å forske videre på snøskredulykker for å komme frem til denne kunnskapen. McCammon (2004) tok dette videre og gjorde en omfattende undersøkelse av 715 snøskredulykker i USA. Han identifiserte seks «heristic traps», eller kognitive feller, som i følge han påvirket folk til å ta høyere risiko i snøskredfarlig terreng. Disse kognitive fellene påvirket erfarne snøskredutdannede folk i like stor grad som nybegynnere. McCammon (2004) foreslår å implementere beslutningsverktøy i snøskredutdanningen for å forebygge fremtidige snøskredulykker forårsaket av menneskelige faktorer.

Det finnes også undersøkelser av menneskelige faktorer i forbindelse med snøskred som benytter spørreskjemaundersøkelse som datainnsamlingsmetode. I en

spørreskjemaundersøkelse som ble gjennomført på sportsbutikker i Canada fant Sole, Emery, Hagel og Morrongiello (2010) ut at økt erfaring og kunnskap innenfor ferdsel i snøskredfarlig terreng førte til at folk utsatte seg for høyere risiko enn folk med mindre erfaring og kunnskap. Det betyr at folk med mer erfaring og kunnskap ikke er mindre utsatt for snøskredulykker, fordi de kompenserer ved å utsette seg for høyere risiko. Undersøkelsen viste også at menn utsetter seg for høyere risiko enn kvinner, og at grupper med kvinnelige deltakere utsetter seg for mindre risiko enn grupper som består utelukkende av menn. Hallandvik et al. (2017) gjennomførte en spørreskjemaundersøkelse på Vestlandet i Norge som viste at erfaringsnivå og ferdighetsnivå innenfor ferdsel i snøskredfarlig terreng har stor betydning for hvordan man vurderer terreng og benytter informasjonen som man henter fra snøskredvarselet. Undersøkelsen viste også at kunnskap og ferdighetsnivå har stor betydning for hvilke strategier man benytter for å samle inn informasjon fra omgivelsene underveis på tur. Hallandvik et al. (2017) foreslår å utvikle ferdighetene til nybegynnere innenfor det å vurdere terreng først, som er lettere å vurdere enn andre faktorer innenfor snøskredfarevurdering, slik at de kan utvikle ekspertisen sin i trygt terreng. Haegeli, Haider, Longland og Beardmore (2010) gjorde en spørreskjemaundersøkelse av amatørers beslutningstaking med og uten et beslutningsverktøy. De kom frem til at et relativt simpelt beslutningsverktøy kan påvirke beslutningene til amatører i stor grad og lede de mot tryggere valg. Dette stemmer med McCammon (2004) sin antakelse om at beslutningsverktøy kan forebygge snøskredulykker.

Når det kommer til kvalitative undersøkelser av menneskelige faktorer i forbindelse med ferdsel i snøskredfarlig terreng finnes det færre eksempler. Zweifel og Haegeli (2014) gjennomførte en undersøkelse i Sveits hvor de gjorde gruppeintervju med grupper som stod på ski utenfor preparerte løyper. De undersøkte hvordan gruppedannelse og gruppedynamikk påvirker beslutningstakingen, og kom frem til at de fleste gruppene var godt etablerte, og disse godt etablerte gruppene gjorde bedre beslutninger enn nye grupper. I følge Zweifel og Haegeli (2014) beveger de fleste seg i snøskredfarlig terreng sammen med andre, altså i grupper, derfor er gruppedynamikken en viktig del av det å ferdes trygt i snøskredfarlig terreng. De oppfordrer til å legge mer vekt på gruppedynamikken i snøskredutdanningen og foreslår å utforme en sjekkpunktliste som man kan benytte i gruppeformasjonsprosessen. En annen kvalitativ undersøkelse som ble gjennomført av Balent, Johnson, Hendriks og Shanahan (2018), så på hvordan deltakere opplevde det å delta på snøskredkurs. De intervjuet deltakerne før og etter snøskredkurset og kom frem til at deltakerne lærte mye om trygg

ferdsel i snøskredfarlig terreng, men at de følte at de trengte mer erfaring for å føle seg trygge på at de kunne bruke denne kunnskapen i praksis.

De kvantitative undersøkelsene av menneskelige faktorer i forbindelse med ferdsel i snøskredfarlig terreng baserer seg i stor grad på å undersøke tidligere snøskredulykker. Ved å undersøke hva som gikk galt, og eventuelt hvorfor det gikk galt, er ambisjonen å komme frem til en mulig løsning på problemet (Atkins, 2000; Fesler, 1980; McCammon, 2004).

Michaelsen og Rolland (2016) argumenterer derimot for at kvalitative metoder må til for å produsere detaljert nok datamateriale, og på den måten komme i dybden på hvordan menneskelige faktorer påvirker beslutningstakingen under ferdsel i snøskredfarlig terreng. De har forsøkt å oppnå dette ved å benytte deltakende observasjon for å undersøke hva folk gjør og ikke gjør, og hvorfor de gjør som de gjør når de ferdes i snøskredfarlig terreng.

Undersøkelsen til Michaelsen og Rolland (2016) viste at vanlige folk blir i stor grad påvirket av kognitive feller når de ferdes i snøskredfarlig terreng. De kom også frem til at mange er klar over faregraden som er meldt på snøskredvarselet, men at de ikke benytter planleggingsverktøy for å systematisk vurdere informasjonen på snøskredvarselet og bruke dette i beslutningstakingen. I følge Michaelsen og Rolland (2016) ser det ut til at folk har en statisk tilnærming til det å ferdes i et dynamisk, snøskredfarlig terreng.

1.2 Forskningsspørsmål

Det er altså enighet innenfor snøskredfagfeltet om at menneskelige faktorer påvirker beslutningstakingen i stor grad, og fører til at folk havner i snøskredulykker. Det er også enighet om at de «heuristiske fellene», som McCammon (2004) introduserte i fagfeltet for omtrent 15 år siden, er en god måte å identifisere noen av faktorene som påvirker beslutningstakingen på en potensielt negativ måte. Til tross for at disse menneskelige faktorene har fått så mye oppmerksomhet innen snøskredforskning, er de fortsatt den dominerende årsaken til at folk med kunnskap om snøskred havner i snøskredulykker (Tremper, 2008). Mye av forskningen som er gjort på menneskelige faktorer er rettet mot nybegynnere og amatører og hvordan disse kan gjøre bedre beslutninger i snøskredfarlig terreng, men som McCammon (2004) konstaterte så er erfarne folk med snøskredkunnskap like mottakelige for kognitive feller som nybegynnere. Tremper (2008) skriver at det er viktig å lære om de menneskelige faktorene og hvordan de kan påvirke vår evne til å ta rasjonelle beslutninger, slik at vi kan identifisere de, og avverge ulykker som følge av disse faktorene.

Økt kunnskap og forståelse om hvordan menneskelige faktorer påvirker folk som ferdes i snøskredfarlig terreng er altså nødvendig for å kunne gjøre forebyggende tiltak mot snøskredulykker, men hvordan skal man øke forståelsen for et så komplekst fenomen? Mye av den tidligere forskningen som er gjort på temaet benytter kvantitative metoder i form av statistiske analyser av snøskredulykker, men i følge Michaelsen og Rolland (2016) egner kvalitative metoder seg bedre til å undersøke kompleksitetene ved menneskelige faktorer i forbindelse med ferdsel i snøskredfarlig terreng. Jeg har derfor valgt å gjennomføre en casestudie av Ski og Skredworkshopen i Sogndal, for å undersøke hvordan deltakerne forholder seg til menneskelige faktorer. En casestudie kan skape den dype innsikten som må til for å forstå hvordan folk forholder seg til menneskelige faktorer når de ferdes i snøskredfarlig terreng. Ski og Skredworkshopen består av deltakere med erfaring og kunnskap innenfor ferdsel i snøskredfarlig terreng. Ved å se på hvordan disse deltakerne forholder seg til menneskelige faktorer håper jeg på å kunne bidra med ny innsikt i fenomenet og skape bedre forståelse for hvordan menneskelige faktorer påvirker folk som ferdes i snøskredfarlig terreng.

Med dette utgangspunktet har jeg formulert følgende forskningsspørsmål:

Hvordan jobber arrangør og deltakere aktivt med menneskelige faktorer på Ski- og Skredworkshopen i Sogndal for å unngå å bli tatt av snøskred?

For å gjøre dette forståelig for leseren vil jeg i det følgende kapittelet forklare begrepet Ski- og Skredworkshop, som utgjør selve casen i denne undersøkelsen.

1.3 Konteksten: Ski- og Skredworkshop

I dette delkapittelet skaper jeg et bilde av konteksten for denne studien. Det vil si at jeg beskriver hva en Ski- og skredworkshop er, hvordan de ble til og hva som er hensikten med konseptet. Den følgende informasjonen om Ski- og Skredworkshopene er hentet fra et intervju jeg hadde med en av arrangørene. Dette er altså en fremstilling av Ski- og Skredworkshopene fra denne arrangørens perspektiv.

1.3.1 Oppstarten av Ski- og Skredworkshopene

Ski- og Skredworkshopene ble første gang arrangert på begynnelsen av 2000-tallet. Det oppstod som en erkjennelse av at det var en god del motstand mot å delta på skredkurs hos folk som hadde vært mye på fjellet. Rundt overgangen 1990-2000 var det flere og flere som begynte å bevege seg i snøskredfarlig terreng. Mange erfarne fjellskifolk fikk mer moderne

utstyr, som lot de bevege seg og kjøre på ski i brattere terreng. Disse erfarne skikjøerne hadde lenge beveget seg i fjellet uten å ha deltatt på skredkurs. Derfor var det vanskelig å få disse til å delta på slike arrangement hvor de plutselig måtte forholde seg til klare og begrensende regler om hvordan man skal ferdes i fjellet. I tillegg var det ikke så mange skredkurs å delta på og det var lite litteratur om snøskred på markedet. Derfor startet de å arrangere Ski- og Skredworkshoper hvor disse erfarne fjellskifolkene kunne bidra med sin kompetanse i en setting hvor det naturlig dukket opp læring om snøskred og ferdsel i snøskredfarlig terreng. Arrangørene av Ski- og Skredworkshopene merket at deltakerne hadde mye å bidra med ut ifra sin erfaring. Det var også interessant for mange å ha en setting for å bygge snøskredkompetanse hvor det var fokus på skikjøringen, noe som gjør Ski- og Skredworkshopene unike. Det er ofte nyttig å lære om snøskred for å vite hvor man kan finne den beste snøen for å stå på ski i. Ski- og Skredworkshopene fokuserte derfor tidlig på å lære hvor det er trygt å ferdes, men også å lære å finne hvor det er trygg og god snø for å stå på ski i.

1.3.2 Hva er en Ski- og Skredworkshop?

En Ski- og Skredworkshop er et arrangement hvor deltakerne har mulighet til å være med på alle aspekter av en tur, fra turplanlegging til gjennomføring, der fokuset hele tiden ligger på vurdering av snøskredfare og trygg ferdsel i snøskredfarlig terreng. Man tar utgangspunkt i de forholdene man har på det tidspunktet Ski- og Skredworkshopen blir arrangert. Første dagen diskuterer man gjerne forholdene og vurderer hvordan snødekket ser ut for så å planlegge turer ut ifra det. Deretter kan deltakerne komme med turforslag i det området man er i. De beste turforslagene blir skrevet ned og deltakerne kan melde seg på den turen som frister mest. Dagen etter starter med at gruppene som skal på tur sammen samler seg og planlegger turen de skal på ut ifra forholdene som er. Etter turplanleggingen drar de ulike gruppene på turer hver for seg. Instruktørene som er med deler seg og blir med ulike grupper på tur, men det blir ofte et par grupper som ikke har med instruktør. Hvilke grupper som har med instruktør blir tilpasset vanskelighetsgraden på turen og ferdighetsnivået i gruppa. Underveis på turene er deltakerne hele tiden med på å vurdere terreng, snødekke og andre faktorer som har med snøskredsikkerhet å gjøre. Etter turene setter gruppene seg ned hver for seg og diskuterer hvordan turen gikk, hva de lærte og hva de ønsker å dele med resten av deltakerne. Senere på kvelden presenterer hver gruppe sin tur, hvordan forholdene var der de var og hva de lærte underveis. Deretter har man en ny runde med turforslag, der man tilpasser de kommende turene i forhold til det man har lært. I tillegg til spesifikke turer kan turforslagene

også innebære et spesifikt tema som man ønsker å jobbe med, som for eksempel skiteknikk, redning av skredtatte eller vurdering av stabiliteten til svake lag i snødekket. Selv om det blir snakket mye om snødekke og trygg ferdsel i snøskredfarlig terreng fokuserer mange på det å finne god og trygg snø for å stå på ski i. Arrangøren ønsker å øke skredkompetansen til deltakerne ved å være mest mulig ute på skitur, hvor flinke folk kan dele sine erfaringer.

For at dette skal kunne skje innenfor trygge rammer jobber det snøskred eksperter på Ski- og Skredworkshopene som fungerer som koordinatorene, eller instruktører. Oppgaven deres er ikke nødvendigvis å instruere, med mindre det blir nødvendig, men heller å legge til rette for at deltakerne kan løse problemene de kommer over på en god måte. På mange måter fungerer disse ekspertene som deltakere selv, men de har gjerne mer kunnskap og erfaring enn de andre som er med. Derfor får de mer ansvar enn deltakerne, men det er ikke alltid de som tar de endelige avgjørelsene i gruppene de er med, hvis ikke det er nødvendig. De er med for å ivareta sikkerheten, så deltakerne får diskutere, kommunisere og ta beslutninger så lenge det ikke går ut over sikkerheten. Ekspertenes rolle vil altså variere i stor grad i forhold til gruppene de er med på tur. På kvelden er det også deres oppgave å styre diskusjonene og samtalene slik at de blir mest mulig konstruktive for flest mulig deltakere.

Siden hver Ski- og Skredworkshop tar utgangspunkt i forholdene som eksisterer når den arrangeres, i tillegg til at det er forskjellige deltakere på hver workshop, vil utbyttet til deltakerne variere fra gang til gang. Man kan si at en Ski- og Skredworkshop er en slags systematisk erfaringsdeling. Selve konseptet er avhengig av at deltakerne deler sine erfaringer og sin kompetanse innenfor snøskredsikkerhet og ferdsel i snøskredfarlig terreng. Denne erfaringsdelingen krever at deltakerne har en viss kompetanse. Derfor er ikke dette et nybegynnerkurs. Du vil få større utbytte om du har litt erfaring og har vært på et snøskredkurs slik at du forstår terminologien som blir brukt og klarer å henge med i diskusjonene.

Ski- og skredworkshopene ble først arrangert i Langfjordbotn. Derfra utvidet det seg til Rotsund og så Skjervøy, for å komme litt nærmere Tromsø. Deretter spredde de seg videre til Bodø, Mo i Rana og Sogndal. Etterhvert arrangerte de Ski- og Skredworkshoper også i utlandet på steder som Davos, Maurienne og USA. Til tross for denne store geografiske spredningen har selve konseptet vært uforandret. Den dynamiske tilnærmingen til ferdsel i snøskredfarlig terreng som man har på en Ski- og Skredworkshop er veldig uvandt for mange. Man har ingen faste regler om hva man har lov til og ikke, men man må kunne argumentere for den turen man presenterer. På den måten blir det en veldig transparent prosess, der

ekspertene og de andre deltakerne som er med kan vurdere om turene er gjennomførbare og trygge.

Den største forskjellen fra de første Ski- og Skredworkshopene som ble arrangert og de som blir arrangert i dag er i følge arrangøren at kompetansenivået hos deltakerne har blitt høyere. Han mener dette er positivt siden Ski- og skredworkshopen er realkompetansebyggende og ikke formalkompetansebyggende. Det betyr at deltakerne kan fortsette å delta på en Ski- og Skredworkshop år etter år og stadig fortsette å øke kompetansen sin, siden man aldri når et punkt der man ikke kan lære mer. I tillegg vil aldri Ski- og Skredworkshopene være like, fordi man tar utgangspunkt i forholdene som er, og forholdene vil være forskjellig fra år til år.

Den overordnede hensikten med Ski- og Skredworkshopene er å bidra til at folk ferdes trygt i snøskredfarlig terreng og på den måten forebygge snøskredulykker.

I utgangspunktet er Ski- og Skredworkshopene åpne for alle, men det er 18 års aldersgrense. I tillegg blir deltakerne oppfordret til å ikke være nybegynnere, hverken på ski eller i snøskredfarevurdering. Dette er for å bevare verdien for de som ønsker å komme seg videre i kompetansenivå.

1.4 Organisering av oppgaven

I denne første delen av oppgaven har jeg presentert temaet som oppgaven omhandler og forskningsspørsmålet som undersøkelsen forsøker å besvare. Jeg har også argumentert for oppgavens relevans til fagfeltet. Videre vil jeg gjøre rede for teorien som finnes om menneskelige faktorer i snøskredlitteraturen. Dette er for å vise hvordan jeg forstår begrepet menneskelige faktorer, som jeg benytter i drøftingskapittelet senere i oppgaven. Etterfulgt av teorien kommer metodekapittelet hvor jeg starter med å gjøre rede for det vitenskapsteoretiske grunnlaget som valget av metode baserer seg på. Videre i metodekapittelet presenterer jeg hvordan jeg har gått frem for å samle inn datamaterialet mitt og hvordan jeg har jobbet med datamaterialet for å gjøre det presentabelt for leseren. I kapittel 4 «Resultat og drøfting» presenterer jeg datamaterialet jeg har samlet inn og drøfter dette i lys av teorien om menneskelige faktorer. Avslutningsvis legger jeg frem en oppsummering av drøftingen og vurderer dette opp mot forskningsspørsmålet.

2 Teori

I dette kapittelet gjør jeg rede for teorien som finnes om menneskelige faktorer i snøskredlitteraturen. Denne teorien skaper grunnlaget for forståelsen av menneskelige faktorer i forbindelse med ferdsel i snøskredfarlig terreng, som denne undersøkelsen bygger på. Jeg vil starte med å forklare hva menneskelige faktorer i grove trekk dreier seg om, for så å se nærmere på spesifikke faktorer som kan påvirke beslutningstakingen til folk som ferdes i snøskredfarlig terreng. I tillegg presenterer jeg det snøskredlitteraturen skriver om hvordan man kan unngå å la seg påvirke av menneskelige faktorer.

2.1 Menneskelige faktorer

I følge Tremper (2008) finnes det to typer snøskredulykker. Den første typen, som står for flesteparten av dødsfallene, er forårsaket av uvitenhet, noe som er relativt enkelt å forebygge gjennom utdanning. Den andre typen snøskredulykker er forårsaket av menneskelige faktorer, som betyr at offeret visste om farene, men fortsatte turen i snøskredterreng likevel. Dette kan komme av at vi enten ikke klarer å vurdere skredfaren riktig, eller at vi klarer å vurdere skredfaren, men vi overvurderer vår egen evne til å håndtere situasjonen (Brattlien, 2015, 2016; Fredston & Fesler, 2011; Tremper, 2008, 2013). Menneskelige faktorer fører til at man enten ikke ser, eller at man ignorerer faretegn fra naturen (Nes, 2013).

Undersøkelser av tidligere snøskredulykker viser at det som oftest er flere tydelige indikasjoner på snøskredfaren til stede på ulykkesdagen. En undersøkelse viste at i ulykker der offeret hadde en viss grad av snøskredutdannelse, stod menneskelige faktorer for 82 prosent av ulykkene. Disse tallene samsvarer med funn i andre industrier, som for eksempel flyindustrien. Det betyr at smarte folk også gjør regelmessig dårlige vurderinger. Ulykker som følge av menneskelige faktorer er vanskelige å forhindre, og dersom erfarne snøskredutdannede folk blir tatt av snøskred, så betyr det at hvem som helst kan bli tatt av snøskred (Tremper, 2008, 2013). Selv om man har opparbeidet stor kunnskap om snøskred og trygge veivalg i snøskredfarlig terreng, betyr ikke det at man alltid klarer å bruke denne kunnskapen i beslutningstakingen (Brattlien, 2016). For å unngå å havne i snøskredulykker må man, i tillegg til å lese naturens faresignal, også unngå å la seg distrahere av sine egne agendaer (Fredston & Fesler, 2011).

Vi mennesker er sosiale og emosjonelle skapninger. Vi baserer de fleste beslutningene våre på følelser og tro, som sjelden har grunnlag i fakta. De fleste mennesker er nødt til å bli tvunget

til å ta gode beslutninger ved hjelp av etablerte prosedyrer og sjekklister. I følge Tremper (2008) trenger vi regler. Fakta er ikke nok. Vi trenger en metode for å analysere fakta på en systematisk måte, uten å la følelser påvirke prosessen (Tremper, 2008).

«Staying alive in avalanche terrain probably has more to do with mastering yourself than mastering any knowledge of avalanche.» (Roger Atkins, referert i Tremper, 2008, s. 283).

Mange av våre beslutninger tas fordi vi ønsker noe, som betyr at vi egentlig har bestemt oss, før vi tar mange av beslutningene våre. Samtidig har vi vanskelig for å godta ovenfor oss selv at disse valgene ikke er basert på rasjonalitet. Problemet med dette er at jo mer vi ønsker noe, jo blindere blir vi til argumenter som taler mot våre ønsker. Dersom du ønsker at en fjellside full av fersk puddersnø skal være trygg, så vil du sannsynligvis argumentere for at den er det. Hjernen vår klarer ikke å se noe annet. Uheldigvis fungerer ikke snøskred på den samme måten. Skredfaren er den samme, uavhengig av våre preferanser, men vi lurer oss selv til å kun se de positive signalene. Dette kan potensielt forårsake snøskredulykker, som vi i utgangspunktet har kunnskap nok til å forutse. Det er dette som omtales som menneskelige faktorer. De blander oss fra å se på skredfaren med den kunnskapen vi har om snøskred. Noen tror de klarer å ta rasjonelle beslutninger basert på en objektiv analyse, men denne analysen er bortkastet dersom man ubevisst har tatt en beslutning før analysen begynte (Brattlien, 2015).

«Det spiller ingen rolle hva du kan om skred hvis du ikke er i stand til å bruke kunnskapen når det trengs.» (Brattlien, 2015, s. 61).

Ferdsel i snøskredfarlig terreng innebærer en viss risiko, og når man ferdes i slikt terreng aksepterer man denne risikoen, enten bevisst eller ubevisst. Selv om man har kunnskapen som skal til for å unngå snøskredfare, så krever det vilje å ta hensyn til denne kunnskapen. Man kan altså velge å utsette seg for snøskredfare, selv om man har kunnskap om den. Noen vanlige måter å havne i vanskeligheter, i tillegg til overdreven tro på egne ferdigheter, kan være dårlige holdninger, egoisme, gruppepress, feil oppfattelse av situasjonen, dårlig planlegging, dårlig kommunikasjon, blindt følge gruppa eller lederen uten å stille spørsmål, tidspress, eller prestisje. Flesteparten av snøskred som ender med dødsfall er utløst av offeret selv. Etterforskning av tidligere skredulykker viser at det nesten alltid var tydelig faresignaler til stede på ulykkesdagene, som kan tyde på at ofrene enten ikke la merke til disse

faresignalene, eller at de la merke til dem, men valgte å ikke ta hensyn til dem (Landrø, 2002).

Når det kommer til ferdsel i snøskredfarlig terreng er ikke risikoen alltid like fremtredende. Snøskredfare er en abstrakt fare som ikke nødvendigvis synes for det blotte øyet, som vil si at risikoen kan være høy, selv om man ikke er klar over det. I slike situasjoner er man gjerne ikke like på vakt som i situasjoner der faresignalene er tydelig fremtredende (Landrø, 2002).

Uansett hvilken risikofylt aktivitet vi utøver kan man se tydelige likheter mellom ulykkene. Enten det er snøskredulykker, klatreulykker, flyulykker eller bilulykker, så forekommer de stort sett av menneskelig svikt. Det betyr at det er vi selv som stort sett er årsaken til at det går galt, som også betyr at vi selv kan gjøre noe med det. Beslutningene våre styres ikke alltid av fakta. Følelsene styrer i stor grad handlingene våre. Ulempen med dette er at snøskred ikke bryr seg om våre følelser. Man er sin egen verste fiende i snøskredfarlig terreng. Derfor er det viktig å ta beslutninger basert på fakta, og ingenting annet. Det holder ikke å være i stand til å finne fakta om snødekket, man må også være i stand til å analysere fakta, og forstå hvordan de ulike faktorene påvirker hverandre, og hva det har å si for skredfaren. Denne evnen kan man utvikle gjennom kunnskap og erfaring. Likevel er det viktig å huske at skredet ikke vet at du er ekspert (Landrø, 2002).

Tremper (2008) lister opp flere mentale snarveier, eller kognitive feller, som gjentatte ganger påvirker beslutningstakingen vår og fører til snøskredulykker. Disse kognitive fellene blir ofte omtalt som «heuristic traps» i snøskredteorien. Jeg vil forklare de nærmere i kapittelet med samme navn. Snøskredforskere er ikke de eneste som har identifisert problemet med disse kognitive fellene. Erfaring og kunnskap hjelper ikke dersom man ikke får regelmessige og korrekte tilbakemeldinger, eller dersom dømmekraften er påvirket av menneskelige faktorer, eller dersom man kommer over uvanlige forhold. Mange års erfaring fører til at man blir bedre, men det kan også føre til høy selvtilit, som kan gjøre at man blir uforsiktig og tøyer grensene. I litteratur om aksjemarkedet finnes det mye informasjon om kognitive feller som forhindrer logiske beslutninger under press. Flyindustrien bruker millioner av dollar på å undersøke menneskelige faktorer i flyulykker, fordi i likhet med snøskredulykker, er det som oftest piloten som har gjort en feil. Innenfor økonomifaget finnes det også liknende diskusjoner (Tremper, 2008).

Flesteparten av beslutningene vi tar foregår i underbevisstheten vår. Som oftest jobber vi på autopilot, så for å unngå å bli tatt av snøskred, må vi finne måter å reprogrammere autopiloten. Dette kan i følge Tremper (2008) gjøres ved å følge et etablert system, som også kan kalles regelbaserte metoder, men det er også lurt å gjøre seg kjent med de vanlige kognitive fellene, slik at man kan gjenkjenne de, og forhåpentligvis unngå de (Tremper, 2008).

Menneskehjernen to systemer for å ta beslutninger, den intuitive hjernen og den logiske hjernen. Den intuitive hjernen blir brukt til å ta raske, effektive, beslutninger som ofte er basert på mønstergjenkjenning. Den logiske hjernen brukes til å ta vanskeligere beslutninger, som krever litt mer gjennomtenkning. Den logiske hjernen fungerer saktere, men den kan overstyre noen av de raske beslutningene til den intuitive hjernen. Begge disse systemene kan ta både gode og dårlige beslutninger (Kahneman, 2013). I snøskredsammenheng har vi flere forutinntattheter og mentale snarveier, som stadig luret ikke bare nybegynnere, men også de profesjonelle (Tremper, 2013).

Det finnes mange situasjoner der menneskelige faktorer overstyret beslutningstakingen vår. Dårlige beslutninger kan komme av et ønske om å komme seg hjem fort, man kan bli utsatt for gruppepress eller dårlig kommunikasjon, eller man kan forvente at andre tar ansvar når ingen gjør det. Det viktigste er å bruke skredkunnskapen til å ta gode vurderinger, og ikke la seg påvirke av følelser i for stor grad (Brattlien, 2016).

2.1.1 Kommunikasjon

En måte å motvirke feil som følge av menneskelige faktorer er god kommunikasjon. Er du på tur med noen du kommuniserer godt med, vil det minke sjansen for å bli påvirket av menneskelige faktorer. Det hjelper også å stille kritiske spørsmål til de vurderingene du gjør, og være oppmerksom når analysene gir deg det svaret du ønsker å få (Brattlien, 2015).

Dårlig kommunikasjon er en gjenganger i stort sett alle snøskredulykker. Dårlig kommunikasjon kan ha flere årsaker, men noen vanlige grunner er; en eller flere sier ingenting som følge av frykt for å bli stemplet som «pingle», ufullstendig kommunikasjon fører til feiltolkning eller mangel på deling av viktig informasjon, misforståelser av gruppas plan eller gruppas forventninger om risikoen, eller ingen kommunikasjon overhode (Tremper, 2008).

Dersom man ser på tidligere snøskredulykker kan man se at demokratisk beslutningstaking fungerer best. Grupper med mennesker tar som regel alltid bedre beslutninger enn individ. Ved å samarbeide om snøskredfarevurderingen kan man få et mer generelt bilde av problemet, som ofte er mer korrekt enn hvert enkelt individ sin vurdering. Ved å få frem det generelle kan man eliminere individuelle menneskelige feil. Likevel må det noen kriterier til for at demokratisk beslutningstaking skal fungere optimalt. For det første må det finnes en viss ekspertise eller kunnskap blant individene i gruppa. Det må også være variasjon i meningene til gruppa. Dersom alle mener det samme så får man ikke mye ut av denne prosessen. I tillegg må det være fri konkurranse om ideer, alle må få tilgang og bli tatt i betraktning. Til slutt må man ha en prosess eller metode for å snevre inn valgmulighetene. Denne innsnevringen bør skje så objektivt som mulig slik at ingen får påvirke prosessen. Når man er på tur i snøskredfarlig terreng er det vanskelig å gjennomføre en demokratisk avstemning, men det er mulig å oppfordre folk til å komme med meninger og stemme på beslutninger uten å dømme folk eller presse folk mot sin egen mening (Tremper, 2008).

I grupper på tur blir det stort sett alltid utnevnt en naturlig leder, enten det kommuniseres om det eller ikke. Oppgaven til denne lederen er ikke å ta beslutninger, men å skape en diskusjon rundt beslutningene som skal tas, og lytte til alle medlemmene i gruppa. I en slik prosess er det viktig at alle medlemmene får komme med argumenter. Et demokrati fungerer kun dersom opposisjonen også får komme med sine argumenter. Ulike gruppemedlemmer kan ha ulik risikoaksept, forventning og ferdighetsnivå og dette kommuniseres det alt for sjelden om (Tremper, 2008).

Dersom en gruppe har relativt lik erfaringsbakgrunn kan det ende med at alle gruppemedlemmene forventer at noen andre tar ansvar. I en slik gruppe blir det ofte ikke utpekt en leder, som kan resultere i at alle går og venter på at noen skal gjøre en vurdering, uten at noen gjør det. Derfor er det viktig med åpen kommunikasjon og forventningsavklaring, slik at alle er klar over situasjonen og forventningene de har til hverandre (Landrø, 2002).

2.1.2 Gruppedynamikk

Viktigheten med gruppeformasjon ble først introdusert til snøskredlitteraturen i Munter (1997) sin 3x3 modell. Denne modellen går ut på å evaluere snø- og værforhold, terreng og menneske under de tre ulike fasene av en tur, planlegging før turen, i området ved turstart og i enkeltheng underveis. Munter (1997) mener det er viktig å vurdere gruppestørrelse og

gruppemedlemmenes ferdighets- og erfaringsnivå under planleggingsfasen før turen. I tillegg skriver Zweifel og Haegeli (2014) at grupper med rekreasjonsutøvere som skal på tur i snøskredfarlig terreng bør avklare målet og forventningene til de ulike gruppemedlemmene før turen.

2.1.3 Kognitive feller («Heuristic traps»)

Som nevnt innledningsvis, er begrepet «heuristic traps» noe som går igjen i snøskredlitteraturen. Dette er et begrep som er basert på heuristikker, hentet fra adferdspsykologien. Heuristikker er mentale snarveier, som hjelper oss i hverdagen. De lar oss ta raske beslutninger, uten å forstyrre bevisstheten. Det er altså beslutninger som tas i underbevisstheten. Ulempen med heuristikker er at de i blant kan føre oss på ville veier, noe som er spesielt problematisk i forbindelse med snøskred. I snøskredsammenheng kan disse mentale snarveiene gå fra å hjelpe oss, til å bli et faremoment. I tillegg er erfarne folk med mye kunnskap like mottakelige for heuristikker som andre. McCammon (2004) identifiserte seks mentale snarveier som fører til at folk utsetter seg for høyere risiko enn de ville ha gjort dersom de ikke ble påvirket av disse mentale snarveiene. Det er disse mentale snarveiene som blir kalt for «heuristic traps», altså kognitive feller, fordi vi lure oss selv til å utsette oss for fare. Tremper (2013) mener at de menneskelige faktorene som er viktigst, og som er vanskeligst å unngå, er forutinntatthet og mentale snarveier (Tremper, 2013). Jeg skal nå gå gjennom de seks vanligste kognitive fellene innfor snøskredsammenheng og forklare meningen med dem og problemene de kan forårsake.

2.1.3.1 «Familiarity»

«Familiarity», eller «familiært terreng» som Nes (2013) kaller det, og går ut på at man føler seg tryggere i et område, eller et terreng, man er kjent i. Siden snødekket er trygt omtrent 95 prosent av tiden, vil vi stort sett få positive tilbakemeldinger om snødekket. Problemet med dette er at dersom man eksponerer seg nok så vil man til slutt møte på de siste 5 prosentene, når det ikke er trygt. Har man da opparbeidet en forventning til at det er trygt, fordi man har vært i et område flere ganger uten å ha sett snøskred, vil man potensielt få en ubehagelig overraskelse. Dermed bør du alltid gjøre egne vurderinger hver gang du ferdes i mulig skredfarlig terreng, spesielt dersom du er kjent i området (Fredston & Fesler, 2011; Landrø, 2002; Nes, 2013; Tremper, 2008).

Kjent terreng kan altså ofte føre til en falsk trygghetsfølelse som gjør det vanskeligere å se faren. Snødekket er det samme, enten det er en bakke du har kjørt hundre ganger tidligere i

nærheten av et skianlegg du pleier å besøke, eller om det er et ukjent fjell du besøker for første gang. Det er fort gjort å glemme at risikoen er den samme, og man oppfører seg gjerne meget annerledes i en kjent bakke enn i en ukjent en (Brattlien, 2016; Tremper, 2008).

2.1.3.2 «Acceptance»

Alle ønsker å bli akseptert i et miljø eller i en gruppe. «Acceptance» går ut på at man gjerne følger gruppa og dens avgjørelser, og at det kan være vanskelig å si imot flertallet. Har gruppa tatt en avgjørelse kan det være vanskelig å være den som er uenig med denne avgjørelsen, selv om man oppdager faresignal. I følge Tremper (2008) kan god kommunikasjon være løsningen på dette problemet.

Ønsket om å bli akseptert i en gruppe kan bli spesielt problematisk i blandede grupper med menn og kvinner. I en slik gruppe kan mennene ende med å forsøke å imponere kvinnene i gruppa, som kan gjøre at de utsetter seg selv og gruppa for høyere risiko. Menn har trolig en høyere risikoaksept enn kvinner. Statistikk fra snøskredulykker viser tydelig at flertallet av ofrene er menn, og de kvinnene som blir tatt i snøskred er ofte med i en gruppe ledet av menn. Det kan virke som om kvinner er mindre redd for å være redd, og har mindre vanskeligheter med å trekke seg dersom de føler risikoen blir for høy (Tremper, 2008).

Sosiale medier kan også skape problemer når det kommer til det å bli akseptert av miljøet. I dagens samfunn har vi med kamera overalt i form av smarttelefoner, og de brukes flittig til å vise andre hvor vi er og hva vi gjør. Folk har en tendens til å gjøre dristigere ting når de vet at de blir filmet. Markedsføringen av toppturutstyr er med på å forsterke dette problemet, med tanke på at stort sett alle reklamene med slike produkter viser noen som gjør noe ekstremt. Idealet blir dermed å gjøre det mest mulig ekstreme. Det er fort gjort å glemme at utøverne i disse skifilmene og reklamene ofte er blant de beste i verden i sin idrett, og det blir sjelden vist på film når de skader seg eller mister livet (Tremper, 2008).

2.1.3.3 «Commitment»

«Commitment», eller «hengivenhet» som Nes (2013) kaller det, går ut på at man ofte setter seg mål på toppturer som man forplikter seg til å nå. Enten det er en topp eller en fjellside, så kan slike mål ofte være vanskelig å legge fra seg, når man allerede har bestemt seg for å nå de. Denne staheten kan være positiv i mange aspekter i livet, men i forbindelse med snøskred kan den føre til farlige situasjoner. Det er flere snøskredeskperter som unngår å lage en detaljert plan når de skal på topptur, og er spesielt forsiktige med å ha en spesifikk topp som

mål, eller et gitt tidsskjema de må følge. Derfor kan selve begrepet «topptur», som vi bruker i Norge, være misvisende, fordi det ligger i ordet at målet for turen er en predeterminert topp (Nes, 2013; Tremper, 2008).

Dersom man har bestemt seg for å kjøre en fristende nedkjøring på forhånd, kan være lurt å ha ett eller flere attraktive alternativer, dersom den forhåndsbestemte nedkjøringen er for farlig. Dersom man ikke har noen attraktive alternativer skal det ofte mer til før man vurderer det som for farlig for å gjennomføre (Brattlien, 2016).

«Commitment» handler i følge Tremper (2008) også om en uvillighet til å inngå kompromiss med den typen man identifiserer seg som. Dersom man identifiserer seg selv som en ekstrem skikjører som kan kjøre alt av terreng, skal det mye til for at man velger å ikke kjøre ned et heng. På den måten utsetter noen seg for høyere snøskredrisiko, fordi de identifiserer seg som noen som kan håndtere det, til tross for at de ser faresignalene (Tremper, 2008).

2.1.3.4 «Expert Halo»

Det å høre på en ekspert er ikke nødvendigvis en dårlig ting å gjøre, men det å blindt følge noen som ikke er en ekspert, kan være dumt. Personer med en eller annen form for autoritet, eller kvalitet, får gjerne en lederstilling i gruppesituasjoner. Det kan være personen som er best på ski, eller den eldste i gruppa, eller den mest utadvendte. I sammenheng med ferdsel i snøskredfarlig terreng kan slike lederstillinger føre med seg en del ansvar. Gruppa følger gjerne avgjørelsene til lederen, og dersom denne «eksperten» egentlig ikke er en ekspert på snøskred, så kan det medføre problemer. Det er opp til hvert enkelt medlem i gruppa å vurdere beslutningene som tas (Tremper, 2008).

En erfaren skikjører undervurderer ofte farer, og overvurderer sin evne til å håndtere farer. Deres ferdigheter på ski overgår ofte deres evne til å vurdere snøskredfare. Likevel er det ofte de mest erfarne skikjørerene som står for snøskredfarevurderingen i en gruppe (Landrø, 2002).

2.1.3.5 «Scarcity»

«Scarcity» kan oversettes til knapphet, og går ut på at det er begrenset med ressurser. I topptursammenheng snakker man da om urørt puddersnø. Dette problemet er mest aktuelt i de mest besøkte områdene, der folk konkurrerer om å finne den beste og urørte snøen. Dette kan føre til at folk utfordrer grensene ved å kjøre brattere og brattere for å nå den urørte snøen (Tremper, 2008).

2.1.3.6 «Social Proof (The herding Instinct)»

«Social Proof» går ut på at folk gjerne ser på andre i sosiale sammenheng for å finne ut hva som er akseptabel oppførsel. Tremper (2008) mener dette kan være en av de største årsakene til at folk havner i snøskredulykker. Vi er sosiale skapninger som finner trygghet i store grupper, noe som er et problem i snøskredfarlig terreng. Ikke bare medfører store grupper en større belastning på snødekket, men det kan også føre til at flere blir tatt av snøskred dersom noe går galt (Tremper, 2008). Etter hvert som antallet gruppemedlemmer øker, kan også potensialet for at gruppa havner i farlige situasjoner øke (Landrø, 2002).

I en gruppe føler man seg ofte tryggere enn man ville gjort på egenhånd. Det kan føre til at man utsetter seg selv og gruppa for høyere risiko enn man ville gjort dersom man var alene. Skredet bryr seg ikke om man føler seg tryggere i en gruppe, faktum er at en gruppe vil ha større belastning på snødekket enn ett individ, og risikoen for å utløse snøskred er faktisk større. Et oppkjørt heng trenger heller ikke å bety at det er trygt å kjøre der. Det kan hende at de som kjørte der tidligere bare hadde flaks, eller at forholdene var annerledes da de kjørte der tidligere på dagen (Landrø, 2002).

Tremper (2008) kaller også denne fellen for «The Herding Instinct» og mener at folk i store grupper er modigere, eller gir uttrykk for å være det. I snøskredterreng har det ikke noe å si om man er i en stor gruppe eller alene. Et ustabilt snødekke er like ustabilt uavhengig av gruppens størrelse. Siden risikoen ikke er tilstede før vi legger mennesket til i likningen, vil risikoen bare øke jo flere mennesker vi legger til. Ikke bare på grunn av den økte belastningen på snødekket, men også på grunn av endringen i trygghetsfølelsen innad i gruppa. Det vil si at risikoen øker i større grupper, men følelsen av risiko synker, som er en dårlig kombinasjon. To til fire gruppemedlemmer er ideelt i følge mange eksperter. Da er man mange nok til å hjelpe dersom noe går galt, men ikke så mange at gruppa blir påvirket av en falsk trygghetsfølelse.

2.1.3.7 Flere kognitive feller

Tremper (2013) lister opp en rekke flere slike forutinntattheter og kognitive feller, som han mener er relevante i snøskredsammenheng. Disse er:

«Herding» («Gjeting»): Vi utsetter oss for høyere risiko når vi befinner oss i en større gruppe, eller når vi «følger mengden». Dette er noe de fleste dyrearter gjør. «Herding», eller «gjeting», innebærer også at vi ser på andre for å lære hvordan vi skal oppføre oss eller handle

i ulike situasjoner. Vi har også en tendens til å utsette oss for større risiko dersom vi prøver å imponere andre (Tremper, 2013).

«Competition» («Konkurransen»): Vi tar større risiko når vi konkurrerer om den beste snøen, oppmerksomhet, eller om å imponere en make (Tremper, 2013).

«Loss aversion, or sunk costs» (Ønske om å unngå tap): Vi utsetter oss for høyere risiko for å unngå at turen var forgjeves. Dette gjelder spesielt dersom turen kostet mye penger, eller dersom man er i et område man sjelden besøker (Tremper, 2013).

«Substitution»: Vi bytter gjerne ut vanskelige spørsmål med enkle. Vi svarer heller på enkle spørsmål enn å stille vanskelige spørsmål (Tremper, 2013).

«WYSIATI (What you see is all there is)»: Dersom det er trygt der man er, antar man at det er trygt i hele området (Tremper, 2013).

«Confirmation bias» («Ønske om verifikasjon»): Når vi har en mening eller forventning om noe, har vi en tendens til å skille ut motstridende bevis. Vi forsøker å verifisere teoriene våre, i stedet for å falsifisere dem (Tremper, 2013).

«Goal blindness» («Standhaftighet til å nå et mål»): Dersom vi har satt et tydelig mål, har vi vanskelig for å se alternativer (Tremper, 2013).

«Bias of confidence over doubt» (“Selvtilliten overgår tvilen”): Vi uttrykker selvtillit mye oftere enn vi uttrykker tvil (Tremper, 2013).

«Anchors» («Anker»): Vi klinger oss fast til en teori eller et bevis, og ankrer våre antakelser til det. Det kan for eksempel være at man har sett på snøskredvarselet at det er lav skredfare og står ved det, til tross for at man ser flere motstridende bevis (Tremper, 2013).

«Illusions of skill» (Illusjon av ferdighet): Vi gir oss selv ofte ros for tilfeldige hendelser, og tenker at det må komme av at vi er dyktige. Et område er stabilt 95 prosent av tiden. Det er lett å tenke at man tar gode beslutninger dersom man ikke havner i snøskred, men det kan også bare komme av tilfeldigheter (Tremper, 2013).

«Cognitive illusions» (Kognitive illusjoner): Et eksempel på kognitive illusjoner er at vi har en dårlig forståelse for sannsynlighet. Vi overvurderer forekomsten av små begivenheter, som

sjansen for at det skal snø, men undervurderer sannsynligheten for store, omfattende hendelser som snøskred (Tremper, 2013).

«Hindsight bias» (“Etterpåkløkskap”): Når vi husker tilbake på ting, kan tilfeldige hendelser se ut til å ha et mønster, eller sammenheng (Tremper, 2013).

«Regression to the mean: Vi lar oss lure av tilfeldigheter. Hjernen vår er programmert til mønstergjenkjenning, derfor forsøker vi å systematisere og lage et mønster ut av hendelser som kanskje er helt tilfeldige. Med et slikt utgangspunkt blir mønsteret feil uansett (Tremper, 2013).

«Law of small numbers»: Vi glemmer ofte at et lite utvalg ikke alltid fører til en god konklusjon. Dersom man har gått på tur på et fjell ti ganger, og man aldri har sett et snøskred der, betyr ikke det at det aldri går snøskred der. Det er altså farlig å trekke konklusjoner fra erfaringer som ikke er tallrike nok (Tremper, 2013).

«Planning fallacy»: Vi glemmer at planlegging av omfattende turer og prosjekter som regel tar lenger tid enn man forventer. Derfor blir disse omfattende turene ofte planlagt for dårlig, men gjennomføres til tross for dette, noe som kan forårsake farlige situasjoner (Tremper, 2013).

«Cognitive ease»: Ting kan gi mening så lenge man ikke tenker nøye over det, eller sjekker om det stemmer med dataen. Det kan være beroligende å ikke vite noe, dersom det man ikke vet er negativt eller gjør at man må endre sin tankegang eller handling. «Ignorance is bliss» (Tremper, 2013).

Denne listen er lang og det finnes flere eksempler på mentale snarveier i snøskredlitteraturen. Tremper (2013) skriver at man trenger både den intuitive og den logiske hjernen for å kunne ta gode beslutninger. Personer med høy ferdighet innenfor sitt fag vil i større grad kunne delegere oppgaver til den delen av hjernen som vil egne seg best til å løse de bestemte oppgavene (Tremper, 2013).

2.1.4 Følelser, lyster og preferanser

Noen ganger kan det være så fristende forhold at hjernen vår ikke klarer å se faresignalene, eller velger å ikke fokusere på dem. Analysen din av snødekket kan bli sterkt påvirket av ønsket om å kjøre en fristende nedkjøring. Det er viktig å huske på at snøskredfarevurdering er like viktig, om ikke viktigere, når det er fristende og gode forhold (Brattlien, 2016).

Det er viktig å være bevisst på sine holdninger og sin egen tilnærming til risiko og snøskred. Det er holdningene våre som i stor grad styrer handlingene våre. Derfor kan det å endre holdning være det som skal til for å unngå å gjøre de handlingene som gjør at du ender i en snøskredulykke (Landrø, 2002).

2.1.4.1 Magefølelsen

Dårlig magefølelse er noe vi opplever dersom vi befinner oss i et miljø eller i en situasjon hvor vi føler oss utrygge. Magefølelsen kan i følge Nes (2013) forklares som en sum av ubevisste og bevisste sanseintrykk fra omgivelsene, som er vanskelig å beskrive. Dersom man ikke har erfaring i hvordan man skal håndtere disse sanseintrykkene fra omgivelsene, kan man få dårlig magefølelse. Nes (2013) skriver også at en dårlig magefølelse bør være en god nok grunn til å endre veivalg eller snu og dra hjem når man ferdes i snøskredfarlig terreng. Magefølelsen kommer som regel av en eller flere gode grunner, og det er derfor all god grunn til å lytte til en dårlig magefølelse (Nes, 2013).

En god magefølelse bør en derimot være mer skeptisk til. En god magefølelse kan komme av at det er fint vær, pudderføre, eller at man mestrer aktiviteten godt. Disse eksemplene trenger ikke å hå noe med snøskredfaren å gjøre, og det å mestre snøskredfarevurdering er ikke det samme som å mestre skikjøring. Under ferdsel i snøskredfarlig terreng er det minst like viktig å mestre snøskredvurdering, som å mestre skiaktiviteten. Dersom man har en god magefølelse, bør en tenke seg om og vurdere situasjonen på nytt. Er det på grunn av snødekket, eller er det andre faktorer som ikke er relatert til skredfaren som gir deg god magefølelse (Nes, 2013)?

Følelser har en stor innvirkning på beslutningstakingen vår. Det kan føre til at vi ignorerer faresignal og andre fakta, som igjen får en stor påvirkning på vurderinger om veivalg, og om man skal kjøre en gitt rute eller ikke. Vi tror selv at vi tar vurderinger basert på en grundig analyse av fakta, men som oftest er det følelsene våre som styrer beslutningene. Føles det bra, så kjører vi. Dette kan man si er en ukritisk vurdering av god magefølelse (Nes, 2013).

I følge Tremper (2013) kan man kun stole på magefølelsen dersom man har utviklet intuisjonen i et miljø der man får umiddelbare tilbakemeldinger, og dersom man har mye erfaring. Dersom en av disse to ikke er til stede kan man ikke stole på magefølelsen (Tremper, 2013).

Et miljø der man får umiddelbare tilbakemeldinger er et miljø der man får tilbakemeldinger på sine beslutninger senest en dag etter at beslutningen er tatt. Eksempler på personer som arbeider i slike miljø kan være sjakkspillere, brannmenn og meteorologer (Tremper, 2013).

Et miljø der man får dårlige tilbakemeldinger er et miljø der man ikke får tilbakemeldinger på beslutningene sine før en måned eller et år senere. Det kan også hende man aldri får tilbakemelding på beslutningene sine i et slikt miljø. Eksempler på personer som jobber i slike miljø kan være økonomer, leger som jobber med preventiv medisin eller personer som forsøker å forutsi fremtidige trender. Forskning på miljø med dårlige tilbakemeldinger viser at suksessraten er relativt lav. På det beste er det bare litt bedre enn å kaste kron og mynt (Tremper, 2013).

Det å lære om snøskred gjennom erfaring fra turer på egenhånd er et særlig utfordrende miljø å lære i, og er et godt eksempel på et miljø med dårlige tilbakemeldinger. Siden terrenget er trygt 95 prosent av tiden vil du få mange positive tilbakemeldinger, selv når du tar dårlige beslutninger. I tillegg er det kun en av tre personer som ufrivillig utløser snøskred som faktisk blir tatt av snøskredet de utløser. Det betyr at man bygger opp en forventning og en antakelse om at man tar gode beslutninger, når faktum er at man bare har hatt flaks. For disse personene vil det å stole på magefølelsen, eller den intuitive hjernen, være noe av det verste de kan gjøre. Beslutningene de tar og intuisjonen deres vil være påvirket av antakelser og forventninger som ikke nødvendigvis stemmer med virkeligheten (Tremper, 2013).

Løsningen på dette problemet er i følge Tremper (2013) å oppsøke miljø der man kan få umiddelbare tilbakemeldinger. Et eksempel på det kan være å dra ut på dager med høy snøskredfare i trygt terreng og utforske snøforholdene og forsøke å finne ut hvordan snøen responderer til ulik belastning (Tremper, 2013).

Ti tusen timer med øvelse sies å være standarden for hvor mye som skal til før man er ekspert i noe. Det samme gjelder for snøskred, men problemet er at det ikke er mange som har tid til å tilbringe ti tusen timer ute på tur. Ti tusen timer tilsvarer at man må undersøke snøen og bevege seg i snøskredfarlig terreng fem timer hver dag i seks år. Som om ikke det var nok så skriver Tremper (2013) at disse 10 000 timene også må tilbringes i et godt læringsmiljø med umiddelbare tilbakemeldinger. I tillegg må man være ydmyk og være klar over at kunnskap ikke alltid er synonymt med perfekte beslutninger (Tremper, 2013).

Dette betyr at man må være særlig forsiktig med å stole på sin egen magefølelse, spesielt når man ikke har den ekspertisen som skal til for å ta gode beslutninger basert på magefølelsen. På grunn av at hjernen kan produsere illusjoner og feiltolkninger er det lurt å være skeptisk frem til man finner konkret bevis. Dersom man ikke har tilegnet seg intuisjon gjennom erfaringer i et miljø med umiddelbare tilbakemeldinger bør man altså ikke ta beslutninger som kun er basert på magefølelsen (Tremper, 2013).

2.1.5 Tro og Forventninger

I følge Tremper (2008) har våre forventninger en stor innvirkning på hva vi ser. Dersom vi tror at snødekket er stabilt, så ser vi kun tegn som tilsier at det er stabilt. Gjennom historien kan man finne flere eksempler på tilfeller der folk ikke endrer tro, til tross for motstridende bevis. Menneskehjernen har en tendens til å bli påvirket av et ønske om å bekrefte noe, i stedet for å være skeptisk til noe. Tro kommer altså raskt og naturlig til oss, og skeptisisme kommer sakte og unaturlig. Tro blir prosessert i den delen av hjernen med tilknytning til læring og belønning, mens skeptisisme blir prosessert i den delen av hjernen med tilknytning til smerte og avsky. Det betyr at tro er raskere og føles bedre, mens vi må presse oss til å være skeptiske. Derfor jobber forskere ofte med å falsifisere en hypotese, i stedet for å bekrefte den. Det er unaturlig for oss, men det fungerer bedre. Det er vanskelig å innrømme det, men mesteparten av det vi tror er feil. Vi er alle idioter. Hver og en av oss har kun tid til å bli ekspert på en veldig liten del verden, og når det kommer til alt annet så er vi idioter. Vi har ikke noe annet valg enn å benytte de mange mentale snarveiene for å ta beslutninger. Dersom vi tar oss tid til å sette oss inn i et tema, så endrer vi som regel troen vår, men fakta er det samme uansett, uavhengig av hva vi tror er rett (Tremper, 2008).

Ferdigheter i en aktivitet og ferdigheter i snøskredfarevurdering er to vidt forskjellige ting. Mange har en tro om at snøskredferdighetene deres er større enn de egentlig er, på grunn av at de har stor ferdighet innenfor aktiviteten sin. Det kan være ski, snøscooter eller snøbrett. Disse personene overvurderer ofte sin egen evne til å håndtere snøskred. Dersom man sammenlikner antall år de har brukt på å bli god i aktiviteten med antall år de har brukt på å studere snøskred, så er det som regel en stor forskjell til fordel for aktiviteten (Tremper, 2008).

Forskere blir lært opp til å være skeptiske og stille spørsmål ved sin egen metode og sin påvirkning på datamateriale og resultat av undersøkelser. Dette gjør de ved å identifisere og gjøre rede for sine antakelser og forventninger, slik at de kan unngå at det påvirker

forskningen. Denne skeptisismen kan man også finne hos suksessrike snøskred eksperter, siden livene deres avhenger av det. Feil antakelser, tro og forventninger har utvilsomt ført til utallige dødsfall og skader i snøskredfarlig terreng. Det er større sjanse for å overleve dersom man tar beslutninger basert på bevis enn dersom man tar beslutninger basert på antakelser, tro og forventninger (Tremper, 2008).

Tillit til utstyret man har med seg på toptur kan føre til at man utsetter seg for større risiko enn man ville ha gjort uten dette utstyret. Sannheten er at det ikke finnes noe utstyr som senker snøskredfaren. Det finnes snøsager, som lar deg grave snøprofiler, og det finnes forstørrelsesglass, som lar deg se nærmere på snøkrystallene, og det finnes spader, som hjelper deg med å grave, og det finnes bratthetsmålere, som lar deg måle brattheten til et heng. Ingen av disse tingene vurderer skredfaren for deg. Det er opp til deg selv å vurdere sannsynligheten for at det kan gå snøskred. I tillegg finnes det søkestenger og sender/mottakere, men heller ikke disse hjelper deg å unngå å havne i snøskred. Disse gjenstandene hjelper kun etter skredet har gått, og kan gjøre redningen av skredtatte enklere. Poenget er at det overnevnte utstyret kan føre til at man føler seg tryggere i snøskredfarlig terreng, men utstyret i seg selv har ingen effekt på skredfaren. Det er opp til personen som ferdes i skredfarlig terreng å ta gode nok beslutninger slik at han eller hun unngår å havne i snøskred (Landrø, 2002).

2.1.6 Vær og forventninger

De fleste snøskred forekommer enten under eller rett etter uvær, men snøskredulykker pleier å forekomme på godværsdager etter uvær. Godværsdager får oss til å føle oss bra, men snødekket deler ikke alltid denne gode følelsen. Mesteparten av våre erfaringer og instinkter forteller oss at når uværet er over så er også faren over, men snøskredfaren kan vedvare etter uvær, spesielt dersom det er et vedvarende svakt lag lenger ned i snødekket. Dette kan føre til at forventningene ikke stemmer overens med den faktiske faren. På slike godværsdager etter uvær er det fort gjort å bli revet med av de gode forholdene og glemme å vurdere snøskredfaren og basere denne vurderingen på bevis (Landrø, 2002; Tremper, 2008).

På den andre siden av værskalaen kan også uvær ha en negativ påvirkning på beslutningstakingen. Dersom det blåser mye, er kaldt og man blir våt i tillegg kan man bli presset til å ta raske beslutninger for å få turen, eller lidelsen, overstått så fort som mulig. Dette kan resultere i at man tar snarveier og ikke rekker å gjøre gode vurderinger underveis, selv om været tilsier at man bør være fokusert og skjerpet (Landrø, 2002; Tremper, 2008).

2.1.7 Regelbaserte metoder

I følge Tremper (2008) er det som skal til for å unngå å bli påvirket av menneskelige faktorer å praktisere rutinemessige prosedyrer, sjekklister, regler, trening og gode snøskredvaner.

Snøskred eksperter benytter et system basert på analyse som er utviklet over lang tid. En del av dette systemet handler om å være bevisst på sine omgivelser til enhver tid, som egentlig betyr å være oppmerksom. Et tips kan være å ha en rutinemessig sjekklister bestående av spørsmål som man går gjennom med gruppa. En måte å være oppmerksom og kritisk til egne forventninger kan være å hele tiden spørre seg selv hvordan man kan ha tatt feil.

Fredston og Fesler (2011) mener også at regelbaserte metoder er en løsning på problemer relatert til menneskelige faktorer. God skredfarevurdering er basert på systematisk beslutningstaking der man identifiserer potensielle problem, bevisst samler inn, evaluerer og integrerer data, utforsker alternativer og deres potensielle utfall, tar beslutninger som fører til handling, og re-evaluerer beslutninger om nødvendig, basert på ny informasjon eller skiftende forhold. God beslutningstaking krever også god kommunikasjon i gruppa. Det å ikke ha en spesifikk plan for turen, eller å ikke ta en beslutning i en gitt situasjon, er også en beslutning som tas. Det er viktig å ikke være redd for å si «nei», og akseptere når andre sier «nei». Et «nei» basert på fakta er et viktig verktøy som kan redde liv (Fredston & Fesler, 2011).

Et verktøy som kan være nyttig for god beslutningstaking kan være en sjekkpunktliste, som kan gjøre det enklere for folk på tur å organisere og gjenkjenne viktig informasjon om snødekket, og vurdere hvor signifikant den informasjonen er. Ulempen med en slik sjekklister er at det kan være vanskelig å vurdere de menneskelige faktorene. Hvordan vurderer man om gruppa er mottakelig for gruppepress, dårlig kommunikasjon, og ferdighetsnivå innenfor snøskredfarevurdering? Det er viktig å huske at hensikten med å finne informasjon er å eliminere usikkerhet om forholdene. Forholdene i fjellet er dynamiske og potensielle farer kan utvikles i løpet av få minutter, eller i løpet av noen få meter. Derfor må man fortsette å vurdere forholdene underveis på hele turen (Fredston & Fesler, 2011).

Hjernen vår bruker intuisjon så snart den får mulighet, fordi det er raskere og mer effektivt. Den logiske delen av hjernen blir ofte kalt lat, fordi det krever energi for å sette den i gang. Dermed bruker vi ofte intuisjon når vi egentlig burde bruke logikk. Mennesker er rotete og baserer sjelden beslutningene sine på logikk. Vi trenger regler. Ikke engang de profesjonelle klarer å unngå å la seg påvirke av mentale snarveier og feiltolkninger. I de fleste snøskredulykker som førte til dødsfall, kunne et system ha gjort at de kunne unngått ulykken.

Vi må med andre ord bli tvunget til å bruke den logiske hjernen vår, siden vi har så store vanskeligheter med å ta den i bruk på eget initiativ (Tremper, 2013).

I følge Tremper (2013) er det å følge et nøye kontrollert system den eneste måten å ta konsekvent gode beslutninger i snøskredfarlig terreng. «*The system is the solution.*» (Tremper, 2013, s. 34). Noen eksempler på system som fungerer godt er de som blir brukt av disiplinerte profesjonelle organisasjoner som skipatrukker, selskaper som driver med helikopterbasert skiguider, eller fjellførerorganisasjoner som regelmessig tar med seg folk inn i potensielt farlig terreng. Slike systemer hjelper oss med å unngå dumme feil, som man kanskje ikke tenker over (Tremper, 2013).

2.1.7.1 Sjekkpunktliste, prosedyrer og beslutningsverktøy

Det finnes mange studier som viser at enkle beslutningsverktøy og sjekkpunktliste kan aktivisere den logiske hjernen og resultere i bedre beslutninger. Dette gjelder også for personer med mye erfaring og høy ferdighetsgrad. Av den grunn er det flere virksomheter som bruker slike beslutningsverktøy og dataalgoritmer. Piloter var blant de første som benyttet seg av slike hjelpemidler, og nå har det spredd seg til andre virksomheter som militæret, brannvesenet, finans og businessverdenen, og helsevesenet. Denne overgangen til sjekkpunktliste og beslutningsverktøy har ikke skjedd uten motgang, fordi vi mennesker har vanskeligheter med å akseptere at et slikt system kan hjelpe oss med å ta bedre beslutninger enn mange års erfaring og trening (Tremper, 2013).

Beslutningsverktøy og sjekkpunktliste i forbindelse med ferdsel i snøskredfarlig terreng er ofte simplifisert, noe som gjør at de ikke klarer å dekke alle nyansene og kompleksitetene som snøskred innebærer. Tremper (2013) argumenterer for at dette kommer av at et simplere system er mer sannsynlig at blir brukt. Et komplekst system vil være mer presist og grundig, men færre vil benytte seg av det. Derfor er det bedre med et simplere system som tar for seg de vanligste scenarioene man kan komme over i snøskredfarlig terreng, som flere vil benytte seg av (Tremper, 2013).

Et system som fungerer for helikopterbaserte skiguider er å gradere spesifikt terreng til rødt, gult og grønt. På starten av dagen har de gradert terrenget inn i rødt terreng, gult terreng og grønt terreng i forhold til hvordan forholdene er den dagen. De beveger seg kun i grønt terreng frem til de har diskutert sammen i gruppen om det er trygt å bevege seg i gult terreng. Rødt terreng beveger de seg aldri i, uansett. På denne måten blir det ikke mulig å inngå

kompromiss, og man vil kunne unngå å la seg påvirke av fristelser eller gjestenes preferanser (Tremper, 2013).

En annen måte å sørge for at man tenker over beslutningene man tar på en logisk måte er å gi en i gruppa oppgaven å være skeptisk. De andre i gruppa kan argumentere for hvorfor beslutningene man tar er gode, mens den skeptiske skal komme med motargumenter og utfordre de andres argumenter. Dette lar seg best gjøre under turplanleggingen, eller ved stopp underveis der man har planlagt å gjøre nye vurderinger (Tremper, 2013).

Det er også lurt å ha en oversikt over de kognitive fellene og ytre og indre påvirkningene som man er mest mottakelig for. På denne måten kan man være ekstra observant når det kommer til nettopp de som er mest gjeldende for deg, og man vil slippe å tenke over alle til enhver tid (Tremper, 2013).

2.1.7.2 Regeltenking og mønstergjenkjenning

Regeltenking tar utgangspunkt i at et fenomen kan betraktes som rett eller galt. En slik tilnærming gir lite rom for skjønn og kan dermed være et godt hjelpemiddel for nybegynnere. Problemet med dette er at snøskred er et ekstremt dynamisk fenomen, med en uendelig mengde medvirkende faktorer. Det betyr at det er vanskelig å danne regler for snøskred siden det er så varierende hva som faktisk må være til stede for å forårsake et snøskred (Nes, 2013).

Ved hjelp av mønstergjenkjenning kan vi derimot basere beslutningene på flere faktorer som vi kan sette sammen som et puslespill. Dette bygger på erfaringslæring, og man er nødt til å forstå det store bildet, og vite konsekvensene i det overordnede systemet dersom man endrer en faktor i likningen. For eksempel hva vil skje dersom temperaturen synker til minus 30 grader over en todagers periode? Hvilken konsekvens vil det ha på snødekket? Blir det overflaterim? Dannes det kantkorn lenger ned i snødekket? Hvis det dannes kantkorn, hvordan vil det påvirke stabiliteten i snødekket? Problemet med mønstergjenkjenning er at det krever lang erfaring og opparbeiding av et mønster. Man vet ikke hvilken konsekvens noe har på snødekket, hvis ikke man har lært det, enten gjennom erfaring, eller gjennom utdanning. Dette gjør at det er vanskelig for nybegynnere å benytte denne metoden. Regeltenking, eller regelbaserte metoder kan altså være nyttig for nybegynnere, eller dersom man ønsker å eliminere påvirkningen av menneskelige faktorer. Dersom man har en regel for hvilken beslutning man skal ta i en gitt situasjon, er det mindre sjans for at følelser påvirker beslutningen. Selv om følelsene kan påvirke hvordan vi vurderer faresignalene (Nes, 2013).

2.1.8 Risikoaksept

Alle har en grense for hvor mye risiko de er villige til å utsette seg for. Det er viktig å være klar over sin egen risikoaksept, og risikoaksepten til de andre i gruppa man er på tur med. Det er også viktig å gjøre det klart for seg selv og alle i gruppa hvilke farer turen kan innebære, slik at hver og en kan vurdere om dette er innenfor deres risikoaksept. Folk med høy risikoaksept har en tendens til å filtrere ut negativ informasjon, altså informasjon som tilsier at snødekket er ustabil. Dette kan resultere i at de vurderer skredfaren som lavere enn den egentlig er, som ender med at de utsetter seg for enda større risiko. Folk med lav risikoaksept kan også bli påvirket på liknende måte, men da fokuserer de heller på den negative informasjonen, som kan ende med at de vurderer skredfaren som høyere enn den egentlig er. Risikoaksepten er dynamisk for alle og er i stadig endring gjennom livet. Blant annet vil risikoaksepten endre seg etterhvert som vi tilegner oss mer kunnskap og erfaring (Landrø, 2002).

Vi gjør også tiltak for å senke risikoen, som å bruke hjelm, sender-mottaker til snøskredredning, eller deltar på snøskredkurs. Uheldigvis fører disse tiltakene ofte til at grensen for risikoaksept øker, slik at risikoen man utsetter seg for ender på det samme nivået som den var på tidligere. Jo flere tiltak vi gjør for å senke risikoen, jo mer risiko utsetter vi oss for. Dette fører til at antall ulykker forblir det samme (Tremper, 2008).

Grensen for risikoaksept endrer seg i stor grad gjennom livet. Det samme gjelder tillit til egen ferdighet i snøskredfarevurdering. Før man tilegner seg noe kunnskap om snøskred er man gjerne ikke klar over faren og utsetter seg for stor risiko, uten å vite det. Etter man har vært på et snøskredkurs endrer man gjerne adferd, siden man innser at man har utsatt seg for større risiko enn man aksepterer. Deretter bygger man sakte men sikkert opp selvtilliten etterhvert som man deltar på flere kurs og tilegner seg mer kunnskap. Etterhvert som man bygger opp selvtilliten øker man også risikoaksepten. Snøskred eksperter fortsetter å bygge opp denne selvtilliten frem til et punkt, der de enten havner i en ulykke selv, eller en de kjenner havner i en ulykke. Da senkes selvtilliten og risikoaksepten dramatisk, for så å bygge seg sakte men sikkert opp igjen, frem til neste ulykke (Tremper, 2008).

3 Metode

Metode betyr enkelt og greit teknikker som er brukt for innsamling av datamateriale. Hvilke teknikker man bruker styres gjerne av forskningsspørsmålet. Idealet er å velge den teknikken som egner seg best for å samle inn datamateriale som kan gi best mulig svar på forskningsspørsmålet, og en riktig representasjon av virkeligheten. Siden jeg ønsker å gå i dybden på Ski- og Skredworkshopene og forstå hvordan deltakerne forholder seg til menneskelige faktorer vil det være hensiktsmessig for meg å velge kvalitative metoder (Bondevik & Rustad, 2006). Mer spesifikt så har jeg valgt å gjøre en casestudie av Ski- og Skredworkshopen i Sogndal. Innenfor casestudier er det mulighet for å benytte mange forskjellige datainnsamlingsmetoder, men de jeg vurderer som mest aktuelle for meg er deltakende observasjon, intervju og fokusgruppeintervju (Andersen, 2013). I dette kapitlet skal jeg ta for meg disse datainnsamlingsmetodene, og argumentere for hvorfor disse egner seg til å besvare forskningsspørsmålet mitt. I tillegg beskriver jeg hvordan jeg har arbeidet for å innhente datamaterialet, og fordeler og ulemper knyttet til dette arbeidet. Først presenterer jeg vitenskapsteorien som ligger til grunn for valget av metode.

3.1 Vitenskapsteoretisk grunnlag

Vitenskapsteoretisk grunnlag kan forklares som de vitenskapsteoriene forskeren har tatt utgangspunkt i, og som ligger til grunn for valget av metode. For å forstå hvordan jeg som forsker ser på virkeligheten og hvordan jeg studerer denne virkeligheten for å komme frem til kunnskap, er det hensiktsmessig å se på epistemologien jeg har som utgangspunkt. Epistemologi kan defineres som læren om erkjennelse, og går ut på å vurdere hva som er sann kunnskap, hva man kan ha sann kunnskap om og hvordan man tilegner seg sann kunnskap (Bondevik & Rustad, 2006). Innenfor vitenskapen finnes det ulike teorier om hva som er ideelle fremgangsmåter for innhenting av informasjon, og hvordan man på best mulig måte kan innhente informasjon som gir en riktig representasjon av virkeligheten (Potter, 2017). I dette delkapitlet vil jeg ta for meg hvilket vitenskapsteoretisk perspektiv jeg har brukt som grunnlag for valg av metode og argumentere for hvorfor dette vil gi en god representasjon av virkeligheten.

I denne oppgaven undersøker jeg Ski- og Skredworkshopen i Sogndal, og hvordan arrangøren og deltakerne jobber med menneskelige faktorer på denne workshopen. For å forstå hvordan noen opplever og forholder seg til et fenomen, kan det være hensiktsmessig å bruke en fenomenologisk tilnærming. Fenomenologien tar utgangspunkt i at man forsøker å forstå

virkeligheten slik den fremtoner seg for enkeltindividet. For å undersøke hvordan deltakerne opplever situasjonene som oppstår på Ski- og Skredworkshopen, og hva de baserer vurderingene og beslutningene sine på, må man få innsikt i deres tanker, følelser og meninger i de situasjonene som oppstår (Denscombe, 2014).

Fenomenologi går ut på at forskeren prøver å beskrive hvordan mennesker opplever fenomener rundt seg. I dette tilfellet er jeg interessert i hvordan deltakerne opplever Ski- og Skredworkshopen og de situasjonene som oppstår her, og hva arrangørens tanker bak workshopen er. Edmond Husserl ga opphav til det som kalles livsverdensfenomenologi, der målet er å få en sikker og entydig kunnskap om opplevd erfaring. Denne opplevde erfaringen skal helst beskrives akkurat slik den oppleves i øyeblikket (Olsson & Sörensen, 2003). Ved å gjøre deltakende observasjon på Ski- og Skredworkshopen i Sogndal er det mulig å få innsikt i de situasjonene som oppstår der menneskelige faktorer potensielt påvirker informantene. Ved å intervju informantene vil jeg få innsyn i deres perspektiv og opplevde erfaringer i disse situasjonene. Siden fenomenologi handler om å klargjøre det som fremtrer, og på hvilken måte det fremtrer, vil jeg si det er et passende vitenskapsteoretisk grunnlag for denne undersøkelsen (Olsson & Sörensen, 2003).

I følge Ronglan (2013) er det viktig med engasjement og nysgjerrighet for å kunne skape et godt forskningsarbeid. Før jeg startet arbeidet med dette prosjektet var jeg allerede engasjert innenfor feltet som oppgaven berører. Jeg har flere års erfaring med aktiviteten topptur og har ferdes i snøskredfarlig terreng like lenge. Når det kommer til min snøskredfaglige kunnskap startet jeg med å tilegne meg denne senere gjennom friluftslivsstudie. Før jeg startet med dette forskningsprosjektet hadde jeg også deltatt på to Ski- og Skredworkshoper tidligere. Denne nærheten til feltet jeg forsker på byr både på muligheter og utfordringer. Bakgrunnen jeg har innenfor feltet gir meg en økt mulighet til å leve meg inn i og forstå det jeg undersøker, men denne bakgrunnen kan også gjøre det vanskeligere for meg å skape den distansen som må til for å kunne se på fenomenet med et overordnet blikk og trekke ut alt som er interessant. Styrken min som forsker i dette prosjektet er altså min nærhet til feltet. Mine erfaringer og innsikt kan gi meg mulighet til å stille konstruktive spørsmål og utvikle relevant kunnskap, så lenge jeg klarer å forholde meg til de grunnleggende antakelsene som jeg tar med meg inn i forskningsprosessen. All forståelse bunnar i en forforståelse, og vekslingen mellom disse utgjør det Martin Heidegger kaller den hermeneutiske sirkel. Dette går ut på at min forforståelse endres etterhvert som jeg tilegner meg kunnskap ved å lese litteratur og sette

meg inn i forskning på feltet. Ny kunnskap kan gjøre det lettere å skape avstand og reflektere over egne erfaringer (Ronglan, 2013).

«Idealet er, at man går ind i sit forskningsfelt med et åbent sind, men samtidig med tilstrækkelig viden til at nærme sig feltet på en hensiktsmæssig måde.»
(Ronglan, 2013, s. 41)

Videre skriver Ronglan (2013) at forskeren bør tilegne seg så mye kunnskap som mulig om feltet før man starter forskningen for å unngå å repetere det andre allerede har funnet ut. Har man nok bakgrunnskunnskap kan det altså være lettere å stille interessante spørsmål og utvikle ny og relevant kunnskap. Det å ha en kulturell forståelse for feltet man undersøker kan gi forskeren bedre tilgang til feltet. Det kan også bidra til at forskeren kan kommunisere mer meningsfullt med deltakerne og fortolke observasjoner mer presist. Dette er kanskje særlig gjeldene for feltet jeg undersøker. De som ferdes i snøskredfarlig terreng har en særegen måte å snakke om snøskredfarevurdering og bruker kanskje en del ord og uttrykk som kan være fremmed for utenforstående. Derfor kan det å allerede være en del av diskursen gjøre det lettere for meg som forsker å forstå samtalene og fortolke de på en mer presis måte. Denne felles forståelsen mellom meg som forsker og deltakerne gjør det mulig for oss å samhandle på en meningsfull måte i den konteksten som Ski- og Skredworkshopen utgjør. Topptur, eller ferdsel i snøskredfarlig terreng, er en aktivitet som setter spor i oss på en kroppslig-emosjonell måte, i likhet med andre idretter. Dersom jeg som forsker har førstehåndserfaring med disse sporene kan det være enklere for meg å se, fortolke og analysere dette hos andre (Ronglan, 2013).

To fallgruver som er viktig å være bevisst på i en studie som dette er faren for å «go native» og faren for å anta at andre har samme erfaringer som en selv. «Go native» går ut på at man blir så dypt integrert i den kulturen man undersøker, at man ikke klarer å stille kritiske spørsmål til den. Løsningen på dette problemet er å klare å se på feltet med nysgjerrighet og stille spørsmål til det som andre innenfor den kulturen kanskje tar for gitt. Problemet med å anta at andre har samme erfaringer som en selv, kan løses ved å erkjenne at selv om man kan ha en felles forståelse for noe, betyr ikke det at man deler de samme erfaringene (Ronglan, 2013).

I denne oppgaven benytter jeg noe som blir kalt dobbel hermeneutikk, som ble utviklet av Anthony Giddens. Dobbelt hermeneutikk går ut på å forholde seg til en verden som allerede er

fortolket av de sosiale aktørene selv, i tillegg til å rekonstruere de sosiale aktørenes fortolkninger ved hjelp teoretiske begreper (Gilje & Grimen, 1993; Thornquist, 2003). For å klare å fortolke de sosiale aktørenes livsverden slik den fremstår for dem, kan min nærhet til feltet være til stor hjelp (Ronglan, 2013).

«Indlevelse i deltagerens livsverden kan gjøre det lettere at fortolke situationer i tråd med deltagerens egen forståelse. Idrætforskerens nærhet og tidligere erfaringer kan øge evnen til indlevelse og skape grunnlag for mere pålidelige tolkninger.» (Ronglan, 2013, s. 46)

Selv om jeg klarer å fortolke deltakernes opplevelser av de situasjonene som oppstår på Ski- og Skredworkshopen, så stopper ikke arbeidet der. Det neste steget i dobbel hermeneutikk går ut på å utvikle en samfunnsvitenskapelig fortolkning av deltakernes forståelse. Dette innebærer å fortolke deltakernes forståelse, altså empirien jeg har samlet inn ved hjelp av metoden, i lys av teoretiske begreper, modeller eller teorier. Dette blir ofte kalt diskusjon eller analyse av datamateriale. Oppgaven min som forsker blir altså å fortolke deltakernes forståelser, for så å fortolke dette i lys av den teorien som finnes om menneskelige faktorer innenfor snøskredfaget. Selv om det kan virke som om dette foregår kronologisk, så er det tvert imot en kontinuerlig prosess hvor teori og empiri ikke kan separeres som uavhengige kategorier. Empirien blir først til data når man har festet begreper fra teorien til den. Deretter kan man se på dataen i lys av teorien, som kan gi et nytt perspektiv på datamaterialet. Det gjør at man hele tiden får et nytt perspektiv, som man kan bruke for å fortolke empirien på en ny måte. Forskeren må altså kontinuerlig forholde seg til både den erfaringsnære aktørverden og den erfaringsfjerne teoriverden (Thornquist, 2003). Dette gjøres ved å hele tiden skifte perspektiv mellom deltaker og tilskuer. På den måten jobber forskeren seg inn og ut av feltet kontinuerlig gjennom hele forskningsprosessen (Ronglan, 2013).

Jeg har altså valgt å bruke dobbel hermeneutikk som vitenskapsteoretisk utgangspunkt siden dette gir meg mulighet til å bruke den nærheten jeg har til feltet for å fortolke deltakernes forståelse av situasjonene som oppstår på Ski- og Skredworkshopen. Deretter kan jeg anvende teorien i prosessen med å gjøre empirien om til data, som forhåpentligvis kan gi svar på forskningsspørsmålet og gi en samfunnsvitenskapelig verdi (Ronglan, 2013). Siden jeg forsøker å forstå fenomenet slik det fremtoner seg for deltakerne, betyr det også at jeg har et fenomenologisk perspektiv (Denscombe, 2014).

3.2 Casestudie

Fordi det er uenigheter blant forskere om hva en casestudie faktisk er, er det å definere en casestudie er ikke like enkelt som å definere andre vitenskapelige metoder. Dermed finnes det flere ulike definisjoner (Flyvbjerg, 2011; Yin, 2018).

En av definisjonene forklarer en casestudie som en intensiv analyse av individuelle enheter (en person eller gruppe) med fokus på faktorer som endrer seg i relasjon til miljø eller kontekst (Flyvbjerg, 2011). Følger man denne definisjonen er det tre faktorer som blir viktige å definere, nemlig den individuelle enheten, faktorene som endrer seg, og til slutt relasjonen til miljøet eller konteksten. I denne undersøkelsen kan man si at Ski- og Skredworkshopen i Sogndal utgjør både den individuelle enheten, altså casen, og konteksten. Faktorene som endrer seg er hvordan arrangøren og deltakerne jobber med menneskelige faktorer (Flyvbjerg, 2011).

Yin (2018) skriver at formålet med casestudier er å undersøke et moderne, pågående, samtidfenomen, også kalt case, i dybden. I tillegg undersøker man fenomenet i dets naturlige kontekst, spesielt når grensene mellom fenomen og kontekst ikke er tydelige. Med andre ord vil en casestudie være aktuell dersom man ønsker å forstå et virkelig fenomen, og antar at en slik forståelse vil vise viktige kontekstuelle forhold som er relevant for forskningsspørsmålet. Med denne definisjonen vil jeg anse casestudie som en optimal metode for å forstå det dagsaktuelle fenomenet menneskelige faktorer innenfor snøskredfaget, og dets forhold til konteksten, nemlig Ski- og Skredworkshoper. Ved hjelp av casestudie-metoden kan jeg altså få kunnskap om hvordan problemer knyttet til menneskelige faktorer blir håndtert og omtalt på Ski- og Skredworkshopen i Sogndal (Yin, 2018).

Styrken til casestudier kommer av at man får undersøkt et fenomen, eller en case, i dybden. I tillegg kan casestudier gi en god forståelse for konteksten et fenomen forekommer i og selve prosessen som forårsaker fenomenet. Når man forstår hva som forårsaker et fenomen kan man også koble årsak til utfall. Casestudier egner seg også godt til å danne nye hypoteser og forskningsspørsmål (Flyvbjerg, 2011). Dermed kan casestudier egne seg til å undersøke fenomen som man vet lite om fra før (Fangen, 2010). Siden det ikke finnes tidligere forskning på Ski- og Skredworkshopene anser jeg derfor casestudie som en god metode for å undersøke dette i dybden.

Ulempen med casestudier er at forskerens valg av case kan påvirke resultatet av undersøkelsen. I tillegg får man en dårlig forståelse for omfanget av fenomenet man undersøker og hvor mange det gjelder for. Dermed blir den statistiske signifikansen ofte uklar og vanskelig å vite noe om (Flyvbjerg, 2011).

3.2.1 Vanlige misforståelser

Selv om casestudier er utbredt innenfor vitenskapen, blir det sett ned på av mange forskere, fordi det er en misforstått metode som er vanskelig å benytte. For å øke validiteten og reliabiliteten til min undersøkelse vil jeg ta for meg disse vanlige misforståelsene, og argumentere for hvordan jeg kan unngå typiske feil og gjøre undersøkelsen på en måte som resulterer i datamateriale av god kvalitet (Flyvbjerg, 2011; Yin, 2018).

Misforståelse 1: Generell teoretisk kunnskap er mer verdifull enn konkret kunnskap om en case

Det er kun gjennom kontekstavhengig kunnskap at man kan bevege seg fra nybegynnernivå til ekspertnivå. Regelbasert- og kontekstuavhengig kunnskap, som man finner i lærebøker og liknende, kan kun føre deg til et visst nivå, men kontekstavhengig kunnskap, som man kan tilegne seg gjennom praksis, eller casestudier, kan føre deg videre til et ekspertnivå. I en vitenskapelig sammenheng betyr dette at man kun når et nybegynnernivå innenfor et tema dersom man kun tilegner seg kontekstuavhengig kunnskap, men benytter man en casestudie vil man kunne bli ekspert på et tema, eller en case. Regelbasert kunnskap er viktig, spesielt for nybegynnere, men det betyr ikke at dette er den mest optimale metoden for å tilegne seg kunnskap. Man trenger begge deler for å lære mest mulig om et tema (Flyvbjerg, 2011).

Nærhet til feltet kan gi en forsker direkte tilbakemelding om det som undersøkes. Stor distanse til forskningsfeltet og mangel på tilbakemeldinger kan føre til uklarhet rundt relevansen til forskningen og hvorvidt den er nyttig. Casestudier kan bidra til et mer nyansert blikk på virkeligheten (Flyvbjerg, 2011).

I tillegg kan det argumenteres for at det ikke finnes, eller kan finnes, prediktive teorier i samfunnsvitenskapen. Samfunnsvitenskapen har ennå ikke lykket med å produsere generell, kontekstuavhengige teorier, og kan derfor ikke tilby noe annet enn konkret, kontekstavhengig kunnskap. Casestudier er spesielt godt egnet til å hente inn denne typen kunnskap. Med andre ord, casestudier egner seg ikke til å bevise noe, men til å lære om noe (Flyvbjerg, 2011).

«sometimes we simply have to keep our eyes open and look carefully at individual cases – not in the hope of proving anything, but in the hope of learning something!» (Eysenck, 1976 referert i Flyvbjerg, 2011, s. 303)

Prediktive teorier og universelle regler finnes altså ikke i samfunnsvitenskapen. Derfor er konkret kunnskap om spesifikke caser mer verdifullt enn en forgjeves søken etter prediktive teorier og universelle regler (Flyvbjerg, 2011).

Misforståelse 2: Man kan ikke generalisere på bakgrunn av en enkelt case, derfor kan ikke casestudier bidra til vitenskapelig utvikling

Det er mulig å generalisere fra en enkelt case, men det kommer an på casen man omtaler, og hvordan man velger den. En strategisk godt utvalgt case kan bidra med generaliserbarheten til denne casen (Flyvbjerg, 2011). Jeg har valgt å undersøke Ski- og Skredworkshopen i Sogndal, for å undersøke hvordan folk håndterer utfordringer knyttet til den menneskelige faktor. I og med at ingen har undersøkt Ski- og Skredworkshopene på denne måten tidligere, er det vanskelig å vite om dette er en strategisk godt utvalgt case, men jeg vil si at den egner seg for å undersøke hvordan arrangøren og deltagerne jobber med menneskelige faktorer på Ski- og Skredworkshopene.

Valg av metode bør avhenge av forskningsspørsmålet man undersøker og dets omstendigheter. Flyvbjerg (2011) argumenterer for at generell generalisering, enten det er fra en enkelt case eller et stort utvalg, er overvurdert som den viktigste kilden til vitenskapelig utvikling. «Vitenskap» betyr bokstavelig talt å skape kunnskap, eller å innhente kunnskap. Formell generalisering er bare en av mange måter å skape kunnskap på. At kunnskap ikke er formelt generaliserbart betyr ikke at det ikke kan bidra til den samlede kunnskapen på et gitt felt. Kunnskap kan være overførbart selv om det ikke er formelt generaliserbart. En fenomenologisk casestudie, som ikke på noen måte prøver å generalisere, kan helt klart bidra til den samlede kunnskapen på et felt og til vitenskapelig utvikling. Formell generalisering er altså ikke den eneste vitenskapelige metoden som kan gi verdifull kunnskap (Flyvbjerg, 2011).

Misforståelse 3: Casestudier er mest nyttig for utvikling av hypoteser, altså, som første steg i en mer omfattende forskningsprosess, mens andre metoder er mer nyttige for hypotesetesting og teoriutvikling

Casestudier er nyttige både for utvikling og testing av hypoteser, men de er ikke avgrenset til kun disse oppgavene (Flyvbjerg, 2011).

Det er bedre å velge ut noen få caser som er valgt på grunn av deres validitet. I dette tilfellet har jeg valgt å gå nettopp den veien. Jeg undersøker en Ski- og Skredworkshopen i Sogndal, i håp om at dette er en case som vil gi valid data (Flyvbjerg, 2011).

Misforståelse 4: Casestudier har lett for å bli påvirket av forskerens subjektive ønske om verifikasjon. Resultatet har altså en tendens til å bekrefte forskerens opprinnelige oppfattelse

Casestudier og kvalitative metoder generelt gir mer rom for forskerens subjektive meninger enn andre metoder. Dette kan føre til at forskerens påvirkning av dataen er stor. Fordelen med casestudier er at man kan komme dypt inn på en virkelig situasjon og teste forskerens syn direkte i forhold til fenomen slik de forekommer i praksis. Dette gjør at forskeren kan få direkte tilbakemeldinger fra feltet han undersøker om situasjonen er slik han gikk ut ifra eller ikke. Dermed gir casestudier en mulighet for forskeren til å endre syn på situasjonen, noe som igjen kan la forskeren håndtere problemer som oppstår underveis i forskningsprosessen fortløpende og tilpasse metoden underveis. En informant kan for eksempel legge frem en variabel som forskeren ikke engang hadde tenkt på. Da kan forskeren tilpasse undersøkelsen slik at han tar denne nye variabelen i betraktning. Med avstanden man får til feltet gjennom kvantitative metoder ville man sannsynligvis ikke være klar over endringer i feltet, eller problemer som oppstår underveis i forskningsprosessen i det hele tatt (Flyvbjerg, 2011).

Når det kommer til forskerens subjektive ønske om verifikasjon, så er det først og fremst falsifikasjon som kjennetegner casestudier, ikke verifikasjon. I tillegg vil forskerens subjektive ønske om verifikasjon gjelde for alle metoder, ikke bare for casestudier og andre kvalitative metoder (Flyvbjerg, 2011).

Misforståelse 5: Det er ofte vanskelig å summere opp casestudier, og utvikle generelle forslag og teorier på grunnlag av spesifikke casestudier

Det er sant at det å summere opp casestudier kan være vanskelig, spesielt når det kommer til case-prosessen. Skal man skrive ned alt i hele handlingsforløpet? Dette er ikke like sant når det kommer til utfallet av casen, som er mulig å summere opp. Problemet med å oppsummere casestudier kommer ofte av egenskapene til feltet som undersøkes, og ikke casestudier som en forskningsmetode. Casestudier trenger ikke alltid å summeres opp eller generaliseres. Gode casestudier bør leses som fortellinger i deres helhet (Flyvbjerg, 2011).

3.2.2 Valg av Case

Valget av Ski- og Skredworkshopen i Sogndal som case bunner i stor grad i et ønske jeg har om å forstå hvordan og hvorfor menneskelige faktorer påvirker folk som ferdes i snøskredfarlig terreng. Jeg la merke til at mye av den tidligere forskningen som finnes om menneskelige faktorer baserte seg på statistiske analyser av snøskredulykker (Atkins, 2000; Fesler, 1980; McCammon, 2004). Min oppfatning er at for å virkelig forstå hva som gjør at menneskelige faktorer påvirker folk som ferdes i snøskredfarlig terreng, er kvalitative studier en stor styrke. Det er mange variabler involvert, noe som gjør det utfordrende å bruke statistikk og kvantitative data. Jeg har deltatt på Ski- og Skredworkshopene før og visste at dette var et sted hvor den samlede kunnskapen om snøskredfarevurdering og trygg ferdsel i snøskredfarlig terreng var høy. Dermed tenkte jeg at man kanskje kunne komme frem til ny kunnskap ved å undersøke hvordan deltakerne på Ski- og Skredworkshopen forholdt seg til menneskelige faktorer. Dette resulterte i at jeg valgte å gjøre en casestudie av Ski- og Skredworkshopen i Sogndal. Jeg benyttet altså teori i form av tidligere undersøkelser om menneskelige faktorer i forbindelse med snøskred, i tillegg til egne erfaringer fra Ski- og Skredworkshopene til å komme frem til casen. Denne kombinasjonen av teori og erfaring, eller deduktiv og induktiv tilnærming, kalles for abduksjon. Jeg hadde altså både en deduktiv og induktiv tilnærming til valg av case (Andersen, 2013; Fangen, 2010). Grunnen til at det ble nettopp Ski- og Skredworkshopen i Sogndal var fordi den ble arrangert på et gunstig tidspunkt. Det var den første Ski- og Skredworkshopen som ble arrangert i Norge denne vinteren, og den ble arrangert fra 31. januar til 3. februar. Dette ga meg tid til å bearbeide dataen og skrive ferdig oppgaven etter datainnsamlingen var gjennomført. Med tanke på økonomiske begrensninger var det også nødvendig å gjennomføre undersøkelsen på en workshop som blir arrangert i Norge.

3.3 Intervju

Innenfor casestudier finnes det en rekke metoder som kan benyttes, men samtalebaserte dybdeintervju kan trekkes frem som hovedmetode i flere casestudier (Andersen, 2013). Formålet med et intervju er å få innsyn i informantens univers, eller livsverden. Et intervju er en dialog mellom to personer der de snakker om et felles tema, som de begge har interesse av. Dette temaet er informantens livsverden og vedkommende sitt forhold til denne verden. Det vil si hvordan opplever og erfarer informanten sin egen omverden. Det er derfor intervju egner seg spesielt godt til å få innsikt i informantenes egne erfaringer, tanker og følelser. Hensikten er å få en så eksakt beskrivelse som mulig av hva personen opplever, føler og hvordan vedkommende handler (Dalen, 2004; Olsson & Sørensen, 2003). Før jeg deltok på Ski- og Skredworkshopen i Sogndal intervjuet jeg en av arrangørene for å forstå hvordan workshopene ble til, formålet med dem og hvordan arrangørens tilnærming er til menneskelige faktorer.

3.3.1 Intervju med en av arrangørene av Ski- og Skredworkshopene

I følge Andersen (2013) er nøkkelinformanter innenfor casestudier personer som antas å ha spesielt god oversikt over og innsikt i temaet eller casen forskeren undersøker. Arrangøren av Ski- og Skredworkshopene, som jeg intervjuet, er en nøkkelinformant i denne undersøkelsen. Han var med å starte skredworkshopene og kjenner formålet med dem og tankene bak ideen. Man kan derfor anta at han har særlig god oversikt over og innsikt i temaet jeg undersøker. Det var nettopp på grunn av at han er ressurssterk innenfor sitt domene, og har tilgang på informasjon som få andre har tilgang på, at jeg kontaktet han (Andersen, 2013).

Intervjuet med denne nøkkelinformanten var aktiv samtalebasert, som betyr at jeg som forsker stilte åpne spørsmål og var lyttende, samtidig som at jeg var aktiv, bevisst og tok initiativ i samtalen. En slik aktiv forskerrolle i intervju med ressurssterke informanter kan i følge Andersen (2013) gi større uttelling i form av analytisk kontroll, som resulterer i økt validitet og reliabilitet.

Man kan også bruke begrepet semistrukturert om dette intervjuet, som betyr at jeg hadde utformet en intervjuguide (Vedlegg 1) med spørsmål som jeg ønsket å få svar på, men jeg fulgte ikke denne intervjuguiden (Vedlegg 1) til punkt og prikke. Dette åpnet for mulighet til å stille tilleggsspørsmål og grave i temaer jeg følte var nødvendig å få ytterligere informasjon om (Berg & Lune, 2012; Dalen, 2004). Intervjuguiden (Vedlegg 1) jeg utformet for dette intervjuet var delvis basert på egne erfaringer, men mesteparten var basert på teori om

menneskelige faktorer hentet fra snøskredlitteraturen. I følge Andersen (2013) bør man som forsker være forsiktig dersom forkunnskapen hovedsakelig er knyttet til egne erfaringer, men i denne sammenhengen mener jeg at min erfaring lot meg stille spørsmål jeg ellers ikke ville vært i stand til. For eksempel spørsmålet om «shopping-mentaliteten», som er en tilnærming de har på Ski- og Skredworkshopene til det å ferdes i snøskredfarlig terreng. Dersom jeg ikke hadde brukt forkunnskap basert på egne erfaringer ville jeg ikke kunne stilt dette spørsmålet, som etter min mening ga viktig innsikt i temaet. Den endelige intervjuguiden (Vedlegg 1) bestod av tre hovedtemaer og flere spørsmål under hvert hovedtema, og ble utviklet gjennom samarbeid og prøveintervju med en kollega.

Utfordringen min i intervjuet med arrangøren var at han som resurssterk person snakket mye og godt for seg, som i noen tilfeller kan resultere i at forskeren får en underdanig rolle og mister kontrollen over intervjusituasjonen (Andersen, 2013). Under intervjuet følte jeg at jeg fikk en underdanig rolle, men jeg følte ikke at det resulterte i at jeg mistet kontrollen over intervjusituasjonen. Da intervjuet var over følte jeg at jeg hadde fått lange, ærlige og gode svar på spørsmålene jeg hadde stilt.

I følge Herzog (2012) har stedet hvor intervjuet gjennomføres noe å si for hvilken informasjon man får ut av informanten, og hvordan denne informasjonen bør fortolkes. Idealet er å gjennomføre intervjuet på en plass hvor informanten føler seg trygg til å dele personlig informasjon om sin oppfattelse av virkeligheten. Dermed kan det være hensiktsmessig å la informanten få velge stedet hvor intervjuet skal gjennomføres. Informanten foreslo å gjennomføre intervjuet hjemme hos seg selv, noe jeg tror er en plass hvor han føler seg trygg, og føler seg «hjemme». Det at man lar informanten velge lokasjon på denne måten gjør også at man som forsker slipper å trenge seg på (Herzog, 2012). Jeg var på besøk hos informanten i omtrent to timer og selve intervjuet varte rundt en og en halv time. Intervjuet ble gjennomført før Ski- og Skredworkshopen i Sogndal.

3.4 Deltakende observasjon

Deltakende observasjon er en metode der man deltar i informantenes liv, i dette tilfellet på Ski og Skredworkshopen i Sogndal, og på den måten får man innsikt i naturlige situasjoner som forekommer i folks liv. Hensikten med deltakende observasjon er å beskrive hva folk sier og gjør i sammenhenger som ikke er konstruert av forskeren. Ved å gjennomføre deltakende observasjon på Ski- og Skredworkshopen i Sogndal får jeg altså innsikt i naturlige situasjoner

som oppstår her, og hvordan deltakerne forholder seg til menneskelige faktorer i disse situasjonene (Denscombe, 2014; Fangen, 2010).

Styrken til deltakende observasjon er at det lar meg studere deltakernes samhandling og språkbruk, uten å påvirke dette i like stor grad som i et intervju eller spørreskjema. Det at jeg er til stede i deltakernes liv gjør at jeg får større innlevelse og kjennskap til feltet, og åpner for større engasjement hos meg som forsker, siden jeg blir kjent med de jeg studerer (Fangen, 2010). I følge Skjervheim (1996) er ikke det samfunnsvitenskapelige idealet å se alt fra utsiden som en tilskuer, men heller som et tilstedeværende subjekt. Det er nettopp dette deltakende observasjon tillater, nemlig å være tilstede i de situasjonene hvor fenomenet man undersøker kommer til syne. Ved å delta på hele Ski- og Skredworkshopen i Sogndal fikk jeg oversikt over flere ulike situasjoner hvor deltakerne måtte forholde seg til menneskelige faktorer.

3.4.1 Min rolle som deltakende observatør

I følge Fangen (2010) handler deltakende observasjon om å delta i den sosiale samhandlingen ved å småprate og tilpasse seg situasjonen slik at man ikke virker for forstyrrende. Dette følte jeg ikke var noe problem til tross for at min tilstedeværelse som forsker ble annonsert allerede fra første stund ved at arrangøren introduserte meg foran forsamlingen som en masterstudent som var der for å forske på Ski- og Skredworkshopen. Dette gjorde egentlig bare folk ble nysgjerrige og jeg følte at jeg kom i prat med flere deltakere på grunn av det. I tillegg gjorde min nærhet til feltet at jeg kunne oppføre meg som de andre deltakerne, og på den måten fjerne litt av mistanken til meg som forsker og gjøre at tilstedeværelsen min virket mer naturlig (Fangen, 2010).

Når man utøver deltakende observasjon er man nødt til å finne en måte å kombinere deltakelse og observasjon, eller innside- og utsideperspektiv. Man kan se på det som en skala som går fra å kun delta, som betyr at man deltar i situasjonen på lik linje de andre deltakerne, til å kun observere, som betyr at man står på sidelinjen og ser på hva deltakerne gjør (Fangen, 2010). For min del var det viktig å være dynamisk i forhold til grad av deltakelse og observasjon, og tilpasse dette til ulike situasjoner som oppstod på Ski- og Skredworkshopen. Underveis på de turene jeg deltok på var det vanskelig å ha en observatørrolle mens gruppen var i bevegelse, derfor fikk jeg en større grad av deltakerrolle mens gruppen beveget seg i terrenget. Da gruppene stoppet for å gjøre vurderinger og diskutere beslutninger fikk jeg mulighet til å ta opp notatboka og notere, dermed skiftet min rolle seg mer mot observatør,

siden jeg observerte og noterte mer enn jeg deltok. Selv om min rolle skiftet på denne måten betyr ikke det at den var utelukkende det ene eller det andre. Jeg var både observatør og deltaker til enhver tid, men rollen min skiftet på skalaen mellom deltaker og observatør. Det er denne muligheten til å skifte mellom innside og utside som gir meg som forsker mulighet til å fortolke, og som kan gi meg et perspektiv utover det deltakerne selv har (Fangen, 2010).

For å kunne utføre deltakende observasjon på Ski- og Skredworkshopen i Sogndal ble det nødvendig å innta en rolle som fullt deltakende observatør. For å få tilgang til de situasjonene som utspilte seg på turene måtte jeg delta i aktiviteten topptur. Jeg måtte med andre ord benytte kroppen min som metoderedskap og inngangsbillett. Dette var den eneste måten å få tilgang til miljøet hvor deltakerne forholdt seg til menneskelige faktorer. På denne måten fikk jeg et innsideperspektiv på det som foregikk på turene (Fangen, 2010).

3.4.2 Deltakende observasjon på Ski- og Skredworkshopen i Sogndal

For å styre oppmerksomheten min mot det jeg undersøker utformet jeg en liste med fokuspunkter (Vedlegg 2) som jeg hadde med meg på Ski- og Skredworkshopen i Sogndal. Denne listen med fokuspunkter (Vedlegg 2) er basert på forskningsspørsmålet, teorien om menneskelige faktorer og intervjuet med arrangøren av Ski- og Skredworkshopen. Denne listen (Vedlegg 2) var ikke med meg ut på tur, men jeg kikket på den på kvelden mens jeg gikk gjennom feltnotatene mine. I følge Fangen (2010) er det viktig å ha holdepunkter som dette for å styre oppmerksomheten mot det som er relevant.

Med utgangspunkt i listen med fokuspunkter skrev jeg feltnotater underveis på turene. Deretter intervjuet jeg deltakerne jeg hadde vært på tur med i et gruppeintervju. Temaet for disse intervjuene var en kombinasjon av situasjoner som oppstod underveis på tur og fokuspunktene. Perspektivet mitt på den neste turen ble deretter påvirket til en viss grad av gruppeintervjuet og den foregående turen, men jeg hadde fortsatt fokuspunktene i bakhodet. Denne prosessen kalles abduksjon, som går ut på at man justerer perspektivet delvis ut ifra empirisk observasjon, men man avskriver ikke teoretiske forestillinger (Fangen, 2010).

Ski- og Skredworkshopen varte i fire dager, inkludert dagen vi ankom. Den første dagen av arrangementet gikk med til å diskutere forholdene, turforslag og planlegging av turer, fordi folk ankom sent på kvelden. Dermed hadde vi tre dager hvor vi fikk dratt på turer. Jeg skrev feltnotater underveis på hele Ski- og Skredworkshopen, på turene og under plenumsdiskusjonene på kvelden.

For å unngå etiske problemer var jeg åpen med deltakerne om undersøkelsen, og hensikten med den. Dette kan føre til at informantene oppfører seg mindre naturlig enn de ellers ville ha gjort. Innenfor snøskredfaget er det få som ønsker å vise at de gjør feil, og folk kan derfor ende med å tenke grundigere gjennom handlingene sine dersom de vet at noen observerer de. Jeg anser dette som det største problemet med denne metoden i denne sammenhengen. For meg som forsker ble det viktig å forsøke å skape en så naturlig atmosfære som mulig, slik at informantene ikke tenkte så mye over at de ble observert (Denscombe, 2014; Fangen, 2010).

3.5 Fokusgruppeintervju

Fokusgrupper blir vanligvis brukt innenfor fenomenologiske undersøkelser for å få innsikt i informantenes kognitive persepsjoner. Ved å benytte fokusgruppeintervju etter å ha gjennomført deltakende observasjon på toppetur, kan jeg ta opp spesifikke situasjoner som oppstod på turen, og få innsikt i informantenes egne erfaringer i situasjonene. På denne måten kan jeg identifisere situasjonene hvor deltakerne må forholde seg til menneskelige faktorer under observasjonen, for så å få innblikk i hva deltakerne opplevde, følte og tenkte i den samme situasjonen (Denscombe, 2014; Flick, 2014; Olsson & Sörensen, 2003).

Fokusgruppeintervjuer egner seg til å undersøke bevisste og ubevisste psykologiske og sosiokulturelle karakteristikk og prosesser som foregår i ulike grupper. I følge Berg og Lune (2012) er metoden spesielt godt egnet for å undersøke motivasjon, beslutningstaking og prioriteringer, som passer godt i denne sammenhengen hvor jeg undersøker hvordan menneskelige faktorer påvirker deltakernes motivasjon, beslutningstaking og prioriteringer og hvordan de forholder seg til dette på Ski- og Skredworkshopen. Styrken til fokusgruppeintervju ligger i at man bruker selve samtalen som oppstår i gruppen. Gjennom diskusjonen som oppstår i gruppene jeg intervjuer får jeg innsikt i hva de ulike gruppelemmene opplevde, tenkte og følte i spesifikke situasjoner som jeg la merke til underveis på turene (Berg & Lune, 2012).

Berg og Lune (2012) skriver også at gruppestørrelsen ikke bør være mer enn syv deltakere. Dette er for at forskeren skal klare å bevare kontrollen over intervjusituasjonen og sørge for at alle deltakerne får mulighet til å komme med innspill i samtalen. Mindre grupper gjør det også mye enklere for meg som forsker å transkribere intervjuene og vite hvem av deltakerne som sa hva. En annen fordel med mindre grupper er at det blir enklere for deltakerne å komme med egne meninger og motsi de andre deltakerne. I store grupper kan det være

vanskelig å si imot flertallet, dersom man er alene om sine meninger. De to gruppeintervjuene jeg fikk gjennomført på Ski- og Skredworkshopen i Sogndal bestod av fire og tre deltakere, som er innenfor denne rammen (Berg & Lune, 2012).

En av grunnene til at det ble gunstig for meg å velge fokusgruppeintervju som metode var den begrensede mengden tid jeg hadde til rådighet på Ski- og Skredworkshopen. Det var rett og slett ikke mulig å gjennomføre intervjuer med enkeltpersoner, fordi opplegget på skredworkshopen er så tett pakket som det er. Samtlige dager varte arrangementet til klokken ti på kvelden. Siden jeg hadde deltatt på Ski- og Skredworkshoper tidligere var jeg klar over dette. Jeg visste også at gruppene setter seg ned og oppsummerer turene de har vært på og diskuterer hva de lærte og hva de vil ta tak i og presentere til resten av deltakerne. Jeg anså dette som en mulig situasjon hvor jeg kunne gjennomføre fokusgruppeintervju med de gruppene jeg hadde vært på tur med. Denne antakelsen stemte og jeg vil si at jeg fikk gjennomført intervjuene på en god måte uten å ha stjele for mye tid fra deltakerne. I følge Berg og Lune (2012) egner fokusgruppeintervju seg godt til slike tidspressede settinger hvor man bare får en mulighet til å gjennomføre intervjuet. Til tross for at fokusgruppeintervju egner seg i tidspressede situasjoner fikk jeg ikke tatt opp intervjuet etter den siste turen jeg deltok på. Årsaken til det var at folk skulle reise hjem etter turen, inkludert meg selv, så vi fikk ikke tid til å sette oss ned noe sted. Likevel fikk vi gjennomgått en oppsummering av turen og jeg fikk stilt noen spørsmål, som jeg fikk skrevet ned i feltnotatene.

En fallgrube man bør være oppmerksom på når man gjennomfører fokusgruppeintervju er at man ikke er tydelig nok på hva man ønsker å undersøke, både ovenfor seg selv og deltakerne (Berg & Lune, 2012). Derfor startet jeg mine gruppeintervjuer med å konstatere at jeg undersøker menneskelige faktorer. I tillegg formulerte jeg spørsmål som var rettet direkte mot spesifikke situasjoner som oppstod underveis på turene, hvor menneskelige faktorer kan ha påvirket gruppene. Det var vanskelig å lage en intervjuguide for disse gruppeintervjuene fordi hensikten var å basere samtalen på det som skjedde på turene. Dermed var det ikke mulig for meg å vite eksakt hva jeg ønsket å snakke om på forhånd, men her var fokuspunktene (Vedlegg 2) til stor hjelp.

3.6 Utvalg

Utvalget i denne undersøkelsen består av 15 personer som deltok på Ski- og Skredworkshopen i Sogndal i sesongen 2019, i tillegg til en av arrangørene av denne

workshopen. Totalt var det rundt tretti personer som deltok på skredworkshopen, som betyr at utvalget mitt i denne undersøkelsen består av omtrent halvparten av disse. Måten deltakerne ble tatt ut til undersøkelsen var delvis tilfeldig og delvis selektivt. Det var selektivt fordi jeg valgte å gjennomføre undersøkelsen på nettopp denne Ski- og Skredworkshopen. Grunnen til at det var tilfeldig var på grunn av måten deltakerne ble valgt på selve workshopen. Jeg meldte meg på turer som jeg antok ville produsere interessant data, og utvalget ble dermed de deltakerne som også hadde meldt seg på disse turene (Fangen, 2010). Gruppene på de tre turene jeg deltok på bestod av fire, fire og tre deltakere, altså elleve tilsammen. Det var ingen av deltakerne som var med på flere turer sammen med meg. Grunnen til at det totale antallet deltakere ikke stemmer overens med de tre gruppene jeg var på tur med er at den ene turen jeg deltok på bestod av en større gruppe som splittet seg underveis på turen. Jeg gjennomførte gruppeintervjuet kun med de tre deltakerne jeg endte med å gå på tur med etter at gruppen hadde splittet seg, men jeg skrev om de resterende deltakerne i feltnotatene.

3.7 Bearbeiding av datamaterialet

Intervjuet med arrangøren av Ski- og Skredworkshopene ble gjennomført omtrent to måneder før jeg deltok på workshopen i Sogndal. Dette gjorde at jeg fikk transkribert og analysert innholdet i intervjuet før jeg deltok i Sogndal. Etter at Ski- og Skredworkshopen i Sogndal var over startet jeg med transkriberingen av fokusgruppeintervjuene et par dager senere. Feltnotatene hadde jeg skrevet i en liten notatbok, som gjorde det nødvendig å skrive ut disse også på en datamaskin. Denne prosessen gjorde at jeg fikk god oversikt over datamaterialet, som ga et godt utgangspunkt for å starte med dataanalysen.

3.8 Analyse av datamaterialet

Etter å ha bearbeidet datamaterialet satt jeg igjen med mye tekst som var relativt uoversiktlig. For å systematisere datamaterialet benyttet jeg noe som kalles teoriorientert analyse, som er en deduktiv analyseprosess hvor man knytter begreper fra teorien til empirien. Denne metoden går ut på å se på sammenhengen mellom fenomener som kommer frem i undersøkelsen og tilsvarende fenomener i annen teori (Thagaard, 2013). Snøskredlitteraturen som utgjør bakgrunnen for dette prosjektet inneholder begreper som var relevante for analysen. Disse begrepene utgjør overskriftene i både teorikapittelet og diskusjonskapittelet i denne oppgaven.

Begrepene som er brukt som overskrifter i teorikapittelet utgjorde grunnlaget for en kategoribasert analyse, som går ut på å klassifisere kategorier som man bruker til å kode

dataen, for så å identifisere mønster og tolke dataen. Jeg valgte å dele empirien inn i temaer, for så å sammenlikne materialet jeg hadde under hvert tema. Dette kalles en temasentrert analyse (Thagaard, 2013).

Etter å ha delt empirien inn i temaer var det nødvendig å korte ned mengden data slik at den ble håndterbar og anvendbar i en diskusjonsprosess. Dette gikk ut på å selektere ut den mest relevante dataen.

Når det kommer til den videre analysen av dataen vil jeg vise tilbake til det jeg skrev om dobbel hermeneutikk i kapittelet om vitenskapsteoretisk grunnlag. Denne hermeneutiske prosessen gikk ut på at jeg skiftet frem og tilbake mellom fortolkning av datamaterialet og fortolkning av datamaterialet i lys av teorien om menneskelige faktorer (Gilje & Grimen, 1993; Ronglan, 2013; Thornquist, 2003).

3.9 Presentasjon av datamaterialet

For å gjøre datamaterialet tilgjengelig, forståelig og oversiktlig for leseren har jeg valgt å dele presentasjonen og drøftingen av empirien inn i kapitler som omhandler hvert sitt tema. Disse temaene er de samme som utgjør overskriftene i teorikapittelet om menneskelige faktorer, og som ble brukt for å kategorisere datamaterialet.

Datamaterialet fra intervjuene blir fremstilt i disse kapitlene som direkte sitat hentet fra hvert intervju. Feltnotatene er skrevet inn i teksten, som gir den en mer naturlig flyt, slik at det blir enklere å lese.

3.10 Vurdering av det metodiske verktøyet

I dette kapittelet vil jeg gjøre en kritisk vurdering av kvaliteten på den metodiske fremgangsmåten som er brukt for innhenting av datamateriale. Dette innebærer en vurdering av undersøkelsens pålitelighet, altså reliabilitet, og gyldighet eller validitet (Fangen, 2010).

3.10.1 Validitet

Validitet går på om studien man har gjort faktisk kartlegger det fenomenet man skal undersøke (Fangen, 2010). Styrken til casestudier er at det skaper datamateriale med høy grad av validitet, siden man får såpass omfattende og detaljert kunnskap om det man undersøker. I følge Andersen (2013) gjør datatriangulering, altså bruk av flere datakilder slik jeg har gjort, at man får økt kontroll i forskningsprosessen, som betyr økt validitet og reliabilitet. Selv om det gir økt kontroll i forskningsprosessen er det likevel ikke gitt at det gir bedre og mer

pålitelige resultater. Innfallsvinklene man velger kan lede forskeren til å overse viktige sider ved det fenomenet som undersøkes. Når det kommer til denne undersøkelsen så kan valget om å undersøke menneskelige faktorer ha vært et for omfattende tema, som ble vanskelig å dekke i sin helhet. Menneskelige faktorer i snøskredsammenheng innebærer så og si alt som påvirker menneskers beslutningstaking og handling under ferdsel i snøskredfarlig terreng. Det at temaet er så omfattende kan ha gjort det vanskelig å få med alle tilfellene hvor menneskelige faktorer kan ha påvirket deltakerne på Ski- og Skredworkshopen. Likevel kan man argumentere for at jeg fikk avgrenset temaet ved å identifisere sentrale begreper i snøskredlitteraturen som jeg brukte for å innsnevre fokuset under observasjonen og intervjuene (Andersen, 2013).

Ekstern validitet går på om funnene i denne undersøkelsen kan generaliseres til andre sammenhenger som likner den som studien er foretatt innenfor (Fangen, 2010). Her vil jeg vise til det jeg skrev om generalisering av casestudier i kapittelet om casestudier. Hensikten med casestudier er ikke nødvendigvis å skape formelt generaliserbar kunnskap, men heller å skape overførbar kunnskap (Flyvbjerg, 2011). Funnene i denne undersøkelsen kan by på dyp innsikt i hvordan deltakerne på Ski- og Skredworkshopen i Sogndal forholder seg til menneskelige faktorer, som kan bidra til den samlede forståelsen av fenomenet. Man kan derimot ikke si noe om hvordan folk generelt forholder seg til menneskelige faktorer, på bakgrunn av denne undersøkelsen.

3.10.2 Reliabilitet

Reliabiliteten til en undersøkelse handler om i hvilken grad funnene fra undersøkelsen kan reproduseres av andre forskere. Innenfor kvalitative undersøkelser blir dette vanskelig å vurdere, fordi ulike forskere har sine subjektive måter å innhente og fortolke datamateriale. Derfor er det mer relevant å vurdere hvorvidt jeg har klart å gjøre rede for hvordan jeg har kommet frem til mine fortolkninger, ved å vise hvilket datamateriale som danner grunnlag for dem, og hvordan jeg mener dette datamaterialet kan forstås i lys av den teorien jeg benytter. Det betyr at jo mer detaljert jeg gjør rede for hvordan jeg har kommet frem til mine fortolkninger, jo lettere blir det å vurdere reliabiliteten av disse fortolkningene. Derfor kan det være positivt i en undersøkelse som dette å presentere lengre utdrag fra intervjuene, slik at leseren kan gjøre egne fortolkninger av det som blir sagt. På den måten øker jeg reliabiliteten til undersøkelsen ved hjelp av åpenhet, siden leseren har mulighet til å vurdere om min fortolkning av datamaterialet er god (Fangen, 2010).

Denne fremstillingen av datamaterialet i teksten kan også by på problemer ved at det blir kjedelig og vanskelig å lese. Derfor har jeg forsøkt å holde sitatene som er presentert i teksten så konkrete som mulig, men samtidig få med nyansene av det som blir sagt (Fangen, 2010).

3.10.3 Etiske betraktninger

En vanlig utfordring med en kvalitativ undersøkelse som dette kan være faren for at informantene blir stigmatisert som følge av undersøkelsen. Norge er et lite land og toppurtmiljøet er enda mindre. Enkeltpersoner kan derfor lett identifiseres og dermed få et stempel på seg (Dalen, 2004). For å unngå dette har jeg forsøkt å anonymisere alle deltakerne ved å endre navn og fjerne eventuelle dialekter fra språket.

4 Resultat og drøfting

I dette kapittelet presenterer og drøfter jeg mitt datamateriale i lys av tidligere forskning og de teoretiske perspektivene som jeg har gjort rede for i kapittel 2. For å gjøre dette på en systematisk og ryddig måte har jeg delt kapittelet inn i temaer som jeg har brukt i analysen av datamaterialet. Jeg presenterer datamaterialet som er relevant for hvert tema og drøfter dette i lys av teorien om menneskelige faktorer.

4.1 Kommunikasjon og gruppedynamikk

4.1.1 Kommunikasjon

For at en Ski- og Skredworkshop skal være nyttig for deltakerne er de nødt til å delta aktivt og kommunisere godt med hverandre. Dermed er det viktig for arrangøren å legge til rette for et miljø der folk føler det er trygt å uttrykke seg. Den første beskjedne arrangøren ga på Ski- og Skredworkshopen i Sogndal var at kommunikasjon er viktig for at dette skal fungere optimalt, og for at alle skal få mest mulig utbytte. Under intervjuet med arrangøren forteller han også at de pleier å starte workshopene med å oppfordre deltakerne til å være aktive og tålmodige med hverandre, slik at alle får rom til å dele det de tenker.

Lukas: «Vi er tydelige på at det er viktig å være, en ting er dynamisk i forhold til sånn skredfaglig forståelse og terrengbruk og sånt, men på menneskelige faktorer så er jo noe av poenget at dette her er et forum hvor du kan øve på å snakke sammen. Og ha en transparent prosess i en gruppe. Så vi forfekter at alle sammen skal kunne ha en arena hvor de kan uttrykke seg, og tør å uttrykke seg. Og jeg tror hvis vi får til det på workshopen at gruppene, alle er innforstått med at her er vi opptatt av å ha lyst til å lære av hverandre, så det naturlig bli mer prat i en gruppe da. Og det gjør at gruppa vil forhåpentligvis være i stand til å gjøre bedre beslutninger i lag. Fordi at det er ikke så farlig å snakke, og si noe. Men det er en treningssak.»

«Mm. Som sagt så, når vi starter en workshop og starter en...(tenker seg om) Så uttrykker vi veldig det med hvor viktig det er å være aktiv, og at man er tålmodig med hverandre og gir hverandre tid til å kunne...til å dele hva man tenker. Og så er det i utgangspunktet ingen dumme forslag, men man må kunne begrunne forslagene sine. Sant? Derfor så... Det kan være litt avskrekkende for en som er helt nybegynner, men da får de bare, på en måte, leve med det inntil de har fått

mer erfaring da, og blitt tryggere på det.» (Sitat fra intervjuet med en av arrangørene av Ski- og Skredworkshopene)

Det er opp til deltakerne selv å bli trygge nok til å delta aktivt. Det kan være skummelt for noen, spesielt nybegynnere, å skulle komme med meninger og tanker i en forsamling bestående av mange erfarne med mye kompetanse. Dette gjelder kanskje spesielt dersom man er introvert som person i tillegg. Det står svært lite, kanskje ingenting, om problemer knyttet til introverte personer i snøskredlitteraturen, men jeg tror det går an å anta at dette kan forårsake problemer med gruppedynamikken som kan gå utover sikkerheten til en gruppe som ferdes i snøskredfarlig terreng. I følge Tremper (2008) er det den som får lederrollen i gruppa sin oppgave å engasjere de andre i diskusjonene og beslutningene som tas. Løsningen på problemer forårsaket av folk som er introverte kan altså være at lederen retter oppmerksomheten til de som ikke sier noe og lytter til det de har å si. På en måte er det dette arrangøren forteller at de gjør på starten av workshopene, ved å oppfordre folk til å være aktive og være tålmodige med hverandre. Dette kommer også frem i det følgende sitatet.

Jeg: «Ja, hva...Hvis jeg sier, «den som tier samtykker ikke», hva tenker du da i forhold til workshopen?»

Lukas: «Det er noe vi ønsker å unngå da. Vi ønsker at vi skal skape en åpenhet rundt å kommunisere som gjør at folk tør å uttrykke seg. For det er klart at det...Og det er jo noe av, som sagt, som jeg sa tidligere, det er noe av motivasjonen. Vi skal få folk til å få erfaring med at det ikke er farlig å uttrykke seg i en gruppe. Og dermed så kommer de vekk ifra denne her, være litt bak i gruppa og ikke si noen ting, men å...og ikke være enige.»

Lukas: «Når de går på tur så er det helt opp til gruppa å løse det. Og så kommer de tilbake igjen, og så deler de erfaringene, om hvordan fungerte gruppa? Hvordan kommuniserte de? Og så videre. Så de har alltid fokus på en ting om hva de fikk til av skikjøring, hva de fant ut av det skredfaglige, men også hvordan gruppa fungerte. Ja.» (Sitat fra intervjuet med en av arrangørene av Ski- og Skredworkshopene)

Gruppene som er på turer uten en ekspert er selv ansvarlige for at kommunikasjonen i gruppen fungerer godt. Dette kan være et av temaene gruppene diskuterer etter turen og under presentasjonen av turen med resten av Ski- og Skredworkshopen, men det trenger ikke å være

noe de tar tak i. Dersom det har oppstått dårlig kommunikasjon i en av gruppene og de ikke tar det opp selv, er det ikke sikkert ekspertene legger merke til det heller. God kommunikasjon er viktig for å motvirke negativ adferd som følge av menneskelige faktorer, så gruppene blir tildelt mye ansvar ved å selv måtte ta tak i eventuelle problemer med gruppedynamikken (Brattlien, 2015; Tremper, 2008). Når det er sagt så deltar de fleste på Ski- og Skredworkshopen for å øke kompetansen og bli mer selvstendige i vurderingene og beslutningene sine. Mennesket er en av faktorene som må være til stede for å forårsake en snøskredulykke, derfor er det å håndtere seg selv og gruppedynamikken en viktig del av det å mestre snøskredfarevurdering (Brattlien, 2015, 2016; Nes, 2013; Tremper, 2008, 2013). Ved å bli tildelt ansvaret om å håndtere gruppedynamikken selv kan det hende deltakerne tilegner seg erfaring som kan øke kompetansen deres i forhold til å håndtere gruppedynamiske prosesser. Under observasjonen i Sogndal fikk jeg inntrykk av at gruppene som ikke hadde med en ekspert på turen kommuniserte godt. Dette forteller arrangøren at han også har fått et inntrykk av. Særlig i de gruppene hvor ikke alle kjenner hverandre fra før. Han mener også at dersom gruppene ikke kommuniserte godt så kommer dette frem under presentasjonen av turen.

Lukas: «Jeg opplever at jevnt over så foregår det veldig bra. Særlig i disse her «randomly»-sammensatte gruppene, så vet de at alle er der for å gjøre dette her med fokus, og ikke som en etablert vennegjeng som tar snarveier. Så da...og da er det ofte tema i «debrifen», hvordan gruppen kommuniserte, hvordan de avgjorde ting. Og det tar ofte mye av tiden, når de skal presentere turer etterpå. For da kan vi kommentere det. Men vi har ikke noen fjernkontroll.» (Sitat fra intervjuet med en av arrangørene av Ski- og Skredworkshopen)

Inntrykket til arrangøren er altså at det er lettere for de gruppene som ikke kjenner hverandre fra før å fokusere på å gjøre vurderinger og diskutere beslutninger. Dette kan komme av at grupper som kjenner hverandre godt og som har vært mye på tur sammen har en tendens til å falle tilbake på rutiner som de har opparbeidet. Disse rutinene samsvarer ikke nødvendigvis med det man ønsker å oppnå på workshopen, som er å øve på å kommunisere og gjøre vurderinger underveis på tur. Dersom gruppa følger sine vaner og rutiner kan det gjøre at de ikke kommuniserer like mye om vurderingene de gjør og beslutningene de tar. «Familiarity»-fellen trenger altså ikke bare å gå på at man føler en falsk trygghet i terreng man kjenner godt (Brattlien, 2016; Fredston & Fesler, 2011; Landrø, 2002; Nes, 2013; Tremper, 2008). Denne kognitive fellen kan også gjelde dersom man føler en trygghet i en gruppe man kjenner godt,

som har opparbeidet rutiner som man følger uten å være kritisk. «Commitment»-fellen kan også trekkes frem i denne sammenhengen. Tremper (2008) skriver at «commitment»-fellen også dreier seg om en uvillighet til å inngå kompromiss med den typen man identifiserer seg som. Det kan hende at godt etablerte grupper ikke er villige til å inngå kompromiss med de vanene og rutinene de har opparbeidet.

For å unngå at folk melder seg på turer med venner oppfordrer de folk til å gå på tur med nye folk.

Lukas: «Det kan være tendenser noen steder med at det er mange...det er vennegjenger, eller lokale som trives best i lag sånn, slik at det kan bli noen grupper som kan gå igjen på en workshop. Men i utgangspunktet så ønsker vi at de skal splitte opp. Og vi oppfordrer også folk til å gå på tur med nye...i nye konstellasjoner, nettopp for å utfordre gruppedynamikken og menneskelig faktor. For det er lett at man bare går i samme «tralten» med en vennegjeng. Og ikke utfordrer seg skikkelig på en del av de gruppedynamiske prosessene. Så skifter de neste dag, for eksempel. Da kan det bli en helt ny konstellasjon. Hvor de må gå igjennom de samme gruppedynamiske tingene med en ukjent gruppe, og så videre.» (Sitat fra intervjuet med en av arrangørene av Ski- og Skredworkshopene)

De ønsker altså å utfordre folk på de gruppedynamiske prosessene som foregår i nye grupper på tur. I følge Zweifel og Haegeli (2014) tar godt etablerte grupper bedre beslutninger enn nye grupper. Derfor kan det å utsette deltakerne for de gruppeprosessene som skjer i nye grupper gjøre at de får trene på dette i trygge omgivelser, som kan gjøre de mer rustet til å håndtere dette på private turer senere.

I følge informantene jeg var med på den andre turen på Ski- og Skredworkshopen var det lettere å kommunisere og dele tanker med hverandre fordi de kjente hverandre og hadde vært på tur sammen dagen før.

A: «Men jeg tror nok noe med det at vi hadde litt.. hvertfall vi tre har jo.. Jeg kjenner C fra før så jeg kjenner hvordan hun funker.»

Jeg: «Ja.»

A: «Og vi (refererer til B (tredjemann)) gikk jo tur i går. Så jeg tror nok det gjør at vi kanskje var tryggere på hverandre, og hadde det ganske enkelt med å si ifra da.»

B: «Ja, det tror jeg også. For så vidt.»

C: «Ja.»

B: «Også det med at det liksom er en så liten gruppe igjen da.»

Jeg: «Ja.»

B: «Det gjør at det blir veldig lett.» (Sitat fra Intervju 2 på Ski- og Skredworkshopen i Sogndal)

Det at det var lettere å kommunisere med hverandre fordi de kjente hverandre bekrefter kanskje det arrangøren sier om at deltakerne blir utfordret på de gruppedynamiske prosessene i større grad dersom de ikke er en vennegjeng på tur. Turen jeg var på med disse tre deltakerne gikk stort sett på skinner, og det var god kommunikasjon og gode diskusjoner underveis på hele turen. Dette samsvarer med tidligere forskning, som viser at godt etablerte grupper tar bedre beslutninger enn nye grupper (Zweifel & Haegeli, 2014). Det var altså lite utfordringer når det kom til gruppedynamikken på denne turen. Det at man ikke møter på utfordringer fører kanskje til at man ikke trenger å bruke, eller utvikle, kompetansen sin.

I bilen på vei til en av turene på Ski- og Skredworkshopen i Sogndal forteller to informanter at det kan være vanskelig å være på tur med en ukjent gruppe. De sier at det fort kan oppstå uenigheter og dårlig kommunikasjon med ukjente grupper, og konkluderer med at det er viktig med åpen dialog.

«Jo mindre kommunikasjon i gruppa, jo større sjanse for at ting går skeis.» (Sitat fra feltnotatene på Ski- og Skredworkshopen i Sogndal)

I bilen på vei fra den samme turen forteller de samme informantene at de føler at man lærer mye når man er på tur og snakker så mye om snøen og terrenget som her på workshopen. Videre sier de at man vanligvis ikke snakker så mye om det. Man gidder ikke. Vanligvis blir folk for rastløse og ønsker bare å gå, i stedet for å diskutere beslutninger og gjøre nødvendige

vurderinger på turen. Informantene synes altså at Ski- og Skredworkshopen egner seg for å øve på å kommunisere med ukjente grupper.

4.1.2 Gruppestørrelse

Under starten av Ski- og Skredworkshopen i Sogndal snakket vi om egnet gruppestørrelse på de ulike turene. De oppfordret oss til å vurdere gruppestørrelsen i forhold til grad av kommunikasjon som var nødvendig på turen, og i forhold til hvor krevende og risikabel turen var. I følge Munter (1997) er det viktig å vurdere gruppestørrelsen under planleggingen før turen. Arrangøren forteller også under intervjuet at de forsøker å bryte ned gruppestørrelsene slik at det er mulig for alle å være aktive i gruppa.

Jeg: «Nei. Vi snakket litt om det i stad, men legger dere til rette på noen måte for at folk skal si det de mener i gruppene?»

Lukas: «Ikke på annen måte enn i plenumsdiskusjoner at vi oppfordrer folk å bidra, og at det er lurt å bidra, og øve seg på å bidra der og da. Og så prøver vi å bryte gruppestørrelsene ned til et nivå hvor det går an å være aktiv. At alle kan være aktive da.» (Sitat fra intervjuet med en av arrangørene av Ski- og Skredworkshopen)

Det å bryte ned gruppestørrelsen gjør ikke bare at det blir lettere for deltakerne å kommunisere med hverandre og være aktive. I følge Landrø (2002); Tremper (2008) er det også lettere å opprettholde sikkerheten i mindre grupper. Større grupper fører til at belastningen på snødekket er større, og folk føler seg ofte tryggere i store grupper. I tillegg betyr flere folk også at det er flere som kan bli påvirket av menneskelige faktorer. Folk føler seg altså tryggere i større grupper, men faktum er at større grupper er utsatt for høyere risiko. En ideell gruppestørrelse er to til fire personer. Dette idealet er ikke alltid mulig å nå på en Ski- og Skredworkshop, men før en av turene jeg var med på ble vi enige om å dele gruppa i to siden den var såpass stor. Dette var den andre turen på Ski- og Skredworkshopen i Sogndal og jeg endte med å gå på tur med en gruppe bestående av tre informanter. Det at vi endte med å bli såpass få gjorde at gruppedynamikken og kommunikasjonen fungerte bra i den gruppen jeg var med. Informantene var også enige i dette.

Jeg: «Ok. Hvordan syns dere gruppedynamikken var i dag på turen? Vi var jo relativt få når vi splitta oss.»

B: «Det hjalp jo på da. Jeg synes egentlig det funka bra jeg da.»

C: «Ja. Jeg synes også egentlig det. Jeg føler at alle var med og sa sitt.» (Sitat fra Intervju 2 på Ski- og Skredworkshopen i Sogndal)

Før den siste turen jeg var med på argumenterte eksperten som skulle være med for at turen var såpass risikabel at vi burde redusere gruppestørrelsen. Dermed var det tre personer som ble med andre grupper og vi gikk fra å være åtte til å bli fem. Dette viser at de jobber aktivt med å holde gruppestørrelsene nede på Ski- og Skredworkshopene.

4.1.3 Gruppedynamikk

I følge arrangøren er gruppedynamikk noe av det viktigste når det kommer til Ski- og Skredworkshopen og ferdsel i snøskredfarlig terreng.

Lukas: «Gruppedynamikken er... noe av det viktigste.»

Jeg: «Hvordan da?»

Lukas: «Det er det. Det hjelper ikke å være aldri så flink på skred, på snø og skredvurdering, hvis ikke du klarer å anvende det i gruppa. Og da er vi tilbake igjen til, hvorfor starte med workshopen, ski og skredworkshopen, i utgangspunktet. Det var det gruppedynamiske, hvor du må ta utgangspunkt i enkeltpersoner og holdninger og hvordan de i det hele tatt tenker, og hvordan de tenker i lag med andre, og hvordan de deler informasjon. Sant? Så tanken med workshopen er jo å dele erfaring, og dele...og gjøre det mindre farlig å være i gruppe, og snakke sammen. Så det er det aller viktigste. Og det er også det med workshopen, sant, det var jo for å få større fokus på menneskelig faktor, og, sant, at det hovedfokus er menneskelig faktor. Få folk til å bli mer tålmodig, mer ydmyk, flinkere til å snakke sammen. Ja.» (Sitat fra intervjuet med en av arrangørene av Ski- og Skredworkshopene)

Poenget med Ski- og Skredworkshopen er altså å få større fokus på den menneskelige faktor, og skape en arena der folk kan dele erfaringer og øve på å delta i grupper og kommunisere med andre. I følge Tremper (2008) gjør grupper med mennesker bedre vurderinger og tar bedre beslutninger enn enkeltindivid. Det å øve på å kommunisere med andre i grupper kan gjøre at deltakerne blir flinkere til å samarbeide med andre de er på tur med. Denne kompetansen kan gjøre at de får en positiv innvirkning på gruppene de er på tur med, og

hjelper kanskje gruppene med å gjøre bedre vurderinger og ta bedre beslutninger. Den menneskelige faktor påvirker ikke bare enkeltindivid, men også grupper. For eksempel har flere av de kognitive fellene med gruppedynamikk å gjøre (Tremper, 2008). Derfor kan det å øve på å delta i grupper og kommunisere med andre være med på å forebygge mye av påvirkningen menneskelige faktorer kan ha. I snøskredlitteraturen står det at god kommunikasjon er en måte å motvirke menneskelige faktorer, dermed vil det å øve på å kommunisere gjøre at deltakerne får bedre forutsetning for å håndtere menneskelige faktorer (Brattlien, 2015; Tremper, 2008).

Videre forteller arrangøren at han pleier å spørre gruppen hva slags rolle de ønsker at han skal ha.

Lukas: «Jeg pleier å hive meg med en gruppe når jeg ser hva slags turer som blir skissert og hvilken gruppe som «signer» opp, så kan det hende at jeg hiver meg med en gruppe som for eksempel jeg synes har et nokså ambisiøst turforslag da. Eller at det er en gruppe som helt klart har kanskje litt lavt nivå, på vurderingsgrunnlag, eller skiferdighet eller hva det måtte være, og så er jeg i lag med dem. Og da...når jeg er i lag med dem, så spør jeg de alltid hvilken rolle vil dere at jeg skal ha? Skal jeg ha en rolle som er veldig aktiv, som kan ødelegge egentlig en del av gruppeprosessen, fordi at da blir jeg en instruktør. Eller skal jeg bare være en av dem og bare bidra når det trengs? Og så la de få lov å kjøre løpet. Fordi den som foreslår turen er på en måte en slags turleder og tar initiativet til gruppeprosessen. Eller skal jeg være en som bare går i bakgrunnen og gir tilbakemelding hvis jeg synes at det går på liv og helse? Så det finnes forskjellige varianter, og det varierer veldig fra workshop til workshop og fra gruppe til gruppe, hvilken rolle jeg har inn, avhengig av hva de ønsker selv da. Men veldig mange som er på workshopene de ønsker å bli mer selvstendig. I sine egne beslutninger og i gruppeprosessen. Så da kan man mange ganger være en ødeleggende faktor i forhold til akkurat det, fordi at man er på en måte en slags autoritet da. I en sånn gruppe. Men det fungerer brukbart og, hvis man bare har avklart det på forhånd. Hvilken rolle man skal ha.» (Sitat fra intervjuet med en av arrangørene av Ski- og Skredworkshopene)

Dersom gruppen ønsker at han skal være veldig aktiv, så blir han mer som en instruktør som leder gruppen. Dette kan gå utover de naturlige gruppeprosessen som skjer i en ny gruppe

som er på tur sammen for første gang. Disse gruppeprosessene kan inneholde en del kompetansebyggende faktorer som man går glipp av dersom man har med en instruktør som leder gruppen. Jeg tror det er derfor arrangøren bruker det negativt ladde ordet «ødelegge» for å omtale effekten instruktørrollen har på gruppeprosessene. Han kan også ha en mer passiv rolle som tillater gruppeprosessene å finne sted, der han kun griper inn dersom han synes det går på liv og helse. Hvilken rolle arrangøren tar avhenger av gruppene og hva de ønsker. Mange som deltar på Ski- og Skredworkshopene ønsker å bli mer selvstendige i sine vurderinger og beslutninger. Det å ha med Lukas på tur kan da bli en ødeleggende faktor i forhold til nettopp det, siden han blir en autoritetsfigur som kan påvirke deltakerne i gruppa til å bli mer passive. Dette kan være på grunn av «expert halo»- eller «acceptance»-fellen, som gjør at deltakerne forventer at han gjør vurderingene for de, eller at deltakerne ikke ønsker å dumme seg ut foran han (Tremper, 2008). På to av de tre turene jeg deltok på i Sogndal hadde vi med en ekspert i gruppen. Lukas var med på en av disse turene og Isak var med på den andre. Lukas spurte gruppen før turen hvilken rolle vi ønsket at han skulle ha. Da ble vi enige om at han skulle holde seg i bakgrunnen, og la oss gjøre vurderingene, men at han skulle komme med korrigeringer underveis i situasjonene. Isak hadde en annen tilnærming og konstaterte før turen at han ville holde seg i bakgrunnen og la gruppen gjøre vurderinger og ta beslutninger, uten å spørre gruppen først om hva vi ønsket.

4.2 Kognitive feller («Heuristic traps»)

Under intervjuet jeg hadde med en av arrangørene av Ski- og Skredworkshopen fortalte han følgende om hvordan de forholder seg til de kognitive fellene:

Lukas: «Men det er jo helt klart at vi er opptatt av å unngå å gå i disse fellene. Ja. Blant annet ved å ha en såpass åpen kommunikasjon, og prøver å dyrke fram veldig åpenhet rundt hvordan man kommuniserer. Men at en gruppe kan bli grepet av angst for å miste første sporet, eller at de vil hevde seg i forhold til en annen gruppe, det har vi ingen garanti mot. Ting kan dukke opp.» (Sitat fra intervjuet med en av arrangørene av Ski- og Skredworkshopene)

I følge Brattlien (2015) er god kommunikasjon en måte å motvirke påvirkningen menneskelige faktorer har på våre vurderinger og beslutninger. Kognitive feller er et faremoment i snøskredsammenheng fordi det resulterer i beslutninger som er basert på prosesser som skjer i underbevisstheten. Det betyr at vi ikke har tenkt rasjonelt gjennom disse beslutningene, eller at den rasjonelle tankegangen er påvirket av underbevisstheten. I følge

arrangøren er det såpass åpen kommunikasjon på Ski- og Skredworkshopene at dersom noen tar en beslutning eller gjør en vurdering som er basert på prosesser som har foregått i underbevisstheten, så vil dette bli lagt merke til av de andre deltakerne, eller instruktørene. Dersom du ikke klarer å forsvare en beslutning eller vurdering på en rasjonell og logisk måte vil dette bli gjennomskuet og utfordret av de andre deltakerne eller en av ekspertene.

Tremper (2008) skriver at selv ekspertene er mottakelige for å bli påvirket av kognitive feller og andre menneskelige faktorer, så hvordan kan man da være sikker på at dette ikke skjer på en Ski- og Skredworkshop? Som arrangøren sier så har man ingen garanti mot dette, men det vil være mindre sannsynlig i en slik setting. Når flere er sammen om å ta beslutninger eller gjøre vurderinger så vil man måtte tenke over det slik at man kan kommunisere det til andre, og for å kunne gjøre det må tankeprosessen innom den logiske delen av hjernen. Dermed vil mange av tankene som har opprinnelse i underbevisstheten kunne arresteres dersom de ikke er rasjonelle eller logiske (Tremper, 2013).

Jeg: «Ja. Hvordan tror du workshopene egner seg til å lære om disse fellene, og bevisstgjøring av de?»

Lukas: «Jeg tror de er... Jeg tror de er veldig bra. For... (tenker seg om) Ikke fordi at man tar liksom nødvendigvis bit for bit, og tar det som på et kurs, eller et seminar, men fordi at tilnærmingen våres er såpass dynamisk at den vil i seg selv være med å forhindre en del av disse her fellene.» (Sitat fra intervjuet med en av arrangørene av Ski- og Skredworkshopene)

Denne dynamiske tilnærmingen som arrangøren snakker om går ut på at man tilegner seg så mye kunnskap som mulig om terrenget, snødekket, været og gruppa, for så å gjøre vurderinger og ta beslutninger ut ifra det. Dette gjør at man er nødt til å tenke rasjonelt over beslutningene man tar, slik at man kan argumentere for dem. Når man ikke kan lene seg på etablerte prosedyrer og sjekkpunktlistor blir man tvunget til å gjøre vurderinger og tenke over de valgene man tar. Dermed får man ikke mulighet til å ta raske beslutninger i underbevisstheten. I stedet må man engasjere den logiske hjernen og ta beslutninger som kanskje tar litt lenger tid, men som er mer gjennomtenkte (Tremper, 2013). Jeg tror det er dette arrangøren mener gjør at man kan forhindre de kognitive fellene på Ski- og Skredworkshopene. Dette strider mot det som står i snøskredlitteraturen om at man bør bruke sjekkpunktlistor og regelbaserte metoder for å eliminere mulighetene for at følelser kan

påvirke beslutningsprosessen (Fredston & Fesler, 2011; Tremper, 2008, 2013). Nes (2013) skriver derimot at det kan være vanskelig å danne regler for snøskred, siden det er et ekstremt dynamisk fenomen med utallige medvirkende faktorer. Regeltenking tar utgangspunkt i at noe er rett eller galt, noe som gir lite rom for skjønn, og kan derfor være et godt verktøy for nybegynnere (Nes, 2013). De som deltar på Ski- og Skredworkshopene er ikke nødvendigvis eksperter, men de deltar for å øke kompetansen sin. Det kan argumenteres for at man tilegner seg mer kompetanse ved å gjøre egne vurderinger og dersom man må argumentere for de beslutningene man tar, enn ved å kun følge etablerte prosedyrer og sjekkpunktlistene. På denne måten blir man tvunget til å få en dypere forståelse for snøskredfarevurdering, fordi man må forstå et fenomen for å klare å forklare det på en god måte til andre.

4.2.1 «Familiarity»

I følge arrangøren er den kognitive fellen som skaper størst problemer på Ski- og Skredworkshopene den som blir kalt «familiarity», eller familiært terreng.

Lukas: «Det vi har kanskje merket mest som har vært veldig interessant opp gjennom åra det har vært at lokale helter har ofte vært et «sikkerhets-issue». Fordi at de har ofte villet vise fram der de pleier å gå og en del tradisjonelle turmål som egentlig ikke passer helgas forhold. Men hvor de er så vandt til å dra dit at de gjør det nesten uansett. Og det... Men det fine med workshopen det er jo at det samler, en ting er lokale folk, men det samler jo mye folk som er tilreisende. Så du får en veldig fin miks mellom akkurat denne her lokalkunnskapsfella, som går på «familiarity». Og den er kanskje en av de som har vært mest fremtredende, som jeg har måttet korrigere når vi har workshop fordi at de foreslår turer basert på en lokalkunnskap som i mange tilfeller er ikke i harmoni med forholdene. Ja. Så det er kanskje en av de største utfordringene på workshopene. At de vil vise seg frem, eller komme med forslag til turer som er bare basert på gammel vane.»
(Sitat fra intervjuet med en av arrangørene av Ski- og Skredworkshopene)

Dette samsvarer med det som blir skrevet i snøskredlitteraturen om «familiarity» (Fredston & Fesler, 2011; Landrø, 2002; Nes, 2013; Tremper, 2008, 2013). Folk utvikler ofte vaner som kan være vanskelig å rive seg vekk fra. De lokale deltakerne på Ski- og Skredworkshopen er i sitt område og kjenner til de turene i området som er vanlige å gå. I tillegg har de trolig noen fjell i området som de selv pleier å gå på og som de kjenner godt. Når man har bygget opp rutiner og vaner som dikterer hvor man kan gå på tur i et område kan det være vanskelig å se

alternativer til disse etablerte turene. Det arrangøren sier er positivt med Ski- og Skredworkshopene er at deltakerne som regel består av en god blanding med lokale og tilreisende. Dette resulterer i at de som er tilreisende utfordrer de lokale dersom de kommer med et turforslag som ikke harmonerer med de forholdene som er. I tillegg kan det hende de tilreisende kommer med turforslag som de lokale ikke klarer å se, eller finne på, slik at de som er kjent i området blir revet vekk fra sine rutiner. Dette kan gjøre at de lokale får et nytt perspektiv på et område de har kjent lenge. Dermed kan det hende de går på turer etter Ski- og Skredworkshopen, som de kanskje ikke har tenkt på tidligere. Det kan også hende at de får en ny tilnærming til det å velge turmål. I stedet for å velge en tur de pleier å gå kan det hende de heller velger å se på forholdene som er og bestemmer tur ut ifra det.

4.2.2 «Acceptance»

På den første turen jeg var med på under Ski- og Skredworkshopen i Sogndal var jeg med en gruppe som bestod av to gutter, en jente og Lukas (arrangøren). Lukas har mye erfaring og kunnskap innenfor snøskredfarevurdering og han har mye respekt i miljøet. Mange ser opp til han og ønsker kanskje derfor å ikke dumme seg ut foran han. I tillegg kan det være vanskelig for folk å komme med sine meninger i en slik gruppe, hvor folk har en del kunnskap. For noen kan det være vanskelig å måtte forsvare meningene sine når det kommer motargumenter fra folk som de kanskje tror har mer kunnskap om temaet enn de selv.

G: «Men så når en begynner å ta det opp da, så er det ikke sikkert at alle egentlig er helt enige i det da. Så.. Ja. Så det.. Men det er litt begrensende å ikke kjenne.. Være ukjente med hverandre og ikke kjenne hverandre og..»

Jeg: «Ja. Det er bedre å snakke om det enn..?»

G: «Og så er det liksom å kunne stole på egne ferdigheter. Og tørre å på en måte mene ting da. Og så blir man jo.. Får man skumle spørsmål fra Lukas da, så må man liksom stå til rette for de valgene man har gjort og, så da må man liksom tåle å stå litt i det. Og jeg skjønner jo.. Og det er jo litt.. Det er ikke alltid så kult å liksom.. Bli liksom..»

M: «Satt på plass..»

G: «Satt på plass. Ja (ler litt). Og så det.. Liksom.. Hvor komfortabel en selv er med å, liksom ta feil og.. og kunne på en måte være litt ydmyk på det da. At det..

Men allikevel tørre å.. tørre å snakke og liksom si noe da. Det.. Det er trening da. Så.. Ja. Jeg føler at det er sånn.. Jeg har jo vært på noen skredworkshoper før og vet hvordan det fungerer og jeg vet at hvis jeg sier noe feil, så i verste fall så får jeg en tilbakemelding på det og så får vi en bedre tur og da blir det jo bedre valg. Og så lærer jeg noe på en måte. Det er.. Det er jo ikke..» (Sitat fra Intervju 1 på Ski- og Skredworkshopen i Sogndal)

Disse informantene er enige i at det kan være vanskelig å stå ved sine meninger dersom de blir utfordret av andre med høy kompetanse. En av informantene forteller at det er viktig å være trygg nok på seg selv til å tørre å stå ved de meningene man har. Den samme informanten forteller også at man må tåle å ta feil og være ydmyk nok til å innrømme feil, men at man likevel skal stole på egne ferdigheter nok til å tørre å si sine meninger. Dette kan være vanskelig for mange, spesielt dersom man søker aksept hos de andre i gruppa. Som informanten sier, det er en trenings sak, så man vil trolig bli bedre på dette jo mer man øver. Man blir også tryggere på seg selv jo mer erfaring og kompetanse man har. I følge Tremper (2008) kan god kommunikasjon være løsningen også på «acceptance»-problemet. Dersom det er noen i gruppa som er for usikre til å snakke ut og komme med sine meninger, blir det viktig at de som er trygge på seg selv skaper et miljø i gruppa hvor det er trygt å komme med sine meninger. De kan også forsøke å hjelpe de andre ved å starte diskusjoner og stille spørsmål. På denne turen var det den kvinnelige informanten som hadde deltatt på flere workshoper og som var lokalkjent i området, som ble lederen i gruppa. Dette var naturlig siden det var hun som kom med turforslaget og hun hadde vært i området tidligere. Dermed var det også hun som startet diskusjoner og forsøkte å få de andre til å komme med sine meninger.

Jeg: «Nei. Nå var det jo mye.. På akkurat denne turen her var det mye sånn konsensus følte jeg, eller enighet i beslutningene. Det var mye.. Altså vi snakket om ting, og så ble det foreslått noe, og så var det stort sett enighet om det som ble foreslått.»

G: «Mm.»

Jeg: «Og.. Hvordan følte dere det? Var dere enige? Eller..»

M: «Nei, det var liksom den.. Når man skulle gå inn i det bratte hengt, når vi ble stoppet av Lukas, så var jeg ikke enig. Då ville jeg fortsette på ryggen. Ja, når vi skulle skjære opp over på ryggen da. Det hengt der. Men jeg skal jo kanskje

ikke.. være villig til å følge flertallet. Der og da. Fordi det ble argumentert med å teste forholdene.»

Jeg: «Ok. Så du var uenig, men du fulgte likevel?»

M: «Ja. Ja. Jeg var villig til å følge konsensus. For det argumentet med å sjekke forholdene.»

Jeg: «Ja. Men du var kanskje ikke enig i det? At det var verdt det? Eller?»

M: «Nei, jeg bare ble jo litt sånn undrende. Det var litt sånn den balansen mellom å eksponere seg for å få informasjon som jeg ble litt undrende på da. Og så står jo Lukas igjen og da ble det jo veldig tydelig at.. at det kanskje var bedre å gå den ryggen.» (Sitat fra Intervju 1 på Ski- og Skredworkshopen i Sogndal)

I sitatet fra intervjuet kan vi se at informanten var villig til å bli med på det gruppa hadde besluttet å gjøre, til tross for at han var uenig i denne beslutningen. Dette samsvarer med det som står om «acceptance» i snøskredlitteraturen. Folk følger gjerne gruppens avgjørelser, og det kan være vanskelig å si imot flertallet (Tremper, 2008). Dette gjorde at informanten ikke delte sine tanker med gruppa, som førte til at gruppa ikke kunne ta dette i betraktning da beslutningen ble tatt. Videre forteller en av informantene at det er lettere å komme med sine meninger i den settingen som Ski- og Skredworkshopen tilbyr i forhold til på private turer med ukjente grupper.

Jeg: «Hvordan er det i forhold til.. Jeg holdt på å si, en hverdagstur, hvis dere er med ukjente der? Er det lettere å være kritisk og stille spørsmål der, enn her?»

G: «Heller vanskeligere. Synes jeg da. Ja. For da har man en litt annen rolle. Her er vi jo for å lære og diskutere og.. Her er det jo på en måte det som er meningen da. Men på en hverdagstur så.. Ikke kjenner folka, så er det litt mer det sosiale kanskje? Litt mer sånn, ja, hvordan man fremstår, og man har ikke lyst til å dumme seg ut, og.. sånne ting da. Mens der føler jeg jo at terskelen er lav her.» (Sitat fra Intervju 1 på Ski- og Skredworkshopen i Sogndal)

Informanten forteller at man deltar på workshopen for å lære og diskutere, mens på private turer er det flere sosiale aspekter som spiller en større rolle, og som kanskje setter en stopper for å diskutere valgmuligheter. Det betyr at denne informanten synes «acceptance»-fellen

skaper større problemer på private turer enn på Ski- og Skredworkshopen. Likevel er ikke dette synonymt med at man tar dette med seg på private turer. Selv om terskelen for å være kritisk og starte diskusjoner er lav på workshopen, betyr ikke det at deltakerne tar dette med seg på private turer i ettertid. Ski- og Skredworkshopen skaper derimot et godt eksempel som kan bygge opp positive holdninger hos deltakerne som de muligens tar med seg til andre arenaer. I følge Landrø (2002) er det holdningene våre som i stor grad styrer handlingene våre. Dersom man endrer holdning kan det altså føre til at man utfører tryggere handlinger. Deltakerne jeg var på tur med under den andre turen i Sogndal forteller også at de tror at Ski- og Skredworkshopen skaper en setting hvor det å kommunisere er lettere enn på private turer. Dette kan man se i det følgende sitatet:

C: «Men så er det også sikkert at.. nettopp fordi vi er på en sånn her greie og da. Så er det også mye mere rom for å ta den diskusjonen.»

A: «Det er jo lagt opp til det.»

C: «Fordi at alle er egentlig interessert i å ha den diskusjonen. Det er nok litt som du sier, at hadde vi to vært her med, liksom, de vi pleier å gå på tur med, så hadde vi nok ikke diskutert så mye.»

A: «Absolutt ikke.»

C: «Så det er liksom.. Det er nok liksom.. Det jo veldig tilrettelagt for at det er en del av turen også.» (Sitat fra Intervju 2 på Ski- og Skredworkshopen i Sogndal)

4.2.3 «Commitment»

På Ski- og Skredworkshopene har de en tilnærming til snøskredfarevurdering som de kaller «shopping mentalitet». Dette går ut på at man har en dynamisk tilnærming til det å ferdes i snøskredfarlig terreng, fordi fjellet man beveger seg i er dynamisk. I stedet for å bestemme et fast mål for turen, som en topp eller et fjell, drar man på tur med mål om å samle inn informasjon om forholdene, for så å velge hvor man skal gå i forhold til det. Arrangøren forklarer det på denne måten:

E: «Hvis jeg sier «shopping mentalitet», hva legger du i det begrepet og hvorfor er det relevant innenfor snøskredworkshop?»

B: «Ja. Det med «shopping» det er noe som har blitt til i workshopene fordi at den...(tenker seg om) Vi har en tilnærming til fjellet at det er dynamisk, og da må vi være dynamisk. Og det starter allerede i planleggingsfasen. At man da blant annet motvirker den der trofefokusjaget, og tar heller utgangspunkt i hvor er den beste skikjøringen, og hvor den tryggeste...Ja, hvor er den tryggeste og beste skikjøringen? Og da er det å gå inn i et område med flere alternative eksponeringer, vil fort være en tryggere alternativ, for da er utgangspunktet mer fleksibelt, og ikke så fiksert. Og noen av disse her typiske feilene kan bli unngått allerede i...fordi at hele gruppa er innstilt på å være litt sånn observant i forhold til forholdene når det kommer til områdevurderingen. Så da er det mer sånn at du er mer «open minded» i forhold til forholdene, og...Ok, på den ene siden sånn og sånn, og på den andre siden sånn og sånn, ok, hva skal vi velge å gjøre? Mens hvis du har et fiksert mål så er det lett at du...det du ser, det tilpasser du det svaret du vil ha. Og det målet du har satt deg. Sant? Hvor...Ja, det var litt «sketchy» men er det egentlig så farlig? I stedet for å så si, ja, men kanskje, ut ifra hvordan vi ser at snøen ligger, så virker det mye bedre der borte, og så videre. Så det er egentlig en veldig...det oppsummerer veldig godt mye av det vi ønsker som metode, og formidle til folk. Og få en dypere forståelse av fjellet. For det er mer krevende å dra på «shopping» enn å bare følge en guidebok. Og så tar du de forholdene som er. Og så vurderer om det er trygt eller ikke. Og det vet jeg kan være i kollisjonskurs med hva mange andre mener er den tryggeste måten å forebygge skredulykker på. For noen vil jo si at det å ha en klar plan A, eventuelt en klar plan B, at det er den beste måten å unngå skredulykker på. Jeg er ikke nødvendigvis enig i at det er den eneste måten å gjøre det på. For noen vil jo si at det å ikke ha en tydelig plan, at det er farligere enn å ha en tydelig plan. Jeg vil si at det å ha en tydelig forståelse av snøforholdene, og prosessene som foregår, det er det viktigste. Og så velger du terreng, og tur, etter det. Og derfor så, når vi har workshopene så vil vi ikke ha sånne her...i utgangspunktet ikke ha sånne klassiske forslag hvor folk ser en topp, og så tilpasser de forholdene til toppen. Vi vil ha forholdene først, og så ut ifra forholdene, hva er mulig? Så det er egentlig to forskjellige tilnærminger.» (Sitat fra intervjuet med en av arrangørene av Ski- og Skredworkshopene)

Denne «shopping mentaliteten» gjør at man har en mer dynamisk tilnærming til det å velge tur. Dette kan være med på å motvirke «commitment»-fellen, som går ut på at man setter seg faste mål som man har vanskeligheter med å endre (Nes, 2013; Tremper, 2008). I tillegg vil denne tilnærmingen trolig gjøre at vurderingene man gjør blir mindre påvirket av vårt ønske om at det skal være trygt, fordi man i utgangspunktet er mer åpen med tanke på hvor man ønsker å kjøre (Brattlien, 2015). Videre forteller arrangøren at dersom deltakerne på Ski- og Skredworkshopen kommer med en fast topp som turforslag, må de argumentere godt for hvorfor det er trygt.

Jeg: «Ja. Så...Til den «commitment»-fella, som du var så vidt inne på i stad. Men hvordan forholder dere dere til det på workshopene? Sånn, det å ha et fast mål og...»

Lukas: «Der vil mange oppleve motstand fra meg som kvalitetssikrer, og det er mange som har blitt korri...liksom blitt...korrigert, eller blitt bedt om å være litt mer fleksibel i forhold til turvalg, og målsetting. Være litt mer åpen i forhold til hva som er mulig, og lurt å gjøre. Ha litt større «buffer». Så de som er veldig «committed» og veldig...de vil få en del utfordringer på workshopene. Bare det gjennom turforslagene. Og hvis ikke de turforslagene harmonerer veldig med forholdene så vil de få...fort møte motstand, ja. I fra plenum, ofte, men hvis ikke plenum gjør det, så gjør jeg det. Og da må de hvert fall kunne begrunne veldig godt hvorfor de må absolutt dit, og hvorfor de ikke finne på noe annet.» (Sitat fra intervjuet med en av arrangørene av Ski- og Skredworkshopen)

Dette kan anses som god håndteringen av «commitment»-fellen i følge det som står i snøskredlitteraturen. Snøskred eksperter unngår ofte å ha en fast topp som mål, eller et gitt tidsskjema de må følge (Nes, 2013; Tremper, 2008). Her kommer vi tilbake til den dynamiske tilnærmingen de har på Ski- og Skredworkshopen. Det å tenke statisk og ha statiske mål for turen, er noe de ønsker å unngå. Arrangøren sier at de ønsker at folk skal være fleksible i forhold til valg av tur og målsetting for turen. Dersom deltakerne foreslår turer med faste mål, som ikke harmonerer med forholdene, må de argumentere svært godt for hvorfor de ønsker å nå nettopp det målet. Klarer de ikke å argumentere godt nok vil de møte motstand, enten fra de andre deltakerne eller fra arrangøren og de andre ekspertene som er med.

Da gruppene presenterte turene de hadde vært på under Ski- og Skredworkshopen i Sogndal fikk jeg inntrykk av at de ulike gruppene hadde vurdert turene og rutevalgene nøye sammen som gruppe, og flere grupper endte med å ombestemme seg og endret den opprinnelige planen underveis på turene. Denne evnen til å tilpasse turene etter forholdene og ikke stå fast ved de målene man har satt er positivt i følge snøskredlitteraturen, og kan hjelpe med å forebygge «commitment»-fellen (Brattlien, 2016; Nes, 2013; Tremper, 2008).

I situasjonen som blir omtalt i sitatet nedenfor kan man se at man kan havne i «commitment»-fellen selv om man har en åpen og dynamisk tilnærming, dersom kommunikasjonen er dårlig. Underveis på turen før intervjuet bestemte vi oss for å gå opp et heng for å komme oss opp på en rygg. På veien opp dette hengt oppdager hun som går først at det blir bratt, men fortsatte likevel uten å si noe til resten av gruppa. Det var også en annen i gruppa som oppdaget at vi beveget oss inn i litt bratt terreng, men som heller ikke sa noe.

G: «Når vi gikk opp ryggen og jeg var på veg inn i det bratte hengt. Da tenkte jeg med meg selv at det.. Dette her var, liksom, ubehagelig bratt. Her vil jeg egentlig ikke være. Men det sa jeg ikke høyt da. Fordi da tenkte jeg at nå er jeg midt i det. Nå får det bare stå til (ler litt). Og så.. får vi ta det etterpå.»

K: «Jeg lurte også litt på hva planen var med å gå så langt til høyre der. Men sa jo ingenting. Og da.. Da snudde du. Akkurat når jeg tenkte det snudde du og gikk tilbake igjen, så..» (Sitat fra Intervju 1 på Ski- og Skredworkshopen i Sogndal)

Gruppen hadde tatt en felles beslutning om å gå opp dette hengt, noe som kan ha gjort det vanskeligere for hun som gikk først å dele informasjonen om at hun følte seg utrygg. I denne situasjonen kan det ha vært flere kognitive feller som påvirket gruppa. For eksempel kan «acceptance»-fellen ha gjort det vanskelig for deltakerne å si imot gruppas avgjørelse om å gå opp hengt. Jeg tror alle opprinnelig var enige med avgjørelsen om å gå opp akkurat her, men dette kan ha endret seg da de befant seg på det bratteste punktet. Det kan også hende at «social proof»-fellen gjorde at gruppemedlemmene så på hverandre for å vurdere om det var riktig å reagere på brattheten. Det at ingen reagerte eller sa noe, kan ha gjort at de heller ikke sa noe. Vi hadde også med oss Lukas på denne turen, som kan ha gjort at deltakerne forventet at han ville si noe dersom han syntes vi gjorde noe som var for farlig. «Expert halo»-fellen var altså kanskje også tilstede (Tremper, 2008). Når det er sagt hadde vi vurdert snødekket som trygt før denne hendelsen, noe som tillot oss å bevege oss i terreng brattere enn 30 grader. I

tillegg snudde førstemann i det hun oppdaget at det ble bratt, og gikk mot slakere terreng. Det hadde også vært lite hensiktsmessig å stoppe på det bratteste punktet av henget for å diskutere. Når vi først hadde kommet så høyt opp i henget var det kanskje bedre å bevege seg raskt forbi slik at gruppa var eksponert kortest mulig. Likevel burde de kanskje delt tankene med resten av gruppa slik at de som kom bak kunne ha unngått det bratteste punktet.

På en annen tur var det en situasjon som var forholdsvis lik det forrige eksempelet. Dette var med en annen gruppe, som bestod av tre deltakere og meg, men situasjonen var relativt lik. Vi skulle traversere et heng for å komme oss bort til en renne. Under traverseringen går jeg i min egen verden og glemmer å tenke på omgivelsene rundt meg. I likhet med det forrige eksempelet var det førstemann som oppdaget at terrenget ble brattere, og snøen var mer vindpåvirket og dannet mer bærende flak. I motsetning til det forrige eksempelet sier førstemann ifra til resten av gruppen, som lar oss diskutere situasjonen. Vi blir enige om å snu og gå et slakere alternativ.

Jeg: «For jeg må innrømme at jeg gikk inn i en liten boble for meg selv akkurat der.»

C: «Ja.»

Jeg: «Jeg tenkte ikke over det i det hele tatt.»

C: «Nei.»

Jeg: «Og så når du stoppet og sa det, så bare: Åjaa. Vi er her ja.»

Alle: «(ler litt)»

B: «Ja, men jeg opplevde det litt på samme måten. Jeg var egentlig ikke så gira på.. Da var jeg litt mer klar for å liksom gå videre oppover. Men når liksom vi først hadde begynt å gå bortover så var jeg også sånn bare: Ja, da går vi her. Ok.»

Jeg: «Ja. Og så var det jo faktisk ganske sånn flakete der.»

C: «Mm.»

Jeg: «Det var vindpåvirket akkurat der i det henget der.»

B: «Og bratt.» (Sitat fra Intervju 2 på Ski- og Skredworkshopen i Sogndal)

Etter min mening ble denne situasjonen håndtert på en bedre måte. Selv om jeg kanskje var grepet av «commitment»-fellen og ikke fulgte med på endringene i terrenget og snødekket, så var det andre i gruppa som la merke til disse endringene og sa ifra (Tremper, 2008). Dette gjorde at jeg også ble oppmerksom på dette, og vi kunne løse problemet sammen som gruppe. Selv om situasjonen var relativt lik som det forrige eksempelet, gjorde god kommunikasjon at vi fikk håndtert situasjonen på en trygg måte. Dette viser at god kommunikasjon faktisk kan forhindre farlige situasjoner som følge av at man blir påvirket av den menneskelige faktor (Brattlien, 2015). Det at vi ikke hadde med en ekspert som kunne rettlede oss gjorde kanskje at gruppa var mer på og bevisst på at vi måtte gjøre vurderingene selv.

På den tredje og siste turen jeg var med på under Ski- og Skredworkshopen i Sogndal hadde vi et klart mål om å kjøre en litt bratt renne innerst i Jostedalen. Gruppen bestod av tre deltakere, meg og en av arrangørene. Under turplanleggingen lagde vi en alternativ plan dersom forholdene ikke lå til rette for å kjøre renna. I følge Brattlien (2016) er det viktig å ha ett eller flere attraktive alternativ, dersom plan A ikke er gjennomførbar. Vi snakket også om at vi måtte vurdere forholdene underveis, og at terskelen for å snu måtte være lav. Et stykke opp i renna bestemte eksperten at dersom førstemann merket at fokksnøen ble mer bærende og hard, så skulle vi snu med en gang. Vi hadde altså flere kriterier som måtte være til stede underveis for å kunne gjennomføre turen. Dersom disse kriteriene ikke oppfylte kravene skulle vi altså snu. Problemet med en slik tilnærming er at man kan ende med å lete etter bevis eller tegn til at forholdene ligger til rette for at man kan gjennomføre turen (Brattlien, 2015; Tremper, 2008).

4.2.4 «Expert halo»

Under intervjuet med arrangøren kommer det frem at det kan være vanskelig å forhindre at folk havner i «expert halo»-fellen.

E: «Ja. Gjør dere noen tiltak for å unngå «expert-halo» på workshopene?»

B: «Kanskje noe av det som er mest effektivt er, i disse plenumsdiskusjonene, hvor eventuelt disse her som uttrykker seg...Eller de som hadde vært et faremoment i en gruppe, hvis de uttrykker seg, og møter motstand, så kan allerede brodden være tatt ut av det. Så...så det er jo noe som, hvis vi «senser» det hos deltakere, så prøver vi å ta tak i det i forbindelse med plenumsplanlegging, og gjennomgang i

etterkant. Vi henger ikke ut folk, men når folk uttrykker en veldig...er veldig påståelig om ting, så vil de ofte kunne møte kommentarer, og litt sånn motstand i fra andre igjen. Og det gjør at det er mindre sjanse for at du får, liksom, maks ut av den fellen da. På en workshop. Det tror jeg. Men når gruppa først er på tur så kan ikke vi, da må jo gruppa løse det. Og da vil det ofte kunne skje det at de blir usikker, eller at det er noen som bare gamper på og, på en måte, ødelegger en, og fratar gruppa en flatstrukturprosess, beslutningsprosess, bare fordi at de tar en sånn lederrolle, bare med å ha førstesporet. Og så klarer ikke gruppa å kommunisere. Det kan skje. Helt klart. Men det blir gjerne...det dukker gjerne opp etterpå i «debriefen» de har i gruppa og i plenum. Og på den måten så klarer man å justere en del av dette her. Når det dukker opp som et tema. Hvis det er aktuelt. Det er kun hvis det dukker opp, at vi tar det opp, sånn spesifikt. Ja.» (Sitat fra intervjuet med en av arrangørene av Ski- og Skredworkshopene)

Arrangøren argumenterer her for at dersom «expert halo»-fellen er til stede på Ski- og Skredworkshopene så vil dette sannsynligvis komme frem når gruppene diskuterer turene hver for seg, eller under presentasjonen av turene. Dersom det kommer frem at «expert halo» har vært et problem i en av gruppene vil det bli tatt tak i, men kun dersom det dukker opp. Dette kan være et spesielt vanskelig problem å ta tak i, fordi det er ikke sikkert at de som havner i «expert halo»-fellen vet om det selv. De fleste som deltar på en Ski- og Skredworkshop er der for å bli bedre til å vurdere snøskredfare og for å bli mer selvstendige i beslutningstakingen sin. Derfor kan man argumentere for at det er mindre sjanse for at dette problemet dukker opp, fordi de fleste er der for å bli sikre nok på sin egen kompetanse til å kunne gjøre egne vurderinger. Ekspert-fellen blir kun et problem dersom man forventer at andre gjør snøskredfarevurderingene. Dersom alle er med på å gjøre disse vurderingene vil det i seg selv være med på å forebygge dette problemet (Tremper, 2008).

På den første turen på Ski- og Skredworkshopen var det hun i gruppen som bodde i Sogndal, og som hadde vært i området vi skulle på tur i tidligere, som ble en slags leder. Til tross for at vi hadde med en av arrangørene i gruppen var det hun som ble lederen, fordi det var hun som hadde foreslått turen. Vi hadde også blitt enige om at arrangøren skulle ha en passiv rolle og la oss gjøre vurderingene og ta beslutningene, for så å rettlede oss underveis i situasjonene.

*Jeg: «Du fikk jo en sånn litt naturlig lederrolle da hvis man ser bort ifra Lukas.
Jeg vet ikke om du... Litt på grunn av at du har vært der før, og litt fordi du.. fordi*

det var du som kom.. eller foreslo turen. Følte du litt på det selv? Eller jeg fikk litt inntrykk av at...»

G: «Ja, jeg følte jo litt at.. at det kanskje var jeg som dro litt i gang diskusjonen, eller kom med ting da. Det tenkte jeg jo over, at.. Men. Ja. Og så er jeg jo litt sånn type litt og da. Jeg.. Jeg er jo kanskje litt utålmodig, sånn at det kan kanskje være litt sånn som at..

Jeg: «Men du var klar over det? Sånn delvis?»

G: «Ja, jeg var klar over det.»

Jeg: «Hva tenkte dere om.. Tenkte dere noe på det? (spør de to andre i gruppa)»

M: «Ja. Ja, jeg observerte det jo og syns det føltes naturlig.»

K: «Ja.»

M: «Så jeg var bevisst på det og, ja, prøvde å utfordre litt. Spurte litt underveis: Hva er planen? Og prøvde å spørre litt hva vi skal tenke på nå, underveis. Og det var.. Det er jo ofte sånn det blir uansett når man er på tur. Hvis det.. Ja. Hvis det er en som har erfaring. Hvis det er en som kjenner området sånn som nå, så blir det litt sånn. Man bare må passe på å utfordre, og at det ikke bare blir autonomisk. Den som er lederen som tar alle avgjørelsene.»

Jeg: «Ja. At man ikke bare følger?»

M: «Ja.»

K: «Jeg følte ikke vi gjorde det heller.» (Sitat fra Intervju 1 på Ski- og Skredworkshopen i Sogndal)

Det informantene forteller over bekrefter egentlig bare at «expert halo» ikke var et problem på denne turen. Selv om det var en som fikk lederrollen i gruppen uten at gruppen hadde blitt enige om dette eller diskutert det, så var alle klar over dette. Det at alle var klar over det gjorde at det ikke oppstod noen farlige situasjoner som følge av det. På grunn av den settingen Ski- og Skredworkshopen setter er alle med på de vurderingene og beslutningene som blir tatt. I tillegg var hun som fikk lederrollen flink til å få de andre med på diskusjonene og

vurderingene som ble gjort, som i følge Tremper (2008) er en viktig oppgaven for lederen i gruppen.

Det at arrangøren av Ski- og Skredworkshopen var med på turen kan også føre til at deltakerne havner i «expert halo»-fellen. Han er en autoritetsfigur som mange av deltakerne ser opp til. Dette kan føre til at de blir mer avslappet i vurderingene sine dersom han er med på turen. Deltakerne selv synes det var positivt at han var med, fordi da kunne de få tilbakemeldinger på de vurderingene og beslutningene de tok underveis på turen.

Jeg: «Ja. Hva syns dere.. Syns dere det var litt sånn.. vanskelig å komme med forslag når Lukas var med? Tror dere det hadde vært lettere å foreslå ting, eller si meninger?»

K: «Jeg vet ikke. Jeg er jo såpass, hva skal jeg si, fersk i topptur at jeg lener meg ofte på de med mer erfaring da.»

M: «Det er jo kjekkere å foreslå noe og få tilbakemelding.»

Jeg: «Ja.»

M: «Fordi normalt når du er på tur selv, så foreslår du noe, og tar et valg. Det går kanskje bra, men du får ikke tilbakemelding på hva som kunne ha gått galt og kunne ha vært bedre. Du får liksom ikke noe negativt «feedback», som kan korrigere på farlig atferd da.»

Jeg: «Du får ikke noe utfordring?»

M: «Så det er jo veldig positivt. Men det er jo det.. Da må du tørre å foreslå ting, og det er kanskje.. Ja. ..litt ubehagelig når du får mye «negative tilbakemeldinger». I hermetegn da. Men du er jo avhengig av det.»

Jeg: «Konstruktiv tilbakemeldinger?»

M: «Ja, konstruktiv.. Kall det konstruktive da.»

G: «Ja, man blir kanskje litt sånn at man veier litt hva man sier høyt. Sånn at det skal høres veldig lurt ut. Det skal ikke være noen sånne, dumme spørsmål, eller sånn.. selyfølgelige ting, eller.. men så tenker jeg på at.. man, ja. Det er alltid litt

sånn småspennende å være med noen.. med flinke folk, ikke sant? Og være i en sånn setting med å bli, liksom, observert og.. Og være med en ny gruppe da. Det er det jo. Skal ikke si at jeg er hundre prosent komfortabel med det til enhver tid.»
(Sitat fra Intervju 1 på Ski- og Skredworkshopen i Sogndal)

En av informantene forteller her at det var positivt at Lukas var med på turen, fordi da fikk de tilbakemeldinger på vurderingene de gjorde. Lukas er ekspert på snøskredfarevurdering som gjør at han kan rettlede deltakerne dersom de gjør feil vurderinger, eller dersom de tar beslutninger som kan utsette gruppa for større risiko enn nødvendig. Det at han er med på turen skaper dermed et miljø hvor deltakerne kan få umiddelbare tilbakemeldinger på beslutningene og vurderingene sine. I følge Tremper (2013) er dette kriteriet for å kunne bygge opp intuisjon og ekspertise innenfor snøskredfarevurdering. Likevel må deltakerne få mulighet til å gjøre vurderingene og ta beslutningene på egenhånd, før Lukas griper inn og korrigerer de. Før turen spurte Lukas deltakerne om hvilken rolle de ville at han skulle ha på turen. Da ble det konstatert at han skulle holde seg litt i bakgrunnen og la deltakerne ha diskusjoner og gjøre vurderinger, for så å korrigere dette i ettertid. Dermed fikk deltakerne prøve og feile i et miljø med umiddelbare tilbakemeldinger, som i følge Tremper (2013) er et godt miljø for å bygge opp kompetanse.

Selv om det skal mye til for at «expert halo» blir et sikkerhetsproblem på en Ski- og Skredworkshop så kan det forårsake andre problem. Informantene forteller at det kan være ukomfortabelt å dele forslag eller tanker når en ekspert som Lukas er med på turen. Dette skaper ikke nødvendigvis et sikkerhetsproblem, men det kan gjøre at deltakerne går glipp av verdifull erfaring. Selve konseptet Ski- og Skredworkshop er avhengig av at deltakerne kommuniserer og deler informasjon for at det skal fungere optimalt.

B: «Dette var, ja, første gang for min del. Men det, som jeg også tenkte litt på da, med at det bare var oss fire og vi ikke hadde med oss noen av de, hva skal vi kalle det, veilederne, eller liksom de som har selve workshopen og da. For da blir det kanskje.. da blir man på en måte tvunget til å ta mer egne beslutninger og da. Selv om de liksom skal være i den veiledende rollen da. Hvis du skjønner? Så blir det allikevel litt sånn..»

A: «De kommer med en korrigerer hvis du gjør noe dumt, så det er..»

B: «De kommer med en korrigerende hvis du gjør noe dumt, og så blir det på en måte en..»

Jeg: «Blir litt sånn avslappet i vurderingene.»

B: «Litt sånn avslappet, og så ligger det liksom sånn under at: Ok, ja. Jeg blir korrigert hvis jeg gjør noe dumt, ikke sant? Og..» (Sitat fra Intervju 2 på Ski- og Skredworkshopen i Sogndal)

På turen som blir omtalt i dette intervjuet var vi en liten gruppe som bestod av tre informanter og meg. Her forteller informanten at han synes det var positivt at vi ikke hadde en ekspert med på turen som kunne rettlede oss i tilfelle vi gjorde feil vurderinger. Dette gjorde at vi ble litt mer observante og jobbet mer med å hente inn informasjon fra omgivelsene, som vi måtte bruke for å kunne gjøre vurderinger og ta beslutninger. Man kan fort bli litt avslappet dersom man vet at det er en ekspert med på turen som kan rettlede deg dersom du gjør feil. Det er nettopp dette «expert halo» går ut på. At man blir avslappet og slutter å gjøre egne vurderinger på grunn av at man tenker at lederen i gruppa gjør det for deg. Det å ha med en ekspertene på turen kan altså gjøre at «expert halo» blir en faktor som dukker opp hos deltakerne (Tremper, 2008). Som det står i avsnittet over, så skaper ikke dette nødvendigvis et sikkerhetsproblem. Det går mer utover deltakernes utbytte av Ski- og Skredworkshopen.

4.2.5 «Scarcity»

«Scarcity» er en ganske stereotypisk «heuristic trap» som man ofte ser blant rekreasjonsutøvere på tur. Farlige situasjoner kan ofte oppstå som følge av mangel på tid og mangel på god og urørt snø (Tremper, 2008). På Ski- og Skredworkshopen prøver man å ha fokus på hva som gir en lykkelig skiopplevelse, og ikke hvordan man kan kjøre mest mulig ekstremt på en tryggest mulig måte. Ofte er det tryggeste også det som gir den beste skiopplevelsen.

4.3 Følelser, lyster og preferanser

4.3.1 Magefølelsen

En av gruppene som presenterer turen sin i forsamlingen en kveld på Ski- og Skredworkshopen forteller at de bestemte seg for å ikke kjøre ned en vindpakket renne på grunn av at de hadde gjennomført en stabilitetstest av snødekket som ga de informasjon om at snødekket ikke var så stabilt som de hadde håpet. En av gruppemedlemmene forteller at

magefølelsen hans sa at det var trygt, men han kunne ikke rasjonelt forklare hvorfor det var trygt. Derfor valgte de å ikke kjøre ned den opprinnelig tenkte renna. De valgte heller å kjøre ned der de gikk opp, noe som resulterte i dårlig skikjøring og ikke noe særlig god snø. De observerte også noen andre skikjørere på motsatt side av dalen, som gikk opp et enda brattere heng enn det de opprinnelig hadde tenkt til å kjøre. Dette gjorde at de tenkte at de kanskje hadde tatt feil beslutning om å ikke kjøre ned den opprinnelige renna, og de satt igjen med en dårlig følelse om å ha kastet bort dagen på dårlig skikjøring. Under plenumsdiskusjonen på kvelden etter de hadde presentert denne turen fikk de ros av en av ekspertene for valget de tok om å ikke kjøre ned den opprinnelig tenkte renna.

Brattlien (2016) skriver at vår analyse av snødekket kan bli sterkt påvirket av våre ønsker om å kjøre ned fristende heng, men i dette tilfellet klarte deltakerne å motstå denne fristelsen. I stedet for å høre på magefølelsen som sa at det var trygt, valgte deltakerne å ta beslutningen basert på bevisene de hadde funnet i stabilitetstesten de gjennomførte. De valgte et tryggere alternativ til tross for at magefølelsen trakk dem mot et mer fristende, men også mer risikabelt alternativ. Dette ble trukket frem i plenumsdiskusjonen på kvelden og de ble roset for dette foran resten av deltakerne på Ski- og Skredworkshopen. Dette kan potensielt føre til at de andre deltakerne tar dette til seg og gjør samme vurdering i liknende situasjoner i fremtiden. I snøskredlitteraturen står det at menneskelige faktorer handler om at man lar seg påvirke av følelser og agendaer, som trekker vurderingene og beslutningene våre mot det vi ønsker (Fredston & Fesler, 2011; Tremper, 2008). Dette er et godt eksempel på god håndtering av menneskelige faktorer, hvor deltakernes følelser sa at det var trygt, men de valgte å ta beslutningen basert på bevis og fakta. Det at denne oppførselen ble trukket frem og rost kan gjøre at de andre deltakerne gjør liknende vurderinger i fremtidige situasjoner.

I følge Nes (2013) bør man være skeptisk dersom man har en god magefølelse, noe deltakeren på Ski- og Skredworkshopen var i dette tilfellet. Han hadde god magefølelse, men bevisene de hadde samlet inn ved å teste stabiliteten til snødekket stemte ikke med den gode magefølelsen. Deltakerne endte med å ta en beslutning basert på bevis og ikke magefølelsen, som i følge Nes (2013) var riktig å gjøre i denne situasjonen. Tremper (2013) skriver også at man kun bør lytte til magefølelsen dersom man har mye erfaring, og dersom man har bygget opp denne magefølelsen eller intuisjonen i et miljø med umiddelbare tilbakemeldinger. Om deltakeren hadde mye erfaring eller ikke vet jeg ikke, men gruppa valgte å ikke lytte til magefølelsen, noe de fikk ros for av instruktøren, og som i følge snøskredlitteraturen var riktig avgjørelse.

4.4 Forventninger

Det å få en oversikt over gruppens tanker og følelser om turen man er i ferd med å begi seg ut på kan eliminere usikkerheter i gruppen. Dette gjelder kanskje spesielt for nye grupper som aldri har vært på tur sammen tidligere, og som skal ferdes i nytt terreng. Derfor kan det å gjennomføre en forventningsavklaring være hensiktsmessig, og i tråd med hva som anbefales. Gjennomfører man en grundig forventningsavklaring kan flere utfordringer knyttet til menneskelige faktorer bli forebygget allerede før turen. I følge Munter (1997) er det viktig å vurdere gruppe medlemmenes erfarings- og ferdighetsnivå under planleggingen før turen. I tillegg er det lurt å avklare de ulike gruppe medlemmenes mål og forventninger for turen (Landrø, 2002; Zweifel & Haegeli, 2014). Alle gruppene jeg var på tur med på Ski- og Skredworkshopen i Sogndal gjennomførte en forventningsavklaring før turen. Under disse forventningsavklaringene gikk vi også gjennom våre egne forutsetninger for å gjennomføre turen. Dermed fikk alle oversikt over de andres forventninger, tanker, følelser, ferdigheter og svakheter. For at dette skal fungere optimalt er alle nødt til å være ærlige, noe man ikke har noen garanti for. Dersom alle er ærlige kan man potensielt unngå å havne i flere av de kognitive fellene, som for eksempel «familiarity»-fellen (Tremper, 2008). Har man avklart før turen hvem i gruppen som kjenner området og hvilke forventninger de har til snøskredfaren kan man finne ut om dette stemmer med forholdene som er. Dette gjorde vi før den første turen jeg var med på, hvor det var en lokal som hadde vært i området tidligere. Hun kunne da beskrive område utover den informasjonen som fantes på kartet. Det er også mindre sjans for å havne i «Commitment»-fellen, fordi man kan få avklart om det er noen i gruppen som har en topp eller nedkjøring de virkelig ønsker å nå (Tremper, 2008). Det var ingen som uttrykte dette under forventningsavklaringen i gruppene jeg deltok i på workshopen. «Expert halo»-fellen kan også avverges ved at man får avklart hvilke forventninger man har til hverandre i gruppen. Dersom alle forventer at en skal være lederen i gruppen, men vedkommende ikke ønsker det selv, eller ikke var klar over det på forhånd, så kan dette avklares og gjøres noe med i en forventningsavklaring (Tremper, 2008). Jeg fikk inntrykk av at det var nyttig å få avklart hvilken rolle ekspertene skulle ha i gruppen. Dette eliminerte usikkerheten og gjorde deltakerne bevisst på at de måtte være med å gjøre vurderinger underveis på turen.

4.4.1 Vær og forventninger

Underveis på den andre turen jeg var på under Ski- og Skredworkshopen i Sogndal dukker solen opp for fullt. Hittil hadde det vært overskyet og man kjente stor forskjell på

temperaturen og lyset da skyene løste opp og solen kom frem. Jeg merket også et tydelig humørskift i gruppa.

Jeg: «Ja. Men sola dukket jo opp i dag. Og jeg syns jeg la merke til en ganske sånn tydelig endring i humøret i gruppa.»

Alle: «(Ler litt)»

Jeg: «Det var sånn: Åå, sola! Ble ganske gira da. Tror dere det kan ha noe negativ påvirkning på vurderingene og sånn, etter det?»

B: «Det er jo det at man kan bli for gira da rett og slett. Og bare «gønne på».»

Jeg: «Men hvis vi ser spesifikt på i dag da. Hadde det noe negativ påvirkning?»

C: «Nei. Det vil jeg si bare var positivt.»

Jeg: «Ja.»

C: «I dag var det det. Men samtidig så kan jo sola også gjøre at det er lettere å gjøre vurderinger da. Fordi at du ser hva.. Altså du ser jo formasjonene i fjellet og.. Ja.»

B: «Du har ofte mere overskudd også når det er sol og ikke vind og «whiteout».»

A: «Men som faktisk jeg merket da. På grunn av at det var så hyggelig, så sluttet jeg kanskje å høre på kroppen.»

C: «Ja. Hvordan da tenker du på?»

Jeg: «At du overså vondtene og sånn?»

A: «Ja. Som jeg i dag opplevde som positivt, men som kan også være en..»

Jeg: «Ja, hvis du skal på en lenger tur, så kunne det utviklet seg.»

C og B: «Ja.»

C: «Ja. Men akkurat på turen i dag så føler jeg ikke at det hadde noen negativ påvirkning egentlig.»

Jeg: «Nei, egentlig ikke jeg heller.»

C: «Jeg føler at vi liksom gjorde trygge valg, og det gjorde egentlig bare at turen ble veldig hyggelig.» (Sitat fra Intervju 2 på Ski- og Skredworkshopen i Sogndal)

Selv om det fine været gjorde at turen ble hyggelig og humøret i gruppen ble bedre syntes ikke informantene at vi gjorde dårlige vurderinger eller ble for optimistiske i beslutningstakingen på grunn av det. I følge Tremper (2008) og Landrø (2002) kan slike godværsdager gjøre at forventningene ikke stemmer overens med de faktiske forholdene. Selv om informantene følte at dette ikke gikk ut over vurderingene og beslutningene til gruppen, så kan det hende at de bare ikke la merke til det. Mitt inntrykk var at det fine været endret humøret i gruppen, men ikke vurderings- og beslutningsevnen. Når det er sagt så var jeg også en del av gruppen, som kan bety at jeg også var påvirket av det gode været.

4.5 Regelbaserte metoder

4.5.1 Sjekkpunktlist

Underveis på den siste turen jeg var med på i Sogndal ender vi flere ganger med å stå og diskutere lenge, uten å komme til noen avgjørelse. Eksperten som var med, som hadde en passiv rolle på denne turen, legger merke til dette og gir oss et tips for hvordan vi kan komme frem til en beslutning.

Isak: «Dere beskriver mye det dere ser, men for å føre diskusjonen videre kan det være lurt å tenke på hvilken betydning det har og hvilke konsekvenser det kan ha for oss som gruppe på tur i dette terrenget.» (Sitat fra feltnotatene på Ski- og Skredworkshopen i Sogndal)

Deretter snakker vi videre om stabiliteten til snøen i renna vi skulle gå inn i og eventuelt fjernutløsning av skred fra oversiden, men vi kommer fortsatt ikke frem til noen beslutning. Etter en stund til presenterer Isak fire spørsmål, som kan hjelpe oss med å gjøre beskrivelsene om til en beslutning.

Isak: «Hvorfor er det trygt? Hva beviser at det er trygt? Hva er usikkerheten? Hvilke tiltak kan vi gjøre mot usikkerheten? Det er stor forskjell på det å tro noe, og det å ha bevis. Vi har flere bevis her nå.» (Sitat fra feltnotatene på Ski- og Skredworkshopen i Sogndal)

Dette er et eksempel på en sjekkpunktliste, eller huskeliste som i følge Tremper (2013) kan aktivisere den logiske delen av hjernen og resultere i bedre beslutninger. En slik huskeliste kan gjøre at man blir mindre påvirket av den menneskelige faktor, og det kan gjøre det enklere for folk å identifisere og organisere viktig informasjon, samt vurdere hvor signifikant den informasjonen er (Fredston & Fesler, 2011; Tremper, 2008). Selv om disse spørsmålene kan klassifiseres som en slags sjekkpunktliste så inneholder de ikke noen regler som dikterer hvordan man skal handle i en gitt situasjon. Spørsmålene tillater å ha en dynamisk tilnærming. Etter å ha diskutert en stund til svarer gruppen på spørsmålene og vi bestemmer oss for å bevege oss inn i renna, men å gjøre tiltak mot usikkerheten ved å benytte sikkerhetsavstand.

4.6 Risikoaksept

Når det kommer til risiko og risikoaksept skriver flere eksperter at det er viktig å være klar over sin egen risikoaksept, og hvilke farer en tur kan innebære, slik at man kan vurdere om turen er innenfor den grensen for risiko man aksepterer (Landrø, 2002; Tremper, 2008). Arrangøren av Ski- og Skredworkshopene som jeg intervjuet sier derimot at han ikke ønsker å fokusere på risikoaksept, men at det er bedre å fokusere på hvor trygg man kan gjøre en tur.

Lukas: «Jeg trives egentlig ikke med å diskutere kalkulerte ting. For da føler jeg at du er inne på reduksjonsmetoden. Du skal kalkulere restrisikoen din. På en måte hva har du lov til å gjøre ut ifra de forholdene som er, gjennom et regnestykke. Vi snakker mye mer om å øke «bufferen» maks. Maks «bufferen». Ikke redusere risikoen, men å øke... Hva kan vi gjøre for å øke «bufferen»? Den ukjente faktoren. Og hvordan kan vi med andre ord gjøre det tryggest mulig. Ikke gjøre det farligst mulig.» (Sitat fra intervjuet med en av arrangørene av Ski- og Skredworkshopene)

Arrangøren mener altså at ved å fokusere på risikoaksept kan man ende med å alltid tenke på hvor farlig man kan gjøre en tur uten å krysse grensa for risikoaksept. Han mener det er bedre å fokusere på hvor trygg man kan gjøre en tur. Dersom man alltid tenker på hvor farlig man kan gjøre en tur, vil man kanskje ende opp med å tøye grensene for hvor mye risiko man utsetter seg for, men dersom man fokuserer på hvor trygg man kan gjøre en tur vil man kanskje holde seg lenger innenfor sin risikogrense. Mange planlegger ofte turer ut ifra hvor mye risiko man kan utsette seg for under de gitte forholdene. Man søker den farligst mulige turen som er akseptabel å gjennomføre under de forholdene som er. Jeg tror dette kan være

med på at mange tøyer grensene og utsetter seg for relativt høy risiko. Arrangøren sier at det er bedre å fokusere på hvor du kan finne den beste og morsomste skikjøringen, men samtidig den tryggeste skikjøringen. På den måten trekker man fokuset bort fra risiko og det ekstreme, som mange forbinder topptur og frikjøring med i dag, og som kan gjøre at mange velger å ikke se etter trygge alternativ (Tremper, 2008).

4.7 Ulike tilnærminger

På Ski- og Skredworkshopen i Sogndal oppstår det en debatt under plenumsdiskusjonen en av kveldene om når man bør bruke avlastningsavstand og sikkerhetsavstand. En av ekspertene forteller at han bruker avlastningsavstand som en standard, eller rutine, når han beveger seg i bratte heng. Da kommer det et motargument fra en av de andre ekspertene som mener det ikke er bra å ha en standard, fordi det kan føre til at man slutter å gjøre egne vurderinger ut ifra forholdene. Denne diskusjonen viser at det ikke alltid er enighet mellom ekspertene på workshopen om hva som er riktig tilnærming til det å ferdes i snøskredfarlig terreng. Dette merket jeg også etter å ha deltatt på tur med to forskjellige eksperter. Begge ekspertene hadde sine egne rutiner og sine egne måter å gjøre ting på, som kan føre til at deltakerne får ulikt utbytte i forhold til hvilken ekspert som er med på turen.

4.8 Hva synes deltakerne om Ski- og Skredworkshopenes tilnærming til menneskelige faktorer?

I følge deltakerne på Ski- og Skredworkshopen i Sogndal er de fornøyd med opplegget. Under oppsummeringen av workshopen er det en som sier at man lærer mye av å foreslå turer, for så å få turforslaget sitt utfordret av de andre deltakerne og ekspertene som er med. Det argumenteres også for at vi samlet kan lære mye av hverandre, og at man må bruke de andre som er med aktivt for å lære mest mulig.

«Skredkunnskap er et håndverk som må vedlikeholdes, og på workshopen får man vedlikeholdt det.» (Sitat fra feltnotatene fra Ski- og Skredworkshopen i Sogndal)

Under oppsummeringen av workshopen er det også en som mener at han har lært mye om hva han ikke kan. Etter den siste turen jeg var med på er det en som forteller at man lærer å tenke på å begrunne ting på Ski- og Skredworkshopen.

Under intervjuet etter den første turen jeg var med på kom det også frem at deltakerne var fornøyd med utbyttet de hadde den dagen. De forteller at de lærte mye av å måtte ta aktiv

stilling til beslutningene gruppa gjorde underveis. I tillegg lærte de mye av at ekspertene rettleidet gruppen underveis i situasjonene, i stedet for å ta opp ting etterpå.

Lukas: «Men bare en sånn kjapp runde da, i forhold til utbytte for dagen, på en måte. Selv om vi har svart på noen ting, men hvordan syns dere det var å jobbe på den måten her? Som vi har gjort i dag?»

K: «Det var veldig lærerikt. Jeg tror noe jeg trenger er mer til å.. på en måte ta mer aktiv stilling selv. Så sånn sett så er det mye mer lærerikt enn kurs da. Hvor du bare blir mer fortalt hva man bør gjøre. Kanskje litt hvorfor, men her må man ta aktiv stilling til det selv da. Det lærer man mer av.»

M: «Det var jo.. Det jeg snakket om den aktive informasjonsinnhenting. Fikk jo definitivt input på det. Hvor var det lurt å gjøre det. Hvordan gjør man det. Og hva bruker du den informasjonen til. Så jeg er veldig fornøyd.»

G: «Og så tenker jeg litt og at ved å ta det der og da når vi er ute i det, i stedet for å, liksom, ja, for at det var jo ikke kanskje farlig, eller sånn.. Vi kunne kanskje gjort det likevel, og så kunne vi tatt det etterpå, men da er man jo ikke i situasjonen, sant, og da husker man kanskje ikke like godt at man faktisk, altså.. Ja, jeg tenker at det er mye læring i det at vi faktisk aktivt da endrer vi planen da, og så gjør vi det på en annen måte, fordi at vi observerte noe og sånt, så det.. tror jeg er veldig bra da. Ta det i situasjonen. Fordi at etterpå så har vi jo liksom glemt litt hvordan det egentlig var.»

K: «Ja, jeg er helt enig.»

Under oppsummeringen av den siste turen jeg deltok på forteller en av informantene at han syns det er veldig interessant det her med gruppedynamikken i forskjellige grupper, og at man får oppleve forskjellig gruppedynamikk i de ulike gruppene man er på tur med. Informanten synes også at det er god kommunikasjon på workshopen og at man lærer å ha god kommunikasjon. Han sier at på turer til vanlig så kjenner alle hverandre. Da blir det gjerne stilt mindre spørsmål fordi alle forventer at andre sier det de mener.

5 Avslutning og konklusjon

I dette kapittelet summerer jeg opp drøftingen av datamaterialet og vurderer dette opp mot forskningsspørsmålet for å komme frem til en konklusjon. Til slutt presenterer jeg forslag til videre forskning, som kan bidra til ytterligere kunnskap om menneskelige faktorer og Ski- og Skredworkshopene.

Denne undersøkelsen har som mål å besvare følgende forskningsspørsmål:

Hvordan jobber arrangør og deltakere aktivt med menneskelige faktorer på Ski- og Skredworkshopen i Sogndal for å unngå å bli tatt av snøskred?

En måte å motvirke feil som følge av menneskelige faktorer er god kommunikasjon (Brattlien, 2015). Mitt materiale viser at innledningsvis på en Ski- og Skredworkshop blir deltakerne oppfordret til å være aktive og kommunisere med hverandre, for at de skal få best mulig utbytte av workshopen. Deltakerne har selv ansvaret for å uttrykke seg i gruppesituasjonene på workshopen, noe som kan gi de verdifull erfaring og trening på det å tørre å uttrykke seg i gruppesituasjoner. Generelt ser det ut til at gruppene på Ski- og Skredworkshopen i Sogndal kommuniserer godt sammen, spesielt de gruppene som ikke består av etablerte vennegjenger. Grupper som har vært mye på tur sammen kan ha opparbeidet vaner og rutiner som gjør at de ikke kommuniserer like mye som nye grupper på Ski- og Skredworkshopen. Dette kan komme av at «familiarity»-fellen fører til at man føler en falsk trygghet i en gruppe man kjenner godt, og gjør at man følger gruppen sine vaner og rutiner uten å være kritisk. Det kan også hende at «Commitment»-fellen fører til at grupper med etablerte vennegjenger ikke er villige til å inngå kompromiss med de vanene og rutinene de har opparbeidet. Derfor oppfordres deltakerne på Ski- og Skredworkshopen til å bli med i grupper de ikke kjenner fra før. Ved å delta i nye grupper kan deltakerne få erfaring og trening på å håndtere de gruppeprosessene som foregår i nye grupper på tur. Deltakerne føler selv at det er enklere å uttrykke seg i grupper de kjenner fra før, men at man sjelden kommuniserer så mye om snøen og terrenget på private turer som man gjør på Ski- og Skredworkshopen.

Store grupper kan føre til en falsk trygghetsfølelse, som kan resultere i at gruppen utsetter seg for større risiko til tross for at faren for å løse ut snøskred faktisk øker i takt med gruppestørrelsen (Tremper, 2008). Det kommer tydelig fram gjennom studien at de på Ski- og Skredworkshopen gjør klare grep for å holde gruppestørrelsene nede nettopp for å sikre god

kommunikasjon i gruppene og dermed øke sikkerheten. I følge arrangøren er gruppedynamikk noe av det viktigste når det kommer til Ski- og Skredworkshopen og ferdsel i snøskredfarlig terreng. I mitt materiale blir Ski- og Skredworkshopens hensikt med å få større fokus på menneskelige faktorer tydelig. Dette ser ut til å bidra til å skape en arena hvor folk kan dele erfaringer og øve på å delta i grupper og kommunisere med andre.

Hvilken rolle ekspertene på Ski- og Skredworkshopen inntar avhenger av gruppene de er med og hva de ønsker. Dersom de inntar en rolle som er veldig aktiv kan det gå ut over de naturlige gruppeprosessene som kan oppstå, og dermed gå ut over de potensielle erfaringene deltakerne kan få ved å bli tvunget til å håndtere disse gruppeprosessene.

Arrangøren forteller at de forsøker å unngå å gå i de vanlige kognitive fellene ved å ha åpen kommunikasjon på Ski- og Skredworkshopen. Kognitive feller fører til beslutninger som er basert på prosesser som har foregått i underbevisstheten (Tremper, 2008). Mine observasjoner viser at åpen kommunikasjon kan motvirke dette ved at ekspertene eller de andre deltakerne på Ski- og Skredworkshopen legger merke til beslutninger som ikke er rasjonelle, og dermed utfordrer disse beslutningene. Det at man har en åpen kommunikasjon om vurderingene man gjør og beslutningene man tar, kan også føre til at man må tenke grundigere gjennom argumentene man kommer med. Dette kan føre til at tankeprosessen må innom den logiske delen av hjernen, som kan gjøre at beslutningene som hadde opprinnelse i underbevisstheten har større sjanse for å arresteres dersom de ikke er rasjonelle og logiske (Tremper, 2013).

Det kommer tydelig frem at på Ski- og Skredworkshopene utvikles en veldig dynamisk tilnærming til det å ferdes i snøskredfarlig terreng. Dette ser ut til å bidra til at man er nødt til å tenke rasjonelt over beslutningene man tar, slik at man kan argumentere for dem. Ved å unngå regelbaserte metoder tvinges deltakerne til å gjøre egne vurderinger og tenke over beslutningene sine, noe som kan føre til at deltakerne blir mindre utsatt for kognitive feller. Dette strider mot det som står i snøskredlitteraturen om at man bør bruke regelbaserte metoder for å unngå å la følelser påvirke beslutningsprosessen (Fredston & Fesler, 2011; Tremper, 2008, 2013). Deltakerne på Ski- og Skredworkshopen er der for å øke eller vedlikeholde kompetansen sin. Måten det jobbes på gjør at det kan argumenteres for at man tilegner seg mer kompetanse ved å gjøre egne vurderinger og dersom man må argumentere for de beslutningene man tar, enn ved å kun følge regelbaserte metoder.

I følge arrangøren er «familiarity» den kognitive fellen som skaper størst problemer på Ski- og Skredworkshopene. De lokale deltakerne kommer ofte med turforslag som er basert på hvor de pleier å gå på tur, men som kanskje ikke harmonerer med forholdene som er når workshopen arrangeres. Det som er positivt med workshopen i denne sammenhengen er at deltakerne som regel består av en blanding av tilreisende og lokale. Dermed kan de tilreisende, som ikke kjenner til hvor det er vanlig å gå, utfordre de lokale sine turforslag dersom de ikke harmonerer med forholdene. Dette kan føre til at de lokale blir revet vekk fra sine rutiner og får et nytt perspektiv på et område de kjenner godt.

«Acceptance»-fellen kan føre til at deltakerne på Ski- og Skredworkshopen er redde for å dumme seg ut foran gruppen eller ekspertene som er med, noe som kan gjøre at det blir vanskelig for noen å komme med sine meninger. Det å stå ved sine meninger og tåle å innrømme feil er en treningssak, men de andre deltakerne kan bidra til å gjøre det lettere ved å skape et miljø i gruppen hvor det er trygt å komme med sine meninger. Mitt inntrykk er at de deltakerne som var trygge på seg selv var flinke til å starte diskusjoner og hjelpe de andre deltakerne med å utrykke seg og komme med meninger. En av deltakerne føler det er lettere å dele vurderinger og diskutere beslutninger på Ski- og Skredworkshopene enn på private turer. Det kan tyde på at «acceptance»-fellen skaper større problemer på private turer for denne informanten. Det at terskelen er lav for å være kritisk og starte diskusjoner på workshopen betyr ikke nødvendigvis at deltakerne tar med seg dette på private turer i ettertid, men det kan hende at Ski- og Skredworkshopen bygger opp positive holdninger hos deltakerne som de muligens tar med seg til andre arenaer.

I datamaterialet mitt kommer det tydelig frem at arrangøren av Ski- og Skredworkshopene har en tilnærming til snøskredfarevurdering som kalles «shopping mentalitet». Dette går ut på at man skaper en dynamisk tilnærming til det å ferdes i snøskredfarlig terreng, fordi fjellet man beveger seg i er dynamisk. Det å tenke statisk og ha statiske mål for turen, er noe de ønsker å unngå. Dette ser ut til å bidra til at man blir mer åpen i forhold til hvor man kan dra på tur, siden man bruker informasjon om vær og snøforhold for å vurdere hvor i terrenget det kan være god snø for å stå på ski. Denne tilnærmingen kan være med på å forebygge «commitment»-fellen, som nettopp går ut på at man sterkt ønsker å nå et fast mål som en fjelltopp eller liknende (Nes, 2013; Tremper, 2008). Dette kan også føre til at vurderingene man gjør blir mindre påvirket av et ønske om at det skal være trygt (Brattlien, 2015). Mitt materiale tyder på at deltakerne på Ski- og Skredworkshopen var flinke til å tilpasse turene etter forholdene og endre planen dersom forholdene ikke var som de forventet.

Man kan havne i «commitment»-fellen selv om man har en åpen og dynamisk tilnærming, dersom kommunikasjonen i gruppen er dårlig, noe jeg opplevde på tur med en av gruppene. En annen gruppe, som kom over en liknende situasjon, klarte å unngå å havne i de kognitive fellene ved å diskutere situasjonen og komme frem til en beslutning sammen som gruppe. Dette bekrefter at god kommunikasjon kan forhindre at man blir negativt påvirket av menneskelige faktorer (Brattlien, 2015; Tremper, 2008).

Ekspertenes deltakelse i gruppene kan påvirke deltakerne til å bli mer passive som følge av «expert halo»-fellen, noe som kan gå ut over deltakernes utbytte på workshopen (Tremper, 2008). «Expert halo»-fellen kan være vanskelig å unngå, dette gjelder også i min case, fordi det er vanskelig å virkelig undersøke om noen havner i den. På den annen side deltar de fleste på workshopen nettopp for å bli mer selvstendige i sine vurderinger og beslutninger. Det er lagt opp til at alle skal være med på å gjøre vurderinger og ta beslutninger, derfor kan det argumenteres for at det er mindre sjans for at denne kognitive fellen dukker opp her enn på private turer.

Mine observasjoner underbygger og gir eksempler på at dersom ekspertene som er med i gruppene har en passiv rolle og lar deltakerne få gjøre vurderinger og ta beslutninger, for så å diskutere og veilede dette etterpå, kan det skape et miljø hvor deltakerne kan få umiddelbare tilbakemeldinger på beslutningene sine. I følge Tremper (2013) er dette sentralt for å kunne bygge opp intuisjon og ekspertise innenfor snøskredfarevurdering.

På Ski- og Skredworkshopen prøver man å ha fokus på hva som gir en lykkelig skiopplevelse, og ikke hvordan man kan kjøre mest mulig ekstremt. Ofte er det tryggeste også det som gir den beste skiopplevelsen. Denne tilnærmingen kan være med på å motvirke «scarcity»-fellen, som går ut på man utsetter seg for risiko for å finne god og urørt snø (Tremper, 2008).

En av gruppene valgte å stole på bevis fremfor sin gode magefølelse da de skulle vurdere om gruppen skulle kjøre ned en bratt renne. Dette ble tatt opp i plenumsdiskusjonen og de fikk ros for beslutningen om å stole på bevisene fremfor magefølelsen. Nes (2013) argumenterer for at man ikke kan stole på en god magefølelse, fordi det som regel kommer av andre faktorer som ikke har med snøskredfaren å gjøre. Menneskelige faktorer går ut på at man lar seg påvirke av følelser fremfor bevis (Fredston & Fesler, 2011; Tremper, 2008). Dette var altså en god håndtering av menneskelige faktorer, og gruppa gjorde rett i å ikke kjøre ned den bratte renna.

Samtlige av gruppene jeg deltok i på Ski- og Skredworkshopen i Sogndal gjennomførte en forventningsavklaring før turen. Dette gjorde at man fikk eliminert usikkerheter og man fikk oversikt over de andres forventninger, tanker, følelser, ferdigheter og svakheter. En grundig forventningsavklaring kan forebygge flere utfordringer knyttet til menneskelige faktorer allerede før turen (Zweifel & Haegeli, 2014).

I utgangspunktet ønsker arrangøren å ha en dynamisk tilnærming til snøskredfarevurdering på Ski- og Skredworkshopen, derfor benyttes regelbaserte metoder i liten grad. Eksperten som var på den siste turen jeg deltok på presenterte derimot fire spørsmål for gruppen som man kan bruke som en huskeliste eller beslutningsverktøy. Denne huskelisten kan gjøre det enklere for folk å identifisere og organisere viktig informasjon om faktorer som påvirker snøskredfaren, og viktigheten av denne informasjonen (Fredston & Fesler, 2011). Selv om disse spørsmålene kan klassifiseres som en slags sjekkpunktliste så inneholder de ikke noen regler som dikterer hvordan man skal handle i en gitt situasjon. Spørsmålene tillater å ha en dynamisk tilnærming.

Når det kommer til risikoaksept forteller arrangøren at han ikke ønsker å fokusere på risiko, men heller hvordan man kan gjennomføre en tur. Fokus på risikoaksept gjør at man vurderer hvor farlig tur man kan gjennomføre uten at den blir for risikabel under de gitte forholdene, men dersom man fokuserer på hvor trygg man kan gjøre en tur blir det kanskje lettere å finne tryggere alternativ.

Deltakerne var stort sett fornøyd med utbyttet av Ski- og Skredworkshopen. En av deltakerne sa at det er veldig interessant å oppleve forskjellig gruppedynamikk i ulike grupper. Han synes også at det er god kommunikasjon på workshopen og at man lærer å ha god kommunikasjon.

5.1 Sentrale funn og veien videre

Studien viser at arrangøren av Ski- og Skredworkshopen i Sogndal har en dynamisk tilnærming til det å ferdes i snøskredfarlig terreng, og at måten det jobbes på bidrar til å skape gode forutsetninger for at deltakerne også utvikler en slik tilnærming. Ved å kontinuerlig samle inn informasjon om forholdene, og bruke denne informasjonen aktivt til å gjøre vurderinger og ta beslutninger, ser det ut til at de øker sannsynligheten for å unngå å bli påvirket av enkelte menneskelige faktorer som «commitment»-fellen og magefølelsen. Ski- og Skredworkshopen er en arena hvor deltakerne kan øve på å delta i grupper, håndtere

gruppeprosesser og kommunisere med andre i grupper. Ved hjelp av god og åpen kommunikasjon jobber deltakerne aktivt med menneskelige faktorer for å unngå å bli tatt av snøskred.

Ved å fokusere på hvor man kan finne trygg og god skikjøring, ønsker ekspertene å trekke fokuset bort fra risiko og søken etter det ekstreme. I snøskredlitteraturen står det at man bør kartlegge sin egen og gruppas risikoaksept for å vurdere om turen man skal på er innenfor risikogrensen, men i følge arrangøren er det tryggere å fokusere på hvor trygg man kan gjøre en tur.

Denne casestudien har gitt et første innblikk i Ski- og Skredworkshopene som case. Valget av casestudie som metode har bidratt med dyp innsikt innenfor hva en Ski- og Skredworkshop er, og hvordan menneskelige faktorer blir jobbet med av arrangøren og deltakerne for å unngå å bli tatt av snøskred. Menneskelige faktorer er et meget bredt tema, noe som gjorde det utfordrende å fokusere på alle aspektene under den deltakende observasjonen. Derfor kunne det vært hensiktsmessig å ha snevret inn undersøkelsen og heller fokusert på en spesifikk side ved menneskelige faktorer. Når det er sagt så er det min vurdering at jeg har lært mye om temaet. Etter min oppfatning finnes det ikke tidligere forskning på Ski- og Skredworkshopene, derfor mener jeg undersøkelsen kan bidra til å skape ny kunnskap ved å belyse dette arrangementet.

Datamaterialet jeg har samlet inn gir ikke informasjon om hva deltakerne på Ski- og Skredworkshopen i Sogndal sitter igjen med av kompetanse innenfor det å motvirke negativ atferd som følge av menneskelige faktorer. Derfor kan det være aktuelt å gjøre en undersøkelse som tar for seg deltakernes kompetanse innenfor det å motvirke negativ atferd som følge av menneskelige faktorer, før og etter deltakelse på Ski- og Skredworkshopen. Dette kan gi innsikt i hva slags utbytte deltakerne får av å delta på en Ski- og Skredworkshop i forhold til det å håndtere menneskelige faktorer.

Ski- og Skredworkshopen er et unikt arrangement som skiller seg fra tradisjonelle snøskredkurs. På skredworkshopen øker deltakerne sin kompetanse ved hjelp av aktiv erfaringsdeling. Det kan være interessant å undersøke hva som er forskjellene mellom et tradisjonelt snøskredkurs og en Ski- og Skredworkshop, i forhold til hva deltakerne sitter igjen med av kompetanse innenfor det å håndtere menneskelige faktorer.

Referanseliste

- Andersen, S. S. (2013). *Casestudier: Forskningsstrategi, generalisering og forklaring* (2. utg.). Bergen: Fagbokforlaget.
- Atkins, D. (2000). Human factors in avalanche accidents. I *Proceedings of the International snow science workshop, Big Sky, MT* (s. 46-51). Hentet fra <http://arc.lib.montana.edu/snow-science/objects/issw-2000-046-051.pdf>
- Balent, C., Johnson, J., Hendrikx, J. & Shanahan, E. A. (2018). Theory and practice in introductory avalanche education. I *Proceedings of the International Snow Science Workshop* (s. 1462-1466). Innsbruck, Austria. Hentet fra http://arc.lib.montana.edu/snow-science/objects/ISSW2018_P16.18.pdf
- Berg, B. L. & Lune, H. (2012). *Qualitative research methods for the social sciences* (8. utg.). Boston: Pearson.
- Bondevik, H. & Rustad, L. M. (2006). Feministisk vitenskapskritikk og feministisk vitenskapsteori. I J. Lorentzen & W. Mühleisen (Red.), *Kjønnforskning: En grunnbok* (s. 77-92). Oslo: Universitetsforlaget.
- Brattlien, K. (2015). *Den lille snøskredboka: Alt du trenger å vite om snøskred på en enkel måte* (4. utg.). Oslo: Fri Flyt.
- Brattlien, K. (2016). *Snøskred: livsviktig kunnskap*. Oslo: Kagge forlag.
- Dalen, M. (2004). *Intervju som forskningsmetode: en kvalitativ tilnærming*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Denscombe, M. (2014). *The good research guide: for small-scale social research projects* (5. utg. Open UP study skills). Maidenhead: Open University Press.
- Fangen, K. (2010). *Deltagende observasjon* (2. utg.). Bergen: Fagbokforlaget.
- Fesler, D. (1980). *Decision-making as a function of avalanche accident prevention*. Foredrag holdt ved Proc. Avalanche Workshop.
- Flick, U. (2014). *An introduction to qualitative research* (5. utg. Qualitative Forschung). Los Angeles: SAGE.

- Flyvbjerg, B. (2011). Case Study. I N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Red.), *The SAGE Handbook of Qualitative Research* (4. utg.). Los Angeles: Sage Publications.
- Fredston, J. A. & Fesler, D. (2011). *Snow sense: a guide to evaluating snow avalanche hazard* (5. utg.). Anchorage: Alaska Mountain Safety Center.
- Furman, N., Shooter, W. & Schumann, S. (2010). The Roles of Heuristics, Avalanche Forecast, and Risk Propensity in the Decision Making of Backcountry Skiers. *Leisure Sciences*, 32(5), 453-469. 10.1080/01490400.2010.510967
- Gilje, N. & Grimen, H. (1993). *Samfunnsvitenskapenes forutsetninger: innføring i samfunnsvitenskapenes vitenskapsfilosofi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Haegeli, P., Haider, W., Longland, M. & Beardmore, B. (2010). Amateur decision-making in avalanche terrain with and without a decision aid: a stated choice survey. *Journal of the International Society for the Prevention and Mitigation of Natural Hazards*, 52(1), 185-209. <https://doi.org/10.1007/s11069-009-9365-4>
- Hallandvik, L., Andresen, M. S. & Aadland, E. (2017). Decision-making in avalanche terrain- How does assessment of terrain, reading of avalanche forecast and environmental observations differ by skiers' skill level? *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 20, 45-51. <https://doi.org/10.1016/j.jort.2017.09.004>
- Herzog, H. (2012). Interview Location and Its Social Meaning. I J. F. Gubrium, J. A. Holstein, A. B. Marvasti & K. D. McKinney (Red.), *The SAGE Handbook of Interview Research: The Complexity of the Craft* (s. 207-217). United States og America: SAGE Publications.
- Kahneman, D. (2013). *Tenke, fort og langsomt* (E. Lilleskjæret & G. Nyquist, Overs. Thinking, fast and slow). Oslo: Pax.
- Landrø, M. (2002). *Skredfare: snøskred, risiko og redning*. Bergen: Featureforlaget.
- Larsen, A. B. (2019, 8. mai). 40 skiturister har omkommet i snøskred på ni år, *NRK*. Hentet fra <https://www.nrk.no/ho/40-skiturister-har-omkommet-i-snoskred-pa-ni-ar-1.14535780>

- McCammon, I. (2004). Heuristic Traps in Recreational Avalanche Accidents: Evidence and Implications. *Avalanche News*, 68(1), 42-50.
- Michaelsen, B. & Rolland, C. (2016). Observing ski touring and decision making in the alps: What ordinary people DO or NOT DO, and WHY? I *Proceedings of the International Snow Science Workshop* (s. 770-777). Breckenridge, Colorado. Hentet fra http://arc.lib.montana.edu/snow-science/objects/ISSW16_P2.13.pdf
- Munter, W. (1997). *3 x 3 Lawinen: entscheiden in kritischen Situationen*. Garmisch-Partenkirchen: Agentur Pohl & Schellhammer.
- Nes, C. L. (2013). *Skikompi: snøskred og trygg ferdsel*. Førde: Selja forlag, Friluftsrådet for Ålesund og omland.
- Odden, A. (2002). Frikjøring i Norge - en studie av aktivitetens mønster og omfang, samt utøvernes bakgrunn og motiver for friluftslivsutøvelse. I *Snøskred og friluftsliv 2002, Stryn, 24-27. oktober, 2002* (s. 10-16). Stryn.
- Odden, A. (2008). *Hva skjer med norsk friluftsliv?: en studie av utviklingstrekk i norsk friluftsliv 1970-2004* (Doktoravhandling). Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse, Geografisk institutt, Trondheim.
- Olsson, H. & Sörensen, S. (2003). *Forskningsprosessen: Kvalitative og kvantitative perspektiver*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Potter, G. (2017). *The philosophy of social science: new perspectives* (2. utg.). London: Routledge.
- Ronglan, L. T. (2013). Idrætforskerens engagement: Om hvordan man arbejder sig «ind og ud af feltet». I L. F. Thing & L. S. Ottesen (Red.), *Metoder i idrætsforskning* (s. 38-55). København: Munksgaard.
- Skjervheim, H. (1996). Deltakar og tilskodar. I H. Skjervheim (Red.), *Deltakar og tilskodar og andre essays* (s. 51-72). Oslo: Aschehoug.
- Sole, A. E., Emery, C. A., Hagel, B. E. & Morrongiello, B. A. (2010). Risk taking in avalanche terrain: a study of the human factor contribution. *Clinical journal of sport*

medicine: official journal of the Canadian Academy of Sport Medicine, 20(6), 445-451. <https://doi.org/10.1097/JSM.0b013e3181fc0a6d>

Thagaard, T. (2013). *Systematikk og innlevelse: En innføring i kvalitativ metode* (4. utg.). Bergen: Fagbokforlaget.

Thornquist, E. (2003). *Vitenskapsfilosofi og vitenskapsteori: for helsefag*. Bergen: Fagbokforlaget.

Tremper, B. (2008). *Staying alive in avalanche terrain* (2. utg.). Seattle: Mountaineers Books.

Tremper, B. (2013). *Avalanche essentials: a step-by-step system for safety and survival*. Seattle, Washington: Mountaineers Books.

Yin, R. K. (2018). *Case study research and applications: design and methods* (6. utg.). Los Angeles: SAGE Publications.

Zweifel, B. & Haegeli, P. (2014). A qualitative analysis of group formation, leadership and decision making in recreation groups traveling in avalanche terrain. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 5-6, 17-26.
<https://doi.org/10.1016/j.jort.2014.03.001>

Vedlegg

Vedlegg 1: Intervjuguide for intervju med en av arrangørene av Ski- og Skredworkshopene

Tema1: Skredworkshopens opprinnelse	Svar
Kan du fortelle litt om oppstarten av skredworkshopene dere arrangerer?	
Når begynte du å arrangere skredworkshoper?	
Kjente du til liknende opplegg?	
Hvorfor startet dere skredworkshoper?	
Hvordan har utviklingen av skredworkshopene vært? (Utbredelse, andre aktører, påvirkning av andre aktører, samarbeid med andre aktører)	

Hvordan vil du beskrive forskjellene mellom de første skredworkshopene dere arrangerte og de som har vært de seneste årene?	
Hvordan markedsfører dere skredworkshopene utad?	
Tema2: Hva karakteriserer en skredworkshop?	
Hvis du måtte beskrive skredworkshop for noen som ikke visste hva det var, hva ville du da si?	
Hva er en skredworkshop?	
Hva er hensikten med en skredworkshop?	
Hvem kan delta på skredworkshopene?	

Hva er forskjellene mellom workshop og kurs?	
Tema3: Menneskelige faktorer	
Kan du fortelle litt om hvordan dere forholder dere til menneskelige faktorer på skredworkshopene?	
Har dere noe fokus på menneskelige faktorer på workshopene?	
Hvordan vil du si at skredworkshopene egner seg til å lære om god beslutningstaking i snøskredfarlig terreng? Hvorfor?	
På hvilken måte jobber dere med kommunikasjon mellom deltakerne? Under planleggingsfasen, gjennomføringen og etterarbeidet?	
Har du lært noe om kommunikasjon som fenomen? (den som tier samtykker ikke?)	

Hvordan forholder dere dere til «heuristic traps» på skredworkshopene?	
Hvordan forholder dere dere til «commitment» fellen på workshopene? Shopping-mentalitet, hva legger du i det begrepet og hvorfor er det relevant i snøskredfarevurdering?	
Gjør dere noen tiltak for å unngå «expert-halo» fellen på skredworkshopene?	
På hvilken måte er gruppedynamikk viktig under ferdsel i snøskredfarlig terreng?	
Hvordan foregår gruppedannelse på skredworkshopene?	
Planlegger man turene i grupper?	
Vet du noe om kommunikasjonen i gruppene når de er ute på tur?	

Legger dere til rette for at folk sier det de mener i gruppene?	
Hvordan forholder dere dere til regelbaserte metoder på skredworkshopene? Benytter dere noen regelbaserte metoder?	

Vedlegg 2: Liste med fokuspunkter til deltakende observasjon på Ski- og Skredworkshopen i Sogndal

Fokuspunkter: Datainnsamling på Ski og skredworkshopen i Sogndal

Menneskelige faktorer

Risikoaksept

- Blir risikoaksepten snakket om?
- Er det en felles risikoaksept i gruppa?
- Vurderer de med høy risikoaksept snøskredfaren som lavere enn de med lav risikoaksept?
- Er alle i gruppa klar over risikoen involvert i turen?

Tro

- Har noen i gruppa overdreven tro på redningsutstyret? Blir dette omtalt?
- Er det noen som forventer at snødekket er stabilt? Påvirker dette faresignalene de vurderer som relevante?
- Har noen overdreven tro på egne ferdigheter? Blir dette omtalt?
- Blir det snakket om tro og forventninger, og hvilke potensielle farer de kan medbringe?

Følelser, lyster og preferanser

- Er det noen som tar beslutninger basert på følelser?
- Hvordan er magefølelsen i gruppa? Blir det tatt beslutninger på grunnlag av magefølelsen?
- Kommuniseres det om følelsene og preferansene i gruppa?
- Er det motstridende preferanser i gruppa? Kommuniseres det om dette?
- Er folk klar over følelsene sine, og hvordan de påvirker beslutningstakingen deres?

Vær og forventninger

- Hvordan har været vært?
- Hvordan er været?
- Påvirker været følelsene til de i gruppa?
- Påvirker været forventningene til turen?
- Påvirker været beslutningene?

Kommunikasjon og gruppedynamikk

- Er det noen i gruppa som ikke kommuniserer relevant informasjon, enten av frykt eller andre årsaker?
- Blir det praktisert demokratisk beslutningstaking i gruppa?
- Er det variasjon av meningene i gruppa?

- Er det fri konkurranse om ideer, blir alle hørt?
- Hvordan foregår innsnevringen av valgmulighetene, dersom beslutningstakingen er demokratisk?
- Oppstår det en naturlig leder i gruppa? Kommuniseres det om dette? Hvordan forholder denne lederen seg til beslutningstakingen, og til andres meninger?
- Kommuniseres det om risikoaksept, forventninger og ferdighetsnivået i gruppa?
- Blir det stilt kritiske spørsmål til beslutningene og vurderingene som gjøres?
- Hvor stor er gruppa? Kan gruppestørrelsen øke risikoen? Blir det tatt høyde for dette? Blir det kommunisert om dette?
- Er det noen som sier «nei»? Blir deres «nei» akseptert i gruppa?

Hvordan kan man unngå snøskredfarlige situasjoner som følge av menneskelige faktorer?

- Er det noen som bruker, eller ønsker å bruke, regelbaserte metoder?
- Identifiserer gruppa potensielle problem?
- Blir det bevisst samlet inn, evaluert og integrert data(info om snødekket)?
- Blir det utforsket alternativer og deres potensielle utfall?
- Tar gruppa beslutninger som fører til handling? Re-evaluerer man disse beslutningene dersom det blir nødvendig, basert på ny informasjon eller skiftende forhold?
- Fortsetter gruppa å vurdere forholdene underveis på hele turen?
- Blir det stilt spørsmål om hvordan man kan ha tatt feil, eller gjort feil vurderinger?

«Heuristic traps»

Familiarity – Familiært terreng gjør at man føler en falsk trygghet.

Acceptance – Ønske om å bli akseptert i gruppa.

Commitment – Ønske om å nå målet for turen. Vanskelig å endre planer som er satt. Ønske om å stå fast ved sin identitet, eller ønsket identitet. God på ski=kjøre bratt.

Expert halo – Blindt følge «lederen» uten å stille spørsmål/være kritisk.

Scarcity – Mangel på nysnø, mangel på urørt terreng.

Social proof (the herding instinct) – føler seg trygg i en større gruppe. Gjør som de andre i gruppa for å passe inn.

Gender heuristic trap – kvinner og menn får roller tildelt av andre ut ifra kjønn og ikke erfaring og kunnskap.

Loss aversion (unngå tap av penger eller tid)

Substitution – bytter ut vanskelige spørsmål med enkle

«WYSIATI» - what you see is all there is.

Confirmation bias – ønske om å verifisere en teori/antakelse

Anchors – klinger seg fast til en teori, eller et bevis, og står ved det, til tross for motstridende bevis.

Illusion of skill – tror vi har gjort noe bra, når det egentlig er tilfeldigheter.

Cognitive illusions – vi er dårlige på å beregne sannsynlighet. Store begivenheter blir undervurdert og små blir overvurdert.

Hindsight bias – når vi husker tilbake på ting, kan tilfeldige hendelser se ut til å ha et mønster.

Regression to the mean – forsøker å lage et mønster og system ut av hendelser som kanskje var tilfeldige

Law of small numbers – lite utvalg er ikke alltid lik gode konklusjoner.

Planning fallacy – omfattende turer blir ofte planlagt for dårlig.

Cognitive ease – bedre å ikke vite noe enn å vite at det er negativt.

Skredfare

- 2 – moderat
- Skredproblem:

Nysnø (flakskred) – Nedføyket svakt lag med nysnø (N/V), over 700m

Fokksnø (flakskred) – Nedføyket svakt lag med nysnø (S/Ø) over 800m

- Finnes vedvarende svakt lag med kantkornet snø under skarelag, og mellom skarelag og fokksnø. Gjelder spesielt der snødekket er tynt.
- Store lokale variasjoner i vindpåvirkning.

Vær

- Temperatur: fra 0 til -4 grader.
- Ingen/lite vind
- Overskyet, foreløpig ingen nedbør.
- Det har snødd en del frem til nå. Ligger nysnø.
- Den dominerende vindretningen har vært V-N/V. Det ligger altså mest fokksnø Ø-S/Ø.

Intervju med arrangør

- Skredworkshop = en positiv tilnærming til snøskred. Fokus på skikjøringen. Hvorfor er det greit å kjøre på ski? Hvorfor er det trygt?
- Skredkurs = nesten kun fokus på snøskred. Og ikke skikjøring.
- Systematisk erfaringsdeling

- Kan øve på å snakke sammen. En transparent prosess i gruppa. En arena hvor folk kan uttrykke seg, og tør å uttrykke seg.
- Åpenhet rundt kommunikasjon.
- Tålmodige beslutninger. Tålmodighet ovenfor hverandre, været og ambisjonsnivået.
- Ikke være så statisk i målsettingen.
- Forsøker å unngå «heuristic traps» gjennom kommunikasjon.
- «Familiarity» er en gjenganger på workshopene, men som ofte blir forebygget gjennom kommunikasjon og diskusjon.
- «Commitment» fellen blir forebygget med «shopping» mentalitet.
- Målet med workshopen: Få folk til å bli mer tålmodig, mer ydmyk og flinkere til å snakke sammen.
- Utfordrer folk på de gruppedynamiske prosessene og menneskelig faktor ved å være med i en ny gruppe på hver tur.
- Regelbaserte metoder er lov å bruke, men ikke anbefalt. Målet er å gjøre selvstendige vurderinger av skredfaren i gruppa.

Vedlegg 3: Informert samtykkeerklæring – Intervju med arrangør

Vil du delta i forskningsprosjektet

”Et case-studie av skredworkshop – med fokus på menneskelige faktorer”?

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å undersøke hvordan man forholder seg til menneskelige faktorer på skredworkshoper. I dette skrivet gir jeg deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Formålet med prosjektet er å undersøke skredworkshopene og hvordan man forholder seg til menneskelige faktorer på workshopene.

Forskningsspørsmålet i undersøkelsen er: Hvordan blir deltakerne på skredworkshopene forberedt på å håndtere menneskelige faktorer? Prosjektet har også en underproblemstilling som er: Hva lærer deltagerne på skredworkshopene om menneskelige faktorer og hvordan man kan håndtere disse?

Dette er en mastergradsoppgave i idrettsvitenskap.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Idrettsfakultetet, UiT Alta.

Under samarbeid med Center for Avalanche Research and Education ved UiT Tromsø.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Du blir bedt om å delta i prosjektet på grunn av ditt nære forhold til skredworkshopene og fordi du anses som ekspert på temaet.

Hva innebærer det for deg å delta?

Hvis du velger å delta i prosjektet innebærer det at du deltar på et intervju der hensikten er å samle inn bakgrunnsinformasjon om skredworkshopene som vil fungere som et fundament for den videre datainnsamlingen i prosjektet.

Intervjuet tas opp med båndopptaker i tillegg til at det noteres skriftlig underveis.

Senere vil også ha datainnsamling på skredworkshopene i Sogndal og i Mo I Rana i form av deltakende observasjon og gruppeintervju med deltakerne.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykke tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle opplysninger om deg vil da bli anonymisert. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

De som vil ha tilgang til prosjektet vil være veileder Carsten Rolland og forskningsgruppa i CARE. Eventuelt også forskningsgruppa på Friluftsliv ved UiT Alta. Disse vil kunne ha tilgang til transkripsjonen av intervjuet.

Dataen som samles inn blir tatt opp med båndopptaker, som ikke har tilgang til internett. Dataen vil deretter transkriberes inn i et låst dokument som kun undertegnede vil ha passord til. Lydopptakene blir deretter slettet og transkripsjonsdokumentet vil bli lagt inn på en låst ekstern harddisk. Ditt navn vil, dersom det er ønskelig, bli erstattet med en kode og vil være adskilt fra øvrige data.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Prosjektet skal etter planen avsluttes 15.mai.2019. Eventuelle personopplysninger og opptak vil da bli slettet.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg,
- å få rettet personopplysninger om deg,
- få slettet personopplysninger om deg,
- få utlevert en kopi av dine personopplysninger (dataportabilitet), og
- å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Elias Grimstad Holstad (elias_grimstad@hotmail.com) og Carsten Rolland (carsten.g.rolland@uit.no)
- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS, på epost (personverntjenester@nsd.no) eller telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

Prosjektansvarlig

(Forsker: Elias Grimstad Holstad/veileder: Carsten Rolland)

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet ”Et case-studie av skredworkshop – med fokus på menneskelige faktorer”, og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å delta i intervju
- at opplysninger om meg publiseres slik at jeg kan gjenkjennes fordi jeg har en nær tilknytning til feltet - hvis aktuelt*

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet, ca. 15.mai.2019

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 4: Informert samtykkeerklæring – Deltakende observasjon og gruppeintervju på Ski- og Skredworkshopen i Sogndal

Vil du delta i forskningsprosjektet

”Et case-studie av skredworkshop – med fokus på menneskelige faktorer”?

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å undersøke hvordan man forholder seg til menneskelige faktorer på skredworkshoper. I dette skrevet gir jeg deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Formålet med prosjektet er å undersøke skredworkshopene og hvordan man forholder seg til menneskelige faktorer på workshopene.

Forskningsspørsmålet i undersøkelsen er: Hvordan blir deltakerne på skredworkshopene forberedt på å håndtere menneskelige faktorer? Prosjektet har også en underproblemstilling som er: Hva lærer deltagerne på skredworkshopene om menneskelige faktorer og hvordan man kan håndtere disse?

Dette er en mastergradsoppgave i idrettsvitenskap.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Idrettsfakultetet, UiT Alta.

Under samarbeid med Center for Avalanche Research and Education ved UiT Tromsø.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Du blir bedt om å delta i prosjektet på grunn av din deltakelse på Ski og Skredworkshopen som arrangeres vinteren 2019.

Hva innebærer det for deg å delta?

Hvis du velger å delta i prosjektet innebærer det at du deltar på deltakende observasjon, hvor hensikten er å samle inn informasjon om Ski og Skredworkshopen. Under den deltakende observasjonen vil det kun bli skrevet feltnotater.

Din deltakelse innebærer også at du deltar i et gruppeintervju. Intervjuet tas opp med båndopptaker i tillegg til at det noteres skriftlig underveis.

Dersom deltakere som ikke ønsker å delta i prosjektet blir omtalt i intervjuet vil denne dataen bli slettet.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykke tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle opplysninger om deg vil da bli anonymisert. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

De som vil ha tilgang til prosjektet vil være veileder Carsten Rolland og forskningsgruppa i CARE. Eventuelt også forskningsgruppa på Friluftsliv ved UiT Alta.

Dataen som samles inn blir tatt opp med båndopptaker, som ikke har tilgang til internett. Dataen vil deretter transkriberes inn i et låst dokument som kun undertegnede vil ha passord til. Lydopptakene blir deretter slettet og transkripsjonsdokumentet vil bli lagt inn på en låst ekstern harddisk. Ditt navn vil bli erstattet med en kode og vil være adskilt fra øvrige data. Det vil også skrives feltnotater fra observasjonen.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Prosjektet skal etter planen avsluttes 15.mai.2019. Eventuelle personopplysninger og opptak vil da bli slettet.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg,
- å få rettet personopplysninger om deg,
- få slettet personopplysninger om deg,
- få utlevert en kopi av dine personopplysninger (dataportabilitet), og
- å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Elias Grimstad Holstad (elias_grimstad@hotmail.com) og Carsten Rolland (carsten.g.rolland@uit.no)
- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS, på epost (personverntjenester@nsd.no) eller telefon: 55 58 21 17.
- Personvernombud – Administrasjonen ved UiT, Joakim Bakkevold, e-post: joakim.bakkevold@uit.no, telefon: 97691578

Med vennlig hilsen

Prosjektansvarlig

(Forsker: Elias Grimstad Holstad/veileder: Carsten Rolland)

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet ”Et case-studie av skredworkshop – med fokus på menneskelige faktorer”, og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å delta i gruppeintervju
- å delta i deltakende observasjon

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet, ca. 15.mai.2019

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 5: Svar på meldeskjema for behandling av personopplysninger fra NSD

25.3.2019

Meldeskjema for behandling av personopplysninger

NSD sin vurdering

Prosjekttittel

Et case-studie av Ski og Skredworkshop - Med fokus på menneskelige faktorer

Referansenummer

294097

Registrert

19.12.2018 av Elias Grimstad Holstad - eho055@post.uit.no

Behandlingsansvarlig institusjon

UiT Norges arktiske universitet / Det helsevitenskapelige fakultet / Idrettshøgskolen

Prosjektansvarlig (vitenskapelig ansatt/veileder eller stipendiat)

Carsten Rolland, carsten.g.rolland@uit.no, tlf: 95122864

Type prosjekt

Studentprosjekt, masterstudium

Kontaktinformasjon, student

Elias Grimstad Holstad, elias_grimstad@hotmail.com, tlf: 99540208

Prosjektperiode

01.01.2019 - 15.05.2019

Status

30.01.2019 - Vurdert

Vurdering (1)

30.01.2019 - Vurdert

Det er vår vurdering at behandlingen av personopplysninger i prosjektet vil være i samsvar med personvernlovgivningen så fremt den gjennomføres i tråd med det som er dokumentert i meldeskjemaet med vedlegg den 30.01.2019, samt i meldingsdialogen mellom innmelder og NSD. Behandlingen kan starte.

MELD ENDRINGER

Dersom behandlingen av personopplysninger endrer seg, kan det være nødvendig å melde dette til NSD ved å oppdatere meldeskjemaet. På våre nettsider informerer vi om hvilke endringer som må meldes. Vent på svar før endringer gjennomføres.

TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET

<https://meldeskjema.nsd.no/vurdering/5c1a3677-3114-424f-8001-1f802f648c41>
25.3.2019

Meldeskjema for behandling av personopplysninger

1/2

Prosjektet vil behandle alminnelige kategorier av personopplysninger frem til 15.05.2019.

LOVLIG GRUNNLAG

Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 og 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake. Lovlig grunnlag for behandlingen vil dermed være den registrertes samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a.

PERSONVERNPRINSIPPER

NSD vurderer at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen om:

- lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om ogsamtykker til behandlingen
- formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte ogberettigede formål, og ikke behandles til nye, uforenlige formål
- dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante ognødvendige for formålet med prosjektet
- lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylleformålet

DE REGISTRERTES RETTIGHETER

Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet vil de ha følgende rettigheter: åpenhet (art. 12), informasjon (art. 13), innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18), underretning (art. 19), dataportabilitet (art. 20).

NSD vurderer at informasjonen om behandlingen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13.

Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

NSD legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1. f) og sikkerhet (art. 32).

For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må dere følge interne retningslinjer og/eller rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

NSD vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Lykke til med prosjektet!

Kontaktperson hos NSD: Kajsa Amundsen
Tlf. Personverntjenester: 55 58 21 17 (tast 1)